

KULTÚRA

ROČNÍK IX. – č. 4

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

1. MARCA 2006

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Snímka: Ján Motulko

Dynamický spoločenský rozvoj je spájaný so zmenami, ale tak ako osobnosť človeka sa prejavuje nielen dynamikou, ale aj stálosťou, tak sa aj v spoločenskom vývoji okrem dynamiky očakáva určitá stálosť, stabilita. Táto stálosť súvisí s hľadáním odpovede na otázku, ako je človeku život uložený, ktorá ma vyvážiť vedomie, že život je dar, ktorý si treba iba užiť. A práve tu sa očakávajú vklady hodnotnej kultúry, a nielen lacných komiksov, kde talent je nahrádza „chytřístíka“ a nadaní ľudia sa dostávajú do osídli rôznych správcovsých spoločností, ktoré s nimi skôr či neskôr začnú obchodovať ako so živým tovarom.

Ako je nám život uložený? Ako ľudskej osobe, ktorá je nám daná, nech sme ktokoľvek a akýkoľvek, ako možnosť, ktorá trvá, kým žijeme. Uložené je nám, aby sme sa stali osobnosťami. Nie celebritami, ktoré propagujú ilúziu, že život je hra, všetko závisí od šťastia a náhody. Je neuveriteľné, koľko z princípov deviovaného spôsobu života sa šíri cez niektoré televízne programy a iné médiá. Koľko z toho je vo verejnom priestore, ktorý takto „vychováva“. Všimni si to, pretože to sú prepadliská, kde sa strácajú príležitosti pre osobnosť a výchovu k osobnosti, najmä mládeže.

Na charakteristiky deviovaných osôb poukazuje W. B. Muller (A. Siemsko, 1993). Deviovaná osobnosť glorifikuje svoje problémy. Vyhýba sa intimite. Chápe svoju problematičnosť ako prestížnu záležitosť. K deviovanému prejavu patrí aj predvádzanie sa problémami. U deviovaných skupín je vysoká potreba zažiť okamžité odmenu. Majú zníženú schopnosť odložiť odme-

Spoločenský vývoj a hľadanie osobnosti

nu a venovať sa riešeniu problému. Cieľom je nemať nikdy problémy, iba zábavu. Preto veria, že život je predznačený, že závisí od šťastia, náhody, osudu. Preto majú blízko k riskantnému spôsobu života a osobne riskantným prejavom. Hľadajú iba hru, a tá zastiera ich tvrdé postoje, sú málo citoví, iba ak precitliveli na seba a silne ná-

STANISLAV HVOZDÍK

ladoví. Emocionálny prejav týchto ľudí je doprevádzaný rýchlym striedaním nálad tvrdosti až bezcitnosti na jednej strane a nečakanej zmäkčivosti na druhej strane. Chápanie bystrosti je zamerané na to, ako niekoho dobehnúť. Dokážať si schopnosť aj za cenu podvodu. Manipulujú iných. Majú problematické chápanie slobody. Často deklarujú slobodu a prezentujú sa extrémami. Nanucujú ich ostatným. Prispôsobujú sa vzbúrou proti každej tradícii, proti každej snahe dať veci do takého poriadku, aby to zodpovedalo poriadku ľudskej osoby. Tá je nepriateľ číslo jeden. A samozrejme aj kresťanstvo, ktoré ju vždy chráni.

Deviovaní ľudia majú ťažkosť byť skutočne slobodní, preto vytvárajú party, pre ktoré je dôležitý iba status sily, s ktorou môžu splynúť. Mō-

žeme ešte uviesť niekoľko ďalších charakteristík. Na nedostatok zmyslu života reagujú vyhľadáváním silných, ale málo kvalitných zážitkov. Na nedostatok vlastnej vôle reagujú (seba)stresom. Preto tá stresujúca hudba. Vnímajú svet ako teritórium, ktoré strážia ako predátori. Na to, čomu nerozumejú, reagujú deštrukciou, a nie učením sa, majú vieru, že z každej deštrukcie sa prostredie revitalizuje samo od seba. To je záber hlavne na mládež, ale pribúda aj starnúcich mládežníkov.

Z poradenskej praxe si spomínam na partu chlapcov a dievčat, ktorých chytili pri vykrádaní autorádií. Pri stretnutí s nimi som mohol pozorovať, že parta funguje ako generátor produkujúci deviované správanie, ktoré odsúvalo prežitie nejakej osobnej krízy. Myslím, že aj niektoré mediálne programy so znakmi deviácie majú takúto funkciu generovať niečo, aby sa neobjavila kríza, smútok. Tiež nahradiť nedostatok skutočnej radosti.

Aby sme kladný jav nevyjadrovali iba dialekticky, cez negatívny jav, pozrime sa na charakteristiky adjustovaných ľudí, strednej vrstvy, vyjadrené skôr sociologicky, ako ich uvádza sociológ Cohen. (A. Siemsko, 1993). Ambícia sa u nich javí ako potrebná cnosť.

(Pokračovanie na 5. strane)

Kedysi dávnejšie som na podujatí venovanom jednému z najmúdrejších súčasníkov, žiaľ, už nebohému Paľkovi Straussovovi povedal, že človek sa neobracia iba raz v živote, ale že konvertuje každým dobrým skutkom, ba každým dobrým slovom a pravdaže, každým zlým skutkom a slovom sa od Boha odvracia. Usilujem sa mať túto myšlienku čo najviac na pamäti a neraz prosím, aby mi napadla práve vo chvíli ťažkých rozhodnutí. I teraz som si ju pripomenul, rovnako ako pri písaní iných viet, nehovoriac o tvorbe, lebo viem nielen o sile slova nasmerovanej do svojho vlastného vnútra, ale aj o jeho sile navonok.

Precitlivelé svedomie mi neraz našepkáva, nepíš, zavri si ústa, čo ťa po svete, ty sám ho nezachrániš, zachraňuj aspoň sám seba. Ale keď vidím, ako sa svet pomaly posúva po šikmej ploche k akémusi tušenému zlomovému okamihu, za ktorý už veru nedovidím, to isté precitlivelé svedomie mi nadáva do egocentrikov, ktorí sa starajú o vlastnú záchranu a nie je im ľúto sveta okolo. A tak znova sadám k počítaču a vyťukávam riskantné myšlienky tak, ako ich diktuje moja skúsenosť, moje vedomosti, moja intuícia. Núti

Skúška

TEODOR KRIŽKA

ma k tomu obava o veci krásne, ktorých je všade naokolo neúrekom, len akosi ich čoraz menej vnímame, lebo sa dobrovoľne uzatvárame do klietky umelých zbytočností, ktoré nám zovšadiaľ svojou výstrednosťou nahovierajú, že práve ony sú to najpodstatnejšie v živote.

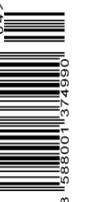
Stačí, aby som zrakom prešiel po ktorejkoľvek poličke domácej knižnice a pohľad na dramatické osudy románov či vedeckých štúdií zaplatených potom stoviek nadaných ľudí ma núti radšej sa pomýliť, ako ľahostajne strčiť hlavu do piesku. Lebo to nádherné, čo je v tých skvostoch literatúry obsiahnuté ako syntéza, sa nezrodilo lusknutím prsta. To je výsledok boľavého a sústavného zápasu ľudskeho rodu o odpovede na pálčivé ontologické otázky, ktoré sa podarilo vyjadriť iba nemnohým z nás, no na ktoré sme sa takpovediac poskladali vlastným rozumom, no často i nerozumom všetci.

Napadá mi však aj, prečo každá doterajšia civilizácia mala sama pre seba jasné tabu. Zdá sa mi, že to bola kolektívna poisťka voči vlastným omylom pre prípad, že sa celé pokolenie pomíne na rozume. Máme však my, Európania, na začiatku tretieho tisícročia tiež také tabu? Existuje ešte niečo, čo by sme neboli ochotní a schopní porušiť?

Pamätám si, akú až mysterióznu úctu som cítil v detstve k modlitebnej knižke, ktorá mala stále miesto na maminom nočnom stolíku pri manželskej posteli. Nehovoriac už o kríži na stene, ktorý mal pre mňa oči všade.

Dnes si už bežne dovoľujú vedci, publicisti, či tzv. umelci narúšať akékoľvek nepísané či písané tabu. Posmievať sa minulosti, vlastným dejinám, národným dejateľom, posmievať sa tradiciám, robíme si posmech z duchovných osnov civilizácie, o kríži a Božích osobách nehovoriac. A keďže sa nám to vidí málo, posmievať sa aj z tých, ktorí ešte toto tabu nenarušili. Dokonca verejný činiteľ európskeho štátu si oblečie tričko s karikatúrou Mohameda a rezignuje iba pod tlakom predsedu svojej vlády bez akéhokoľvek pocitu viny za jedenásť mŕtvych, ktorých spôsobila táto jeho hlúpa arogancia. I minister zahraničných vecí susedného štátu Svoboda, nominovaný za kresťanských demokratov, hovorí v podobnej súvislosti čosi o slobode, hoci práve on by mal tušiť, aké ošemetné je so slobodou ľahkovážne zonglovať. (Pokračovanie na 2. strane)

www.kultura-fb.sk

„Československý“ bál

Začal som veriť priateľom, ktorí tvrdili, že medzi Slovákmi a Čechmi doteraz nikdy neboli také dobré vzťahy.

Predložili mi ako dôkaz, že doposiaľ nestretli intelektuála ani z jednej, ani z druhej strany, ktorý by nebol hrdý na svoju krajinu, teda Čech na Česko a Slovák na Slovensko. Zastávali stanovisko, že rozdelenie Česko - Slovenska postupne pestuje v českom národe patriotizmus, ktorý dovtedy poznali v nadmernej väčšine iba Slováci. Z ich názorov som vycítil, že sú hrdí na svoju krajinu, a pritom majú záujem žiť ako dobrí susedia so Slovákmi. Hoci rozdeleniu našich krajín pred desaťročím úplne nerozumeli, dnes sa prikláňajú k tomu, o čom Slováci rozprávali už viac ako pol storočia - a to, že „kamaráti budme, dlhy si plaťme, ale gazdujeme si každý na svojom“. Pochopiteľne, že táto skupina intelektuálov nereprezentuje celé spoločenstvo, ale podstatné je to, že jestvujú aj podobné inteligentné názory.

Tento ich postoj k danej situácii iste nepatrí k celonárodnému, ale jasne nasvedčuje, že aj v Čechách, kde bol „čechoslovakizmus“ udomácnený, sa tento prebud rapidne vytráca.

Paradoxné je, že sa objavuje na Slovensku, ktoré vo väčšej miere malo vždy tendencie k osamostatneniu sa, lebo spomienky, hoci okrem dokumentov živé príbehmi pamätníkov, dokázali uchovať to, že Slovensko už raz malo svoju samostatnosť. Inde treba teraz presunúť polemiku, či daná samostatnosť bola podporovaná inou krajinou. Jestvovala, zostala v pamäti, v dokumentoch a v snoch. Dôkaz jej prežitia bol žiarivo viditeľný v roku 1968 a rovnako i pri páde železnej opony pred dekadou.

Pre hoci iba čiastočne inteligentného človeka - aj po krátkom uvažovaní musí byť „záhadné“, poprípade nepochopiteľné, že ešte aj v súčasnosti slovenské vládne kruhy dovoľia propagovať inštitúcie alebo podujatia nesúce meno už nejstávajúceho štátneho zoskupenia. Napríklad, na Slovensku pôsobiaca „Československá obchodná banka“. Prečo už nie „Rakúsko-Uhorská“ alebo banka „Veľkonemeckej Ríše“? Ved' sú to rovnako nejstávajúce štáty. Ako by sa na nás dívali naši najbližší susedia, keby sme mali v Prahe obchodné zastupiteľstvo „Slovenského štátu“... toho prvého, z rokov 1939 - 1945, ktorého existencia vyvorala hlbokú brázdú v myšliach ľudu. Iba slabo myslíaci by sa mohol domnie-

vať, že povolenie spomínanej „Československej banky“ zavinila náhoda... (!)

Podobné zoskupenia sa pochopiteľne hodia predsedomi českej vlády Jirimu Paroubkovi. Ten na nedávnom „Československom bále“ (!), ktorý sa konal v Prahe, opätovne zdôraznil jeho výroky o „starej dobrej značke Československo“, ktorej používanie tvrdí propaguje.

Ornou pôdou pre takéto výroky bol uvedený bál. Ak slovenskí voliči „nespadli priamo na hlavu“ alebo sa iba pred krátkym časom nevrátili po dlhoročnom liečení z mentálnych ústavov, smeli by sa pozrieť, komu dokáže prekážať napríklad názov „Český a Slovenský bál“ a taktiež si uvedomiť, že umelci, ktorí sa zapredajú na podobné podujatia, štyria mohli pokojne vystupovať na gala programoch, ktoré by niesli názov „KGB“ či „spomienkový bál na ŠtB“ alebo poprípade i „GG - Gala Gestapo“.

Tlač uviedla, že „Na plese sa jedli bryndzové halušky, kapustové strapačky, lokše a vystupovali slovenské aj české hudobné hviezdy: Miro Žbirka, Big Band Gustava Bromy, Jana Kirschnerová, Peter Dvorský, Petr Hapka aj speváci zo SuperStar.“ Ktosi musel poriadne zaplať za propagáciu „nim“ oplakávaného už nejstávajúceho štátu.

Pochopiteľne, nechýbal ani slovenský veľvyslanec v Českej republike Ladislav Ballek. Ako by aj...

Je kladné pozorovať, že Slováci a Česi žijúci v zahraničí, až na jednotlivcov a ojedinelé spolky, žijú v dobrom súlade, priateľstvá, ale každý pod svojím štítom, a to pod Slovenským, Českým alebo Česko-Slovenským. Každý podľa svojho čítania a národno - morálneho presvedčenia. Iba - a to treba zdôrazniť, „jednotlivci“ ešte stále hrdú čosi o „národe Československom“, o našej spoločnej „kuchyni a tradíciách a podobných humorne trápnych kuriozitách.

Stretnutie so spomínanou českou skupinou inteligentných vystažovalcov dokázalo, že aj po predošlých nedorozumeniach, národy Slovákov a Čechov sú schopné žiť v porozumení a kamarátske. Tamti, ktorí pripravujú takzvané „Československé“ podujatia, by si od nich mohli „prepožičať rozum“ alebo inteligenciu. Možno by sa naučili viac si vážiť svoju vlasť... Možno, lebo ako hovoria Záhoráci: „Komu není dané zhora, v apatjece to nekupí“.

JÁN UHER

Kresba: Andrej Mišanek

Skúška

(Dokončenie z 1. strany)

Ale načo chodiť ďaleko. Poslancom mestského zastupiteľstva v Modre sa zapáčili priestory Múzea Ľudovíta Štúra a radi by tam mali výstavu vín a modranskej keramiky. No, možno očakávať od týchto ľudíov väčšiu úctu voči národnému tabu, keď iba nedávno nechal zmlátiť účastníkov pietneho aktu na počesť tohto veľikána slovenského národa sám minister vnútra?

Niekedy mám pocit, že si už zaslúžime poriadnu snehovú guľu medzi

očí, aby sme si spomenuli, čo je pre náš život podstatné. Kričíme do sveta o právach homosexuálov, no nie sme ochotní nič vedieť o civilizácii, ktorú si bývalé koloniálne mocnosti stále parcelujú a valcujú tankami pod rúškou tých najušľachtilejších mien slobody, mieru a tolerancie.

Ktovie, či tou snehovou guľou nie je práve moslimský hnev, ktorý sa nám vracia ako bumerang.

TEODOR KRÍŽKA

Stanislav Hvozdič v článku „Otázky“ (Kultúra 2/2006) svoju úvahu ukončil vetou „O to viac je dôvod klásť si otázky“. Článok ma zaujal výpovednou hodnotou, pravdivosťou argumentácie a aktuálnosťou. Preto som si položil otázku na tému v nadspe. Presnejšie, prečo odovzdávať do cudzích rúk prosperujúce strategické podniky, a to za podhodnotenú cenu. Sledujem diskusie na túto tému v médiách medzi zástupcami rôznych politických zoskupení, no doteraz som nepochopil prečo. Odpoveď koalíčníkov, že štát je zlý vlastník, neprijímam. (Zlí môžu byť iba politickí nominanti, bez odbornosti a skúseností, počnúc ministrami a manažérmi končiac). Argumenty opozičných politikov, až na malé výnimky, sú povrchné, bez odborných znalostí, a tým sa podstata problému stráca.

Pokúsím sa položiť otázky a odpovedať na ne aspoň v kauze privatizácia Slovenských elektrární, a. s. s tým, že si nenárokujem neomylnosť a jedinu objektivnosť - je to iba môj názor a nechám na čitateľa, aby ho posúdil.

V denníku Pravda 9. 2. 2006 bol uverejnený článok Maďari nepredajú jadrové elektrárne, citujem: Otázku atómovej elektrárne v Paksi považuje maďarská vláda za strategickú, preto musí zostať v rukách štátu. Vyhlásil to v utorku v Paksi maďarský premiér Ferenc Gyurcsány počas návštevy elektrárne, ktorá oslavuje 30. výročie založenia. „Snahou tejto vlády, a domnievam sa aj ďalších vlád je, aby tieto štyri bloky, z ktorých dnes elektrárne pozostáva, zostali trvale - ako to je zakotvené v zákone - v štátnych rukách,“ zdôraznil Gyurcsány.

Inštalovaný výkon Pakskej jadrovej elektrárne je 1760 MW. V roku 2005 vyrobila 13 833 gigawatthodin energie. Jej palivové kazety sa v roku 2003 pri vážnej prevádzkovej poruche poškodili, porucha dodnes nie je odstránená, predpokladajú podľa vyhlásenia premiéra jej odstránenie do konca tohto roka. Táto elektrárňa nemá podmienky z EÚ na jej odstavenie ako naše bezchybné Bohunice. V súčasnosti Maďarsko vyrába 27 % energie v jadrovej elektrárni, 53 % v tepelných elektrárňach spaľujúcich uhlie alebo iné tekuté či plynné fosilné palivá, ktoré prispievajú k skleníkovému efektu. Len 3 % energie sa v Maďarsku vyrába v malých elektrárňach, najmä vodných. Maďarsko je závislé od dovozu elektrickej energie, ktorá dosahuje 17 % spotreby, prevažnú časť fosilného paliva tiež dováža.

Maďarský premiér Ferenc Gyurcsány a vláda považuje jadrovú elektrárňu za strategickú, a preto musí zostať v rukách štátu. Naše jadrové elektrárne a celú energetiku súčasná vláda ľahkovážne odovzdáva do cudzích rúk, nepovažuje ju za strategickú.

Česká republika dostala ponuku na privatizáciu Českých energetických závodov (ČEZ), ktoré sú dvojnásobne väčšie (zastaralejšie, s menším podielom vodných elektrární ako naše). EdF a Enel ponúkli za 66% podielu 210 mld. českých korún (275 miliárd Sk), ale Česká republika takýto predaj odmietla. Mala práve opačnú snahu, a to získať našu energetiku, vedomá si toho, čo znamená mať v rukách rozhodujúci mechanizmus rozvoja hospodárstva.

Veľavravná je i správa v novinách Pravda: PRAHA - Trhová hodnota českej energetickej spoločnosti ČEZ sa dostala nad 20 miliárd dolárov, teda viac ako 600 miliárd korún. Koncern je tak najväčšou firmou v regióne strednej Európy.

Aká je trhová hodnota Slovenských elektrární?

1. Využívajúc údaj z ponuky pre ČEZ, porovnal som cenu Slovenských elektrární, a. s. Výsledok? Ponúknutá cena za 66% SE by mala byť 137,5 mld. Sk, z čoho vyplýva, že pripravovaná privatizácia Slovenských elektrární sa riadi

JÚLIUS BINDER

Prečo nepredávať?

iným princípom, je nedôstojná a uráža tých, čo vedia, o čom je reč.

2. Z porovnania s hodnotou ČEZ-u (600 mld. českých korún) trhová hodnota 100% SE sa pohybuje okolo 400 mld. Sk. Tu však nie sú zohľadnené špecifiká zvyšujúce Slovenskú energetiku.

3. Podľa zaužívaného spôsobu pri investičnej výstavbe energetických diel stanovil som, koľko by stálo postaviť súčasné elektrárne v Slovenskej republike. Náklady na ich vybudovanie sú uvedené v nasledovnej tabuľke:

Druh elektrární / nákladov	Celkový inštalovaný výkon - MW	Jednotková cena výkonu v mil. Sk/MW	Celkové náklady na vybudovanie
A. Jadrové elektrárne (JE)	2640 MW	100 mil. Sk/MW	264,0 miliárd Sk
B. Tepelné elektrárne:			
- na čierne uhlie (Vojany)	660 MW	45 mil. Sk/MW	29,7 miliárd Sk
- na hnedé uhlie (Nováky)	522 MW	55 mil. Sk/MW	28,7 miliárd Sk
- na zem.plyn/mazut (Vojany)	660 MW	26 mil. Sk/MW	17,2 miliárd Sk
- spolu tepelné elektrárne (TE)	1842 MW		75,6 miliárd Sk
C. Vodné elektrárne (VE bez Gabč.)	1653 MW	145 mil. Sk/MW	237,9 miliárd Sk
Náklady na vybudovanie elektrární	6855 MW		577,5 miliárd Sk

Podľa odborného odhadu, po zvážení všetkých okolností, súčasná trhová hodnota predávaných 66% akcií SE je 312,9 miliárd Sk. Cena okolo 33 miliárd Sk za odkúpenie tohto podielu akcií SE je treštuhodne podhodnotená! Činí iba jednu desatinu trhovej ceny.

Slovenská energetika predstavuje jednu z najkvalitnejších elektrizačných sústav v Európe. Po osamostatnení Slovenska muselo sa veľa investovať, aby sa takou stala a aby mohla byť včlenená do elektrizačnej sústavy západoeurópskych krajín. Musela sa zvýšiť regulačná schopnosť elektrizačnej sústavy SR a posilniť zálohové zdroje. Musela splniť aj zásadnú požiadavku, t. j. zabezpečiť maximálnu sebestačnosť zásobovania SR elektrinou. Preto si nemôžeme dovoliť, aby nevhodná privatizácia narušila túto podmienku.

Na mieste je otázka: je vôbec prípustné, aby sme predali kvalitnú, dobre fungujúcu elektrizačnú sústavu záujmom zo zahraničia a my si budeme potom elektrickú energiu vyrobenú v Slovenskej republike kupovať od zahraničného dodávateľa za ním určené ceny? Prípadne ju kupovať u nejakého iného dodávateľa zo zahraničia? Každý zodpovedný štát sa stará, aby mal vlastné zdroje elektrickej energie, aby mal rozhodujúci vplyv na jej riadenie a rozvoj. Slovenská energetika má viac ako rovnocenné postavenie pri spolupráci s energetickými spoločnosťami vyspelých západoeurópskych krajín, a preto má energetické zdroje vlastniť, a nie ich predávať.

V budúcich desaťročiach, kedy je už aj Slovensko členom EÚ, má sa podľa prognóz spotreba elektrickej energie v EÚ zvýšiť o 70%. V tejto situácii by sa mohla kvalitne fungujúca slovenská energetická sústava dobre uplatniť ako rovnocenný partner vyspelých európskych štátov. Zbaví sa Slovensko nerozumnými a ľahkomyselnými rozhodnutiami tejto šance?

Čo zostane po predaji SE? Zadĺženosť, ktorá pozostáva z týchto položiek:

1. Súčasná úverová zadĺženosť SE, a. s. dosahuje takmer 60 mld. Sk. Sú to prostriedky, ktoré boli použité: Na dostavbu Mochoviec (bloky 1 a 2), na ekologický program (vybudovanie odsirovaciačích a denitrifikačných zariadení), rekonštrukciu jadrovej elektrárne V-I, prestavbu blokov 2 x 110 MW vo Vojanoch. Tieto dlhy nie sú predmetom predajnej zmluvy a zaplatia ich občania Slovenskej republiky.

2. Mimoriadne nepriaznivé dopady môže mať privatizácia SE na energetické závody, ktoré využívajú domáce zdroje energie. Je to napríklad tepelná elektrárňa Nováky, ktorá spaľuje uhlie Handlovského uhoľného revíru. Zahraničný majoritný vlastník určite nezaváha prejsť na dovážané palivo (napríklad výhrevnejšie uhlie z Poľska alebo z Česka, ak ho tepelná jednotka vyjde dovozom lacnejšie, a to ho vyjde. A problémy, ktoré má vláda SR s nezamestnanosťou, by sa zvýšili o ďalších 4000 stratených pracovných miest v okolí Handlovej.

3. Slovenská vláda súhlasí s podmienkou Enelu, že: Fond na likvidáciu jadrového paliva bude tvorený zo štátneho rozpočtu SR a účelovým zvýšením ceny elektrickej energie. Výška Fondu niekoľkonásobne prekročí predajnú cenu.

4. Ďalšou podmienkou Enelu je prijatie kľúčového zákona o financovaní likvidácie jadrových elektrární. Zákon je v NRSR. Poslanci neprijatím tohto zákona môžu zablokovať predaj SE, čo sa bez hlasov KDĽ nestane.

ENEL nie je strategický investor, je to štandardný finančný investor, ktorý pochopiteľne očakáva návratnosť svojej investície v čo najkratšom čase. Talianska energetika patrí trom súkromným firmám. Jednou najväčšou z nich je ENEL. Ale talianska energetika je povestná svojou nespoľahlivosťou, častými výpadkami, veľkým percentom dovozu - ale súčasne aj cenami elektriny, ktoré patria medzi najvyššie v Európe. Chceme, aby sme sa funkciou a cenami priblížili k talianskemu vzoru?

ENEL nepríde budovať energetiku na Slovensku, ENEL tu bude investovať iba v prípade, že investícia bude mať rýchly návratnosť a rýchla návratnosť pri dostavbe 3-4 bloku Mochoviec nie je reálna. Vo všeobecnosti je možné povedať, že stavba jadrovej elektrárne je výhodná z pohľadu 15-20 ročného horizontu. Takýto čas návratnosti môže akceptovať iba štát v snahe presadzovať záujmy ochrany životného prostredia a sebestačnosti. Podnikateľský subjekt bude stavať iba elektrárne, ktoré sú z hľadiska návratnosti menej rizikové, takými sa v súčasnosti javia elektrárne na plyn, z pohľadu životného prostredia viacej škodlivé, cena vyrobenej energie podstatne vyššia.

Čo teda zostane Slovensku po predaji SE?

Žiadny majetok, len záväzky najmenej vo výške 500 mld. Sk, čo v desaťročnom horizonte výroby 300 000 gigawatthodin energie bude znamenať zvýšenie ceny za 1 kWh až o 2,0 Sk, bez vplyvu ďalších vstupov.

Preto je namieste otázka, prečo?

4/2006 (1. marca)

Sú obavy, že súčasná situácia krehkej jednoty o smerovaní Európskej únie môže priniesť nestabilitu v Európe. Bolo by nenapraviteľnou chybou, ak by sa v súčasnosti založil trend, ktorý by z moci politikov pri nesúhlase občanov, v iných obmenách znamenal začiatok nestability v Európe. V niektorých krajinách únie takéto náznaky badať a prejavujú sa v rastúcich nepokojoch, ktoré sú dôsledkom nielen násilnej konfrontácie medzi imigrantskými komunitami, ale aj tvrdej pravicovej politiky niektorých (aj socialistických) politikov a vlád v Európe pri pretláčaní neoliberalizmu bez ohľadu na každého a všetko. Napríklad aj v tom, aby sa oslabil doktrína solidarity v únii, ako sa ukázalo pri návrhu predsedníctva Veľkej Británie (november 2005), ktorý požadoval, aby nové členské štáty dostali cez kohézny fond o šesťnásť miliárd eur menej, ako im dávalo Luxemburské predsedníctvo. Tiež v tom, že sa v Dánsku a inde objavila karikatúry, ktoré urazia milióny iných ľudí vo väčšine krajín sveta. Najväčšie obavy vzbudzujú pochybnosti okolo existencie EÚ na terajších základoch a volania po zmenách smerovania únie k modelu pravicovo orientovaného liberalizmu s možným dosahom na prehlbenie dekadencie globálneho sociálneho systému.

Nebolo by rozumné, aby Európa spochybnovaním svojho smerovania prispela k prehlbovaniu nestability, ktorá sa začína prejavovať vo svetovom meradle.

Znepokojenie vyvoláva stále intenzívnejší rast protestov proti globalizácii a jej sociálnym dôsledkom, ktoré nadobúdajú povahu lokálnych vojen v čase medzinárodných summitov, najmä najbohatších krajín sveta G8 a vrcholných konferencií Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky. Jedným z nich bol aj mohutný protest antiglobalistov pri summite G8 v škótskom Gleneagles. Podobný priebeh mali aj ďalšie summity. Napríklad štvrtý Panamerický summit v Argentíne (november 2005).

Panamerický summit vznikol pred jedenástimi rokmi s cieľom zvýšiť ekonomickú a politickú spoluprácu v regióne. Tá je stále v nedohľadne. Prezident USA George W. Bush prišiel na summit, aby spolu s ďalšími krajinami podporil rozšírenie už existujúcej Severoamerickej zóny voľného obchodu (NAFTA). Ústrednú tému summitu – chudobu v Latinskej Amerike zatienili protiamerické protesty a demonštrácie proti prezidentovi USA Bushovi. Po summite v Argentíne spolupráca Severu s Juhom sa oddaľuje. Protesty vyústili do nočných nepokojov spojených s ničtím a bitkami s políciou. Podobné protesty sa uskutočnili aj v Brazílii. Podľa odhadov jedna štvrtina obyvateľov v Latinskej Amerike žije z menej ako dvoch dolárov na deň.

K stabilite vo svete neprispieva ani to, že George W. Bush ani doma v USA nemá najlepšiu pozíciu. Aj tu čelí rastúcej nespokojnosti s jeho politikou. Všeobecne Bushovu politiku podporovalo (november 2005) menej ako štyridsať percent Američanov a nesúhlasilo s ňou šesťdesiat per-

JOZEF MIHALIK

Obavy zo vzniku nestability v Európe

cent. Problém môže byť aj v nedostatočnej pozornosti prezidenta G.W. Busha voči riešeniu globálneho úpadku sociálneho systému.

Napriek koncertom svetových celebrit Live 8, ktorí sa snažili hudbou upozorniť svet na dekadenciu globálneho sociálneho systému, ktorý vyúsťuje do faktu, že každodenne zomierajú tisíce ľudí hnusným spôsobom v dôsledku extrémnej chudoby, lídri G8 vždy trochu peňazi chudobným štátom pridávajú, ale ako doteraz nedohodnú sa na ničom preveratne novom, čo by znamenalo obrat k lepším riešeniam.

Znepokojenie nad prehlbovaním ekonomickej nerovnosti a biedy vo svete vyjadril aj pápež Benedikt XVI vo svojom tradičnom vianočnom požehnaní Urbi et Orbi k pútnikom.

Globálny a európsky vývoj je poznačený nielen problémom chudoby, ale tiež tým, že svetové zásoby ropy sa rýchle vyčerpávajú a ázijské ekonomiky akcelerujú už dnes gigantický dopyt po ropy. Zdá sa, že veľká ropná vojna, ktorá začala v regióne Zálivu, sa konfliktom v tejto oblasti neskonziluje a napätie bude pokračovať.

Ďalším zdrojom napätia je demografický vývoj vo svete. Zatiaľ obyvateľstvo Európy starne a pôrodnosť klesá nižšie než prirodzený prírastok, v moslimských štátoch na juhu a východe Európskej únie pôrodnosť je dva a polkrát vyššia než pôrodnosť Európanov. Vzhľadom na sobaše vo veľmi mladom veku a základy antikoncepcie došlo k populačnej explózií a k veľkému prírastku mladých mužov. Nápor na negálne príst'ahovalecvo bude narastať a s ním aj napätie, ktoré s tým súvisí. Ak sa tieto trendy budú posudzovať aj z hľadiska hrozieb od terorizmu, Európu čakajú nie veľmi radostné časy.

V starých štátoch únie sa schyľuje k boju proti liberalizácii služieb. V Holandsku sa uskutočnili protesty mnohotisícového davu ľudí proti tvrdej pravicovej politike liberálnej vlády v oblasti sociálnej reformy a zmien v dôchodkovom a zdravotnom systéme. Protest ľudí bol najväčší od druhej svetovej vojny.

V Nemecku sa uskutočnil štrajk verejných zamestnancov proti predĺženiu pracovného času, najväčší za posledných štrnásť rokov. Obavy z nepopulárnych náhlych zmien v Nemecku sa pričínili o vznik strany Nový ľavicový zväz, ktorá nesúhlasí s vládnymi reformami a priťahuje stále väčší počet voličov z tradičných politických strán, najmä z vládnej sociálnej demokracie. V novembri 2005 v Nemecku sa uskutočnili protestné pochody proti odbúravaniu sociálnych opatrení v prospech bežných občanov. Podobné pohyby protes-

tujúceho obyvateľstva sa udiali v Taliansku, Španielsku a vo Francúzsku.

Vo Francúzsku silnejú protesty proti pravicovej politike a privatizácii. Ľudí v Paríži zneistili pouličné násilie a zrážky s políciou. Pozadie nepokojov bolo sociálno-politické. V novembri 2005 mladí výtržníci z chudobných štvrtí vo Francúzsku vyše dvoch týždňov ničili a demolovali, čo im prišlo pod ruky a podpaľovali autá, budovy, nemocnice a reštaurácie. Boli to zväčšia moslimskí imigranti zo severnej Afriky, frustrovaní, lebo práve ich najväčšmi postihuje vytlačenie zo spoločnosti a nezamestnanosť.

Niektoré poznatky z prieskumov revolty upozorňujú na to, že zatiaľ nedostatočná integrácia rodičov rebelujúcich nespokojencov konflikty a problémy zmierňuje, vyžadovaná integrácia generácie detí ich vyostrojuje. Mladiství aktéri predmestských vzbúr svoju nenávisť a násilnosť nevidia v nedostatočnej integrácii, ale naopak. Problém je v tom, že postupujúcu integráciu sprevádza sociálne vytlačenie, nerovnaké ľudské práva, odmietanie a beznádej. Vynárali sa obvinenia, že treba upratať to, čo sa nazýva liberálny korupčný neporiadok. Spomínali sa aj rastúce getá prebytočnosti v dôsledku odrezania od zabezpečenia svojej existencie zárobkovou činnosťou. Pretrváva „Jobless growths“, čo značí, že dochádza k ekonomickeému rastu bez vytvárania pracovných miest, ktorý sa mení na mechanizmus vytlačania. Nastal rozpor medzi kultúrnou asimiláciou mládeže, ktorá už prešla západným systémom školskej prípravy a jej sociálnym vytlačovaním.

Belgicko v októbri 2005 ochromil generálny štrajk proti zámeru vlády zvýšiť vekovú hranicu na predčasný odchod do dôchodku s požiadavkou odložiť dôchodkovú reformu, ktorú chce zahájiť pravicová vláda. Na štrajku, ktorý sa považuje za najväčší za posledných desať rokov, sa zúčastnilo takmer stotisíc demonštrantov. V druhom najväčšom meste Antverpy sú častým javom mestské násilnosti, najmä v štvrtiach imigrantov. V Británii, kde sú veľké príst'ahovalecké komunity sa do konfliktov dostávajú jednotlivé etnické skupiny. Španielsko, kde je príst'ahovalecvo novým javom, zažíva silnú konfrontáciu medzi znepriatelenými latinskoamerickými gangmi.

Tieto a mnohé ďalšie skutočnosti naznačujú, že Európa potrebuje vypracovať víziu smerovania európskeho vývoja aj so zreteľom na riešenie globálnych trendov potencionálnych napätí vo svete. Dobré by bolo, ak by sa to stalo na základe širokého konsenzu. Rozkývané súčasné sociálno-ekonomické prístupy a vízie to dost dobre neumožňujú. Novšie, ku ktorým sa iba tre-

ba dopracovať, by mali ponúknuť ľuďom viac nádeje a budúcnosti.

Nebolo by správne, ak by sa dôvera a nádeje v silnejúcu, dobre inštitucionálne vybavenú Európsku úniu (nie superštat, o ktorý ani nejde) hocikým z rôznych príčin spochybňovalo. Občania európskych štátov, vrátane Slovenska, sa pozerajú na Európsku úniu s dôverou a nádejou. Podľa prieskumu Eurobarometra (február 2006) väčšina ľudí v členských štátoch únie vníma Európsku úniu s pocitom dôvery a nádeje. Na otázku „Európska únia vo mne vyvoláva pocit... dôvery, odpovedalo dvadsaťšesť percent Slovákov a dvadsaťdva percent ľudí v EÚ-25. Pocity nádeje únia vyvoláva u päťdesiattri percent Slovákov a štyridsaťdva percent ľudí v EÚ-25. Pri pocity vyvolávania ľahostajnosti je to päťnásť percent u Slovákov a deväťnásť percent u 25-EÚ. Pri pocity nedôvery je tento pomer sedemnášť percent u Slovákov a dvadsať percent u EÚ-25.

Podobné výsledky Eurobarometer ukázal aj v prieskume hrdosti na európanstvo a na občianstvo svojej krajiny. Na občianstvo vlastnej krajiny je veľmi, či skôr hrdých osemdesiatštyri percent ľudí na Slovensku, priemer únie je osemdesiatšesť percent. Na „európanstvo“ je hrdých sedemdesiatosem percent respondentov, priemer únie je šesťdesiattri percent.

Z prieskumu vyplýva, že členstvo v únii vyvoláva u občanov Slovenska výraznejšie pocity dôvery a nádeje a že Slováci sa v porovnaní s celoeurópskym priemerom nadpriemerne stotožňujú s európskou identitou, pričom sa nevzdávajú ani národnej identity. To značí, že občania v členských štátoch, vrátane Slovenska, existujúcu súčasnú úniu už teraz vnímajú, že naplnia pocity ich záujmov. Vyplýva to z ich skúseností a očakávaní života v únii.

Neberme ľuďom to, o čom sú presvedčení, že je pre nich dobré a nerobme to v mene iných než ich vlastných záujmov. Nerobme to o to viac, že vzhľadom na svoje skúsenosti s vládnutím vo vlastnej krajine Slováci dôverujú európskym inštitúciám viac ako národným. Napríklad slovenskému parlamentu dôveruje zhruba dvadsať percent respondentov, európskemu až šesťdesiatpäť percent. Vládi dôveruje osemmásť percent ľudí na Slovensku, zatiaľ Európskej komisii päťdesiatšesť percent Slovákov. Slováci si želajú, aby únia viac bojovala proti chudobe a vytlačaniu ľudí na okraj spoločnosti a proti nezamestnanosti, čo sa Slovensku neveľmi darí. Napriek tomu, že občania sa na úniu pozerajú s dôverou a veľkými nádejami, v poslednom období v dôsledku spochybňovania smerovania koncepcie únie najmä liberálmi aj mimo únie dôvera k inštitúciám o čosi klesá a oslabujú sa aj pocity nádeje.

Je rizikom meniť osvedčené koncepcie rozvoja v čase, keď Európa je ohrozená terorizmom. Teroristi, ktorí neakceptovateľným spôsobom pripomínajú svetu vznik globálnej kultúrnej a sociálnej krízy v podmienkach globalizácie a ľavicovým radikalizmom sa búria proti etablovanému poriadku, ponúkajú

svetu iba beznádej a nenávisť, nemôžu mať priateľov pre ich alternatívu.

Demokratická západná časť sveta chtiac-nechtiac je zatlačovaná do situácie, keď svoj vplyv uplatňovaný cez sociálno-ekonomickú a občiansku prít'azlivosť je nútená orientovať aj tam, kde to robí nerada, na vplyv moci a boj s globálnym terorizmom. V takejto situácii vyvolávať napätia zmenou orientácie charakteru Európy a jej odklon od doterajšieho modelu smerovania je nielen nevhodný, ale aj veľmi riskantný krok.

Európska únia potrebuje reformy, ale mali by to byť reformy v rámci doterajšieho smerovania a modelu rozvoja spočívajúceho na sociálne trhovom hospodárstve. Ukazuje sa, že reformy nemožno robiť bez premyslenej vízie a iba z pohľadu pravicovej, či ľavicovej politiky v tom- ktorom štáte bez ohľadu na existenciu a stav ekonomickej, sociálnej situácie a politickej kultúry v ostatných členských štátoch EÚ, ale tiež vo svete. Vzťahuje sa to na reformy nielen v starých, ale aj v nových členských krajinách únie, kde prevláda nedostatok politickej kultúry.

Absencia politickej kultúry v reformných krajinách strednej a východnej Európy spôsobila, že tieto krajiny sú prešpikované korupciou, klientelizmom, preplietaním politiky a podnikania, čo vedie k častým politickým turbulenciám v týchto krajinách. Tragédiou je, že nedostatková politická kultúra vzniká na základe virtuálneho vyznávanie demokratických a liberálnych hodnôt.

V tejto situácii volať po prehlbovaní reforiem a štartovaní ďalších reforiem na neoliberalných princípoch môže znamenať koleďovať si o nové problémy v Európe. A nielen v Európe. Únii prichodí riešiť okrem reforiem, stretu kultúr aj problém globalizácie bohatstva a lokalizácie chudoby, ktorý sa prehlbuje vďaka neoliberalným prístupom v celosvetovom meradle. V stave, v akom sa Európa nachádza, nebolo by správne prepáliť snahu hľadať individuálny úspech všetkými prostriedkami na úkor druhých a pritom bezhranične bohatnúť. Môže sa to vypomstiť tak, že chce sa mnoho a dosiahne sa napokon málo. V Európe sa to stalo na juhu Talianska. Odstrašujúcim príkladom je vývoj vo väčšine juhoamerických krajín. Podobné obavy sú v niektorých nových krajinách únie, vrátane Slovenska. Všade, kde prevládla korupcia a klientelizmus, vývoj sa otočil späť smerom k chudobe a zbrzdil sa pokrok.

Autor je profesor na Trnavskej univerzite

TEODOR KRÍŽKA Pochod vlastenca

*Darmo žijem celkom na okraji
anonymný život na vode,
je mi veru ako v Božom raji,
lebo žijem v tomto národe.*

*Nech si vezmú všetku slávu sveta,
nech sa ňou aj celkom zadusia,
mne znie ako hudba jasná, svätá
žiara križa z nášho trojvršia.*

*Nevedia rásť stromy kmeňom nadol,
kvety voňat' cudzou arómou.
Neplačte, že do blata som padol,
nie je hanba padnúť za domov.*

*Nie je hanba cítiť slzy v tvári,
plakať krásou vlasti dojatý,
nie si nahý, nikdy nahý vari,
kým ti vlajka veje v objatí.*

*Čokoľvek sa o nás vonku trúsi,
vlast' mám v duši ako ľaliu.
Až raz umriem, iba šťastný v srdci,
rodnou hlinou že ma prikryjú.*

Snímka: Ján Motulka

Nasledujúci historický exkurz politológa a historika je pokusom poodhaliť nepoznané stránky vývoja Strednej a Východnej Európy z pohľadu rakúskeho vlastenca. Prináša informácie, ktoré sa nepíšu v učebniciach dejepisu, zato osvetľujú zásadné dejinné pohyby. Niektoré tvrdenia autora, najmä lineárne prepojenie úsilí Vatikánu s politickou reprezentáciou Západu, považujeme za kontroverzné. Napriek tomu článok prinášame v neskrátenej a necenzurovanej podobe, aby sme neoslabili jeho autentičnú hodnotu.

„Pamätajte stále na nasledovné: Boj proti duchu vždy bol a stále zostáva v úzadí zahraničného diania.“ Tieto slová, ktoré povedal 3. marca 1925 Rudolf Steiner Ludwigovi Polzer-Hoditzovi, môžu poslúžiť ako východiskový bod na uvažovanie o dráme Východnej Európy v súčasnosti. Ide o to, že treba preskúmať toto pozadie zahraničného diania, t. j. vlastne duchovné sily, ktoré sú hnacími silami histórie.

Boj medzi idealizmom a materializmom sa dá chápať ako boj, ktorý vedú proti Strednej Európe západné mocnosti, podporované Ruskom (to bolo vtiahnuté do tohto boja proti vlastnej vôli). Tento boj proti duchu začal v modernom zmysle chápania vo Východnej Európe Peter Veľký, ktorý ako prvý panovník s najkrajším použitím násilia zaviedol pozápadňovanie Ruska, čoho cieľom bolo zničenie ruskej kultúry a ruskej duše. Duchovné základy tejto politiky sú zhrnuté v tzv. „Testamente Petra Veľkého“. Ide o imperialistický plán na zväčšenie Ruska a podrobenie si Európy, v ktorom sa uvádza: „Treba uzavrieť úzke spojenectvo s Anglickom a s pomocou obchodnej dohody podporovať priame kontakty a umožniť mu istý druh monopolu vo vnútrozemí... To je hlavný bod, od ktorého závisí úspech celého plánu.“ „Je nutné zapájať sa do európskych rozporov a najmä do tých v Nemecku, či už s použitím násilia alebo úskokov.“ „Je treba stále zostávať zdanlivo spojencom Rakúska a využiť aj najmenší vplyv na jeho zapletenie do zničujúcich vojen, aby sa postupne oslabilo.“ Ďalším príkladom takýchto konceptov, ktoré pochádzajú zo Západu a sú namierené proti Strednej Európe, je Memorandum srbského ministerského prezidenta Garasanina z roku 1844. Plánovalo sa v ňom so zriadením veľkého štátu južných Slovanov. Toto memorandum, ktoré determinovalo celé desaťročia srbskú a juhoslovanskú zahraničnú politiku, nevytvoril Garasanin, ale František. Išlo o Čecha, ktorý sa vlastne volal Adam Czartoryskis a bol agentom poľskej exilovej vlády. Plány poľskej exilovej vlády, ktorú tvorili slobodomurári, schválila francúzska vláda. Tá exilovú vládu financovala. To teda znamená, že Garasaninov plán pochádzal od francúzskej vlády.

Memorandum Srbskej akadémie vied z roku 1886, ktoré je duchovným základom Miloševićovej nacionalistickej politiky, nie je ničím iným ako vtedy sformulovanou modernizáciou veľkosrbskej idey. Memorandum, ktoré vzniklo pod vplyvom vtedajšieho prezidenta akadémie a prezidenta Južoslávie Dobriću Cosica, považuje existenciu srbského národa za ohrozenú systémom „zrovnoprávnenia národov Južoslávie“ a súčasne volá Srbov do zbrane, aby sa oslobodili spod útlaku. Národný pohyb slovanových národov sa začal pôvodne v 18. storočí a v prvej polovici 19. storočia pod vplyvom nemeckého romantizmu. Goetheho priateľ Johann Gottfried Herder dal prvý duchovný impulz dielom „Hlasy národov v piesňach“, kde zozbieral slovanové ľudové piesne. Aj preto ho nazývali „otcom kultúrnej obrody slovanových národov“.

V osemdesiatych rokoch 19. storočia vznikol veľký plán, ktorý rátať so spojenectvom Anglicka a Francúzska s Ruskom za účelom zničenia Strednej Európy. Tento plán vytvorila, ako to preukázala Renate Riemcke, skupina okolo princa z Walesu, neskoršieho kráľa Eduarda VII., v spolupráci s lordom Randol-

PETER BACHMAIER

Východná Európa a „Nové usporiadanie sveta“

phom Churchillom a hlavou domu Rothschildovcov. Tento plán rátať s uskutočnením „socialistických experimentov“ vo Východnej Európe a zriadením Balkánskej federácie v Juhovýchodnej Európe. Vo Východnej Európe hral v tomto pláne významnú úlohu panslavizmus. Išlo o politický a kultúrny prúd slovanových národov, ktorý by mal slúžiť imperialistickým snahám Ruska a západných mocností.

Staré Rakúsko malo najväčšie zásluhy na vzniku slavistiky a obnovení kultúry slovanových národov. Vuk Štefanovič Karadžič, zakladateľ srbského spisovného jazyka, prežil takmer celý život vo Viedni, kde aj zomrel. Slovanový prúd podporovala rakúska vláda, ale aj vedci a spisovatelia, čo pretrvalo až do konca monarchie v podstate ako „austroslavizmus“. Nemci a slovanové národy boli určite v pozícii riešiť vlastné konflikty v rámci monarchie. Neriešiteľnosť vznikla preto, že tam boli vtiahnuté ničiteľské protirakúske ciele do slovanového prúdu. Vedúce osobnosti českého národného prúdu Masaryk, Beneš a Kramár alebo neskorší ministerský predseda Poľska Paderewski „nedostávali svoje duchovné impulzy z Viedne, ale z Grand Orient de France, do ktorého patrili.“

Šéf vojenskej tajnej služby Dimitrijevič-Apis, organizátor sarajevského atentátu, patrilo do belehradského lože, ktorá bola v spojení s Londýnom. Rakúsky následník trónu, arcivojvoda Franz Ferdinand, musel zomrieť kvôli rozhodnutiu týchto síl, pretože sa snažil o zrovnoprávnenie slovanových národov v dunajskej monarchii a práve preto predstavoval nebezpečenstvo pre tento plán.

Boľševizmus

Zvrhnutie cárizmu, ruská revolúcia a boľševizmus sa dajú dobre pochopiť iba vtedy, ak si uvedomíme podstatnú úlohu Západu a západných tajných spoločností a ak budeme vnímať tieto udalosti ako súčasť veľkého plánu, ktorý rátať s uskutočnením „socialistických experimentov“ v Rusku. Aj keď doteraz poznáme iba zlomky o skutočnom pozadí. Ruská revolúcia bola pokračovaním reformier Petra Veľkého. Boľševici, ktorí mali s Ruskom málo spoločného, pokračovali v ničení starej ruskej kultúry a duchovnosti a začali tak novú etapu v pozápadňovaní krajiny. Na cárskom dvore pôsobili okultisti, ktorí sa pokúšali viesť politiku určitým smerom. Napr. francúzsky okultista Papus, občianskym menom Dr. Gerard Encausse, člen martinistickej lože, ktorý nahovoril cára na spojenectvo s Francúzskom a na potlačenie demonštrácie v januári 1905. To oddelilo ľud od panovníka a priviedlo ho k prijímaniu nihilistických myšlienok.

Po nevydarenej revolúcii z roku 1905 podnikali predovšetkým „Grand Orient de France“ pokusy na znovuzaloženie slobodomurárskych loží (tie boli v cárskom Rusku od roku 1825 prísne zakázané). Zo spomienok ruských emigrantov, ktoré boli zaznamenané po roku 1917 na Západe, vyplýva, že pred prvou svetovou vojnou bolo založených množstvo ruských loží. Či už „Znovuzrodenie“ v Moskve, „Polárna hviezda“ v Sankt Petersburgu a ďalšie v ostatných veľkých mestách, ktoré sa v roku 1912 spojili do „Spolku za oslobodenie národov Ruska“. Po neúspešných rokovaniach „Progresívneho bloku“ s cárskou vládou v septembri 1915 sa rozhodli vodcovia ruského meštianstva vytvoriť tajnú organizáciu „podľa vzoru slobodomurárskych loží“ so zámerom podmaniť si najvyššie štruktúry cárskeho Ruska, a to najmä dvor, byrokraciu, armádu a technocraciu, aby sa tým zaistil „prechod celej moci do rúk

meštianstva“ (ako sa hovorí v tzv. dispozičii č. 1). „Výbor národnej záchrany“, ako sa volala táto organizácia, tvorili zástupcovia kadetov, progresivistov, októbristov, sociálnych revolucionárov, menševikov a pravdepodobne aj boľševikov. Vo februári 1917 sa tento výbor ujal moci a pracoval pod vedením kniežata G. E. Lvova, A. I. Guckova a A. F. Kerenského.“

Významnú úlohu tu zohral aj britský vyslanec v Petrohrade Sir George Buchanan, ktorý bol slobodomurárom a pomáhal pri zvrhnutí cára a vytvorení provizórnej vlády. Táto vláda, ktorú viedli Krenskij a Muljukov a ktorá pozostávala takmer výlučne zo slobodomurárov, viedla, ako je známe, z poverenia Dohody veľkých ofenzívou proti ústredným mocnostiam a pripravila cestu Októbrovej revolúcii.

Lenin sa do Petrohradu dostal síce už v apríli 1917, a to s pomocou nemeckého velenia armády, avšak jeho revolúcia bola dlhodobo pripravovaná v USA. Už v roku 1915 vytvorili v New Yorku National city bank a ostatné banky špeciálnu spoločnosť na podporu boľševikov. 14. februára 1916 sa v New Yorku konala konferencia 62 intelektuálov, z ktorých väčšina patrila k veteránom revolúcie z roku 1905. Rozhodli sa uskutočniť v Rusku veľkú revolúciu. Bankár Jakob Schiff (pozn. prekl. – patrilo do bankového domu Rothschildovcov) na konferencii vysvetlil, že otázka financovania je zabezpečená. 17. marca 1917 Trockij opustil New York s americkým pasom, veľkou sumou peňazí a 275 prívržencami, aby sa vrátil do Ruska. Na kanadských hraniciach ho zadržali, ale na základe intervencie prezidenta Wilsona ho bez problémov prepustili. Lev Trockij dostal, ako neskôr spomínal vo svojich pamätiach, počas prvého zajatia z väzenskej knižnice časopisy a knihy o slobodomurároch, ktoré pozorne preštudoval. „Zožiť so stovkami strán, husto popísanými, som zaplnil poznámkami o slobodomurárstve, jeho pôvode a vývoji v rôznych európskych štátoch,“ napísal L. Trockij. „Nech to znie akokoľvek zvláštne, dejiny slobodomurárstva boli posledným mostom, ktorý ma priviedol k marxizmu.“

Existovali aj pokusy z budhisticko-tibetskej strany privlastniť si vplyv na Rusko a priebeh ruskej revolúcie. Burjatský lama Agvan Dorziev, profesor na duchovnej vysokej škole v Lhase, minister a najbližší spolupracovník 13. dalajlámu, zriadil v roku 1915 s pomocou cára Mikuláša II. a ruskej inteligencie budhistický chrám v Petrohrade, ku kto-

rému patrili aj budhistická vysoká škola a vydavateľstvo. V septembri 1920 sa Agvan Dorziev zúčastnil Kongresu obyvateľov Východu v Baku a v roku 1922 po rozhovore s V. I. Leninom viedol veľkú delegáciu politického charakteru do Tibetu. V roku 1924 predniesol ako člen Centrálného exekutívneho výboru sovietskej vlády pozdravnú reč pri príležitosti proklamácie Mongolskej ľudovej republiky.

V rokoch 1917-18 bola v Petrohrade americká misia Červeného kríža, ktorá mala aj tajné ne-humanitárne úlohy. To viedlo v septembri 1917 k tomu, že všetci lekári misie opustili Rusko, pretože nesúhlasili s touto činnosťou. Veliteľ Červeného kríža William Thompson, povolaním lekár Federal Reserve Bank v New Yorku, odovzdal boľševikom, na základe svojich tlačových vyhlásení, milión dolárov na podporu revolúcie. Táto misia sa zúčastnila aj intervencie amerických jednotiek v Murmansku a na Sibíri, ktorá sa zvyčajne interpretovala ako protisovietska, ale vlastne ju uskutočnili západní spojenci s priamym súhlasom boľševikov.

Zaujímavú úlohu zohralo ruské anarchistické hnutie pod vedením Solonoviča (1887-1937), nasledovníka kniežata Petra Kropotkina. Anarchisti mali v 20-tych rokoch svoje centrum v Kropotkinovom múzeu, ktoré fungovalo do roku 1929, a množstvo pobočiek vo všetkých ruských veľkých mestách, kde usporadúvali dobre organizované kurzy. Anarchisti podporovali boľševickú revolúciu a počas prvých troch rokov mali svojich zástupcov aj v sovietskej vláde. Najvyššie jadro anarchistov tvorili členovia Rádu templárov, ktorý sa v Rusku volal „Rád svetla“ a bol v spojení s parížskou centrálou. Organizácia bola v roku 1929 zakázaná, ale vo svojej činnosti mohla pokračovať až do 30-tych rokov.

Budovanie Sovietskeho zväzu Spojenými štátmi americkými

Rozhodujúcu ekonomicko-technologickú úlohu pri budovaní Sovietskeho zväzu zohrávali od začiatku do konca, s krátkymi prerušeniami, USA, ktoré zakrývali túto pomoc antikomunistickou propagandou. Americké firmy a inžinieri hrali veľkú úlohu pri budovaní sovietskeho zbrojného priemyslu. Na začiatku 30-tych rokov ho vytvárali sovietske podniky pod dozorom GRU (pozn. prekl. – sovietska štátna tajná polícia), pričom americkí inžinieri často zastávali v týchto podnikoch vysoké posty.

Po roku 1936 rozšíril ZSSR dovtedajší nákup zbraní a dohody o vojensko-technickej pomoci zo strany USA. Zriadil si v New Yorku obchodnú firmu CARP- Export a Import – Corporation. Táto obchodná kancelária vyhľadávala pre Sovietsky zväz moderné zbraňové systémy a celé vybavenia fabrik, aby ich mohla dať nainštalovať s príslušným technologickým know-how v Sovietskom zväze. Prezidentom spoločnosti bol Sam Carp, manžel sestry V. M. Molotova, vtedajšieho predsedu Rady ľudových komisárov ZSSR. Molotov bol v roku 1938 aj členom vnútornej skupiny tajnej vojensko-informačnej dohody medzi Stalinom a Roosveltom, ktorá rátať s výmenou informácií cez Japonsko, zatiaľ čo v Španielsku viedli komunisti a antikomunisti neľútostnú občiansku vojnu. Zmluva z roku 1941 bola vlastne už dlho vytúženým vrcholom totálneho prístupu k americkému zbrojárskemu a strojárskemu ako aj automobilovému priemyslu. Sovietske požiadavky sa v rámci zmluvy v rokoch 1941-46 plnili viac než veľkoryso. Zmluva sa rozvinula časom až k nepretržitej záchranej akcii, ktorá pokračovala až do konca nepriateľstva. V rámci tejto zmluvy získal Sovietsky zväz 14 000 vojenských lietadiel, 466 000 vojenských vozidiel všetkých druhov, 125 bojových lodí a 100 ponoriek. V októbri 1945 sa uzavrela dodatočná zmluva nazvaná „Ropovodná dohoda“, v ktorej bola Sovietom sľúbená dodávka objednaného tovaru. A tak dostal ZSSR aj po vojne veľké množstvo priemyselného vybavenia, či už tisíce špecializovaných obrábacích strojov alebo ďalšieho investičného majetku.

Tento materiál, ktorý bol prakticky bez výnimky využívaný v zbrojárskom priemysle, sa stal základom sovietskej výstavby. Bol oveľa modernejší ako všetko to, čo Sovieti na tomto území vlastnili. Gorkého závody, postavené v 30-tych rokoch Fordom a vybavené americkou technológiou, nielenže nepretržite vyrábali vojenské vozidlá všetkých druhov, ale boli až do 70-tych rokov zásobované americkým materiálom, ktorý dostával Sovietsky zväz v rámci „mirového obchodu“ s výraznými povoleniami americkej vlády. Dodávky americkej špičkovej technológie, ktorá sa dala zúžitkovať aj na vojenský účel, prichádzali po celý čas, s krátkou prestávkou počas neskorého stalinizmu, aj napriek oficiálnemu antikomunizmu USA a antiimperializmu Sovietskeho zväzu. Tieto dodávky neboli marginálne, ale mali ob-

Kresba: Andrej Mišanec

Spoločenský vývoj a hľadanie osobnosti

(Dokončenie z 1. strany)

Je tu snaha byť kýmisi a čímisi, vlastným príčinám. Majú zmysel pre individuálnu zodpovednosť. Spôsob sebarealizácie neznamená individualizmus. Cení sa problém a práca na probléme. Učenie sa. Je tu schopnosť rezignovať na momentálnu odmenu a podriadenie sa dlhodobým cieľom. Racionalitou sa rozumie predvídanie vlastných činov v meniacom sa svete. Je tu plánovanie a kontrola životného času. Hazard a spoliehanie sa na šťastie je potierané. Snaha o dodržiavanie istej konvencie.

Ale aj tento lepší stav človeka, ktorý by mal verejný priestor stabilizovať, môže mať svoje limity. A to nielen preto, že vo verejnom priestore sa ešte stále iba pokúša o svoju prítomnosť, ale aj preto, lebo cez médiá sa preferujú horšie prototypy. Napriek tomu možno pozorovať aj istý zápas o to, aby sa presadil občiansky princíp a jeho očakávania na človeka.

Občiansky princíp je založený aj na skúsenosti, ktorá sa ustálila ako istá požiadavka. Ako výsledok istej angažovanosti, ktorá sa ustálila ako pravidlo. Istoty tejto skúsenosti chránia, ale iba mierou tejto skúsenosti. To je síce zaistené poznanie, ale neznamená to koniec potreby viery a potreby novej angažovanosti. Je to akési status quo, ktoré sa má udržať, ale zároveň môže aj limitovať proaktivitu. V prípade, že občiansky princíp zanedbáva túto proaktivitu, môže ustrnúť. Stratiť orientáciu v hodnotách a dokonca prehladať antihodnoty. Svedomie, ktoré sa uzavrie iba do tejto odskúšanej skúsenosti a jej ustrnutých pravidiel, ignoruje potrebu angažovanosti za hranice tejto zaistenosti. J. Maritain vo svojom kresťanskom humanizme nazýva malomeštiackym liberalizmom. Pretože je vo svojej podstate neangažovaným, neobjavuje v situáciách hodnoty. Aj kresťanovi sa môže stať, že ustrnie na ustrnutých pravidlách svojej doby. Pre toto, uvádza J. Maritain vo svojom kresťanskom humanizme, prichádza nevoľa voči kresťanom. Toto si treba byť vedomý, pretože všetci žijeme v konkrétnej dobe a každá doba má tendenciu skrývať svoje nedostatky a vyhlasovať sa za špičku vývoja.

Takto sa môžu premámiť príležitosti na zlepšenie.

Kresťanstvo zahŕňa aj občiansky princíp a rozširuje angažovanosť aj za tú hranicu, ktorá chráni iba mierou poznaneého. Preto aj zákon o výhrade svedomia má svoje miesto v spoločnosti. Je priestorom na osobné objavovanie hodnôt v životných situáciách oproti návyku, zvyku, neosobnému prístupu. Otázka je, či by všetci tí, ktorí ctia občiansky princíp, súhlasili s tým, že by mal akceptovať aj náboženský rozmer človeka.

Tvárou v tvár mnohým kritickým situáciám ľudí, ktoré vyžadujú angažovanosť, človek malomeštiackeho liberalizmu deleguje všetko na neosobný vývoj, neosobné procesy, právne a psychologické fikcie a sám sa uzatvára, či lepšie povedané skrýva, do svojho „dobrého svedomia“. Možno práve to je príčina toho, s akou ľahkosťou niektorí ľudia prijímajú fakt nezamestnanosti, bezdomovectva a iné neudhy. Akoby išlo o takú samozrejmosť, akou je počasie vo vzťahu k ročným obdobiam.

Aby takéto „svedomie“ zareagovalo, musí sa odohrať príliš veľa záporného. Myslím si, že tento typ „svedomia“ má na svedomí, že bolo toľko negatívnych javov v transformačnom procese prezentovaných ako nevyhnutnosť. Na túto skutočnosť sa vzťahuje myšlienka M. Nováka v jeho knihe Duch demokratickeho kapitalizmu, že negatívne javy kapitalizmu súvisia s tým, že ľudia robia neprípustné kompromisy v nádeji na budúcu prosperitu.

Aj do interpretácie transformačného procesu, ktorý bol implantovaný do krajín, ktoré sa striedali komunizmom, tento

malomeštiak často zasahuje. To on napríklad popiera realitu nezamestnaných, ktorí vo svojej drivej väčšine chceli pracovať a hlasito volal, že treba prítvrdiť požiadavky na nezamestnaných, aby sa u nich vzbudila motivácia hľadať prácu. Dobre, že v poslednom čase už takéto argumenty nepočuť. To je tento typ „svedomia“, ktoré odmieta zamestnávať ľudí stredného veku a preferuje iba mladých, ktorí si názor iba tvoria. Toto „svedomie“ odmieta dialóg so zamestnancami a vyhlasuje „ak sa vám niečo nepáči, choďte, na vaše miesto čakajú iní“. V reformných procesoch nezohľadňuje situáciu ľudí, neberie ohľad na dopady, ktoré reforma má na každodenný život ľudí.

Rozštiepenie antropogenézy ako širšia príčina problémov

Známy poľský filozof personalizmu C. S. Bartnik medzi iným uvádza, že vo význame morálky je celá antropogenéza rozštiepená medzi duchovným a hmotným, dobrom a zlom, slobodou a neslobodou, pravdou a lžou, životom a smrťou. Ani dnešná doba sa tomu nevymyká. Pozorujeme, ako nový typ materializmu pohlcuje ľudí, ale pozorujeme aj duchovné vzopätia. Obetavosť rodičov. Úsilie vydržať ťažké časy. Pevnosť a sebadisciplina penzistov, aby si udržali osobnú kvalitu života. Mnohé kultúrne aktivity, vydávanie hodnotných časopisov, je samo osebe heroická práca. Na druhej strane je tu bulvárna tlač, obklopená materiálnym nadbytkom, ponúkajúca hru, zábavu ako nepravdivý signál svedomiu ľudí, že všetko je v poriadku. Bulvár sa obracia najmä na podvedomie a jeho tieň.

Rozvoj spiritualizácie verzus jej popieranie

Ďalej C. S. Bartnik (2000) poukazuje aj na to, že spiritualizácia bude dosahovať vážnejší primát psychického, vedomého a duchovného nad materiálnym, ale súčasne tu budú rozpory medzi kultúrou a antikultúrou, morálnosťou a nemorálnosťou, materializmom a spiritualizáciou. Môžeme pozorovať výrečné príklady tohto procesu v aplikácii reality show, kultúrou smrti, antikultúrou, ktorá má rešpekt iba k sebe samej a svojmu egoizmom nabitému pólu. Útoky napríklad na pamiatkové zóny sú toho príkladom, a to nielen dnes, ale aj v bývalom režime, napríklad zbúranie bratislavského podhradja a obetovanie celej historickej časti mostu SNP. Vtedy bolo na programe zbúranie aj Bratislavského hradu. Zachránili ho iba príhovory klasikov slovenského výtvarného umenia.

Motívy boli podobné ako dnes. Malomeštiak tých čias sa schovával za fikcie ideológie a napriek drámam si žil uzavretý „vo svojom dobrom svedomí“. Podobne ako to je dnes. V súčasnosti nečitlivosť ku kultúre, ktorá si vynútila aktivizáciu umelcov, je založená na takomto fiktívnom „dobrom svedomí“, ktoré hľadá všetko skomercializovať.

Transformácia neodstráni tieto polarizácie. Túto skutočnosť si treba uvedomiť. Je potrebné skúmať, ktoré spoločenské sily sú tie, ktoré posilnia tie kladné polarizácie. Tento zápas potrebuje slovenská spoločnosť vybojovať, a to vo všetkých svojich vrstvách. Očakáva sa tu aktivita najmä umelcov.

Náboženská predstavitelia už na problém poukázali neraz. Posledné kritické vystúpenia niektorých poslancov v Národnej rade voči reality show sú dobrým signálom.

Personalizácia verzus spredmetnenie človeka

Iný rozmer tohto procesu je v personalizácii, ktorá na jednej strane bude u niektorých zdokonaľovať život cez

vyššiu personalizáciu v spoločenstve, ale zároveň na druhej strane bude prítomná depersonalizácia, odosobnenie a snaha podriadit človeka procesom, ktoré by k nemu mali byť v služobnom vzťahu. Spredmetňovať človeka. Vidíme napríklad, ako ťažko sa personalizuje politika, ako je odosobnená a surová. Ale aj snaha depersonalizovať tradičné, personálnym vplyvom dostupné sociálne formy, akými je napríklad rodina alebo edukácia. Útoky na tradičnú rodinu sú toho príkladom.

Socializácia oproti sociálnej patológii

Ďalší rozmer tohto procesu je socializácia v smere k humánne preteplenej spoločnosti, ale na druhej strane sa môže objavovať sociálna patológia, studená, neosobná spoločnosť, odvodzujúca sa iba od neosobnej účasti na ekonomických procesoch, v ktorých sa neberie do úvahy ľudský kapitál. Ale je tu aj volanie po ľudskějších vzťahoch aj v ekonomike. Napríklad satisfakčná teória spája rast organizácie s cieľmi a hodnotami. Hodnoty majú chrániť a byť nádejou pred tým, aby si predatori neprisvojili organizácie a ich fungovanie.

Omegalizácia oproti ceste k ničote

Omegalizácia a eschatologizácia môžu poukazovať na zmysluplné finality života alebo môže tu byť aj záporná cesta k ničote. Pozitívna eschatologizácia a nárast záujmu o religijné je kladným obrazom tohto procesu. Výrečným javom záporného je nárast siekt, prehlbujúce sa rozštiepenie medzi psychickým vývinom a spirituálnym vývinom. Strata záujmu o spirituálne. Popieranie duchovného chamtivosti, skúpostou, neochotou transformovať „mat“ na „byt“.

Kresťanstvo

a občiansky princíp

Kresťanské nevyučuje občiansky princíp, iba sa nechce dať uzavrieť iba do tohto princípu. Odmieta redukovať život iba na toto zaistené pásmo, ktoré vymedzuje občiansky princíp, a berie do úvahy, že tu bude vždy pásmo možnosti voľby ako proces spojený s harmonizáciou antropogenézy a kozmogénzy, ktorý síce ráta s človekom, ale nie je založený iba na človeku, ale aj na božskom, ktoré ide človeku v ústrety. Občiansky princíp, ak je založený iba na ľudskom, ťažko si môže iba sám stačiť. Tu môže byť skrytý konflikt medzi konzervativizmom, ktorý čerpá iba z občianskeho princípu a kresťanský chápanou demokraciou, ktorá sa angažuje aj tam, kde občiansky princíp nachádza dôvody pre konštatovanie, že sa to inak nedá. Napríklad v terajšom spore o zmluvu o výhrade svedomia. Toto si je treba ujasniť. Pri poctivom definovaní spoločných problémov by sa na to prišlo. Tu je aj budúcnosť kresťanských demokracií, ktoré občianske neignorujú, ale ani neredukujú možnosti človeka takým chápaním svedomia, ktoré sa uzatvára, ako uvádza Maritain, do predstavy svojho dobrého svedomia, hoci množstvo dôležitých javov je mimo toto zaistené pásmo tejto skostnatelej objektivity.

Život je človeku uložený tak, že vyžaduje angažovanie, ktoré prekračuje aj pásmo humanizmu a je založené na štandardoch a normách odvodených z ľudskej skúsenosti so zlom alebo dobrom. Pretože za týmto tzv. zaisteným pásmom je množstvo tých, ktorých nezahŕňa, množstvo dôležitých javov, ktoré treba zachraňovať, aby sa spoločnosť stala humánnejšou.

LITERATÚRA

Bartnik, C. S. . Personalizm . Przedsiębiorstwo Poligraficzne SP. Z. o. o. Lublin, 2000. Siemaszko, A. : Granice tolerancji . Wydawnictwo Naukowe PWN Sp. Z. o. Warszawa, 2003

STANISLAV HVOZDIK

rovský rozsah – z hľadiska množstva i hodnoty – a týkali sa vojenskej kľúčovej technológie sovietskych ozbrojených síl. To znamená, že by sovietsky zbrojársky priemysel vôbec nebol mysliteľný bez americkej špičkovej technológie vo všetkých odvetviach výroby zbraní. Napríklad počas vojny vo Vietname boli, podľa údajov Anthonyho Suttona, na oboch stranách podstatné časti technológie amerického pôvodu. Tieto dodávky sa organizovali pod vedením State Department. Dôvodom pre tento zvláštny prípad bolo, že chceli zachovať gigantické zbrojenie, čo bolo možné iba vtedy, ak existoval rovnako vyzbrojený a nebezpečný protivník. V skutočnosti nebol Sovietsky zväz nikdy skutočnou hrozbou pre USA, a predstavitelia Sovietskeho zväzu, ktorí poznali vlastné vnútorné slabosti a úplnú závislosť od Západu, si to uvedomovali.

Rozpad boľševizmu

Boľševizmus je dnes už rozpadnutý, pretože vládne kruhy USA mu odopreli svoju ekonomickú, vojenskú a technologickú podporu, a rozhodli sa ukončiť tento experiment. V roku 1979 začali USA s uskutočňovaním programu SDI. Z asi 15 vedecko-technických dohôd medzi oboma supervelmocami, uzavretých v roku 1959 a za Nixonovej vlády značne rozšírených, bola polovica vypovedaných a ďalšia polovica redukovaná v takej miere, že bolo prakticky nemožné spoločné uskutočňovanie projektov. V júni 1982 uzavreli prezident Reagan a vedúci jeho tajných služieb v Ríme dohodu s pápežom Jánom Pavlom II. o spustení kampane s cieľom urýchlenia procesu rozpadu komunistického impéria. Krátko nato sa tajnými kanálmi s pomocou cirkvi a amerických i európskych odborov dostali do Poľska tony technického vybavenia – tlačiarne, telefóny, videokamery, počítače atď. Finančné prostriedky pochádzali od CIA, „National Fund for Democracy“ a z tajných účtov Vatikánu. Lech Walesa a Solidarnosť získali väčšinou od kňazov „odporúčania“ na destabilizáciu poľského režimu. Z Poľska sa mala získať celá Východná Európa pre „cestu demokracie“. „Strategický program“ navrhnutý USA v roku 1982 znie nasledovne: 1. vystupňovanie vojenských výdavkov USA, najmä pre SDI, aby sa Sovietsky zväz z toľkého zbrojenia „položil“, 2. tajné operácie na stimuláciu reformných hnutí v Poľsku, Maďarsku a ČSSR, 3. finančná podpora pre štáty Varšavskej dohody, v závislosti od ich pripravenosti zavádzať ľudské práva a trhové hospodárstvo, 4. ekonomická izolácia Sovietskeho zväzu a zákaz dodávok západných technológií, 5. intenzifikácia vysielaní „Radio Liberty“, „Rádía Slobodná Európa“ a „Hlasu Ameriky“, aby sa národov Východnej Európy priblížilo stanovisko americkej vlády. Sovietsky zväz, ktorý v skutočnosti nikdy nepredstavoval hrozbu pre Západ, bol tým prinútený padnúť na kolena. Musel nadviazať kontakt so Západom, uskutočniť perestrojku a prichystať sa na to, aby sa vzdal „socializmu“ a svojej úlohy supervelmoci. V priebehu perestrojky vedenie Sovietskeho zväzu ideologicky kapitulovalo pred kapitalizmom. V roku 1988 vyzval prof. G. Sachnazarov, člen Akadémie vied ZSSR, na vytvorenie kozmopolitickej svetovej spoločnosti pod vedením kapitalizmu a jeho multinárodných spoločností, a poprel komunizmus, leninizmus, sovietsku moc a všetky s tým spojené socialistické ideály. Sachnazarov sa pokúsil presvedčiť svojich krajanov o tom, že aj AIDS núti k tomu, aby uznali nevyhnutnosť svetovej vlády. V roku 1991 si splnila perestrojka svoju úlohu a vývoj sa dostal do slepej uličky. Takzvaný puč v Moskve v auguste 1991, ktorý sa dnes nie neprávom nazýva „demokratickou revolúciou“, bol zinscenovaný určitými ruskými a západnými kruhmi s cieľom pokračovať v rozvoji a zaviesť západný kapitalizmus a trhové hospodárstvo. Ďalej priviesť Jelčina k moci a dostať krajinu úplne pod kontrolu Západu. Komandujúco-administratívny systém sa nahradí ideologickou, politickou a hospodárskou

manipuláciou, ktorú uskutočňuje v podstate vždy tá istá trieda. Takže existuje vnútorná príbuznosť starej totalitnej vlády nomenklatúry a novej vlády „demokratov“. Východná Európa ohrozuje v rámci „nového usporiadania sveta“ osud Latinskej Ameriky rovnakými rozdielmi medzi trhovým hospodárstvom centra a periférie. Existuje:

- rozdiel medzi kapitálovou, technologickou a manažérskou intenzívnou produkciou centra a prírode blízkou a pracnou produkciou na periférii,
- mocenský rozdiel medzi špičkovými manažermi,
- rozdiel medzi životnou úrovňou.

V najnižšej úrovni periférie sa nachádza vysoký stupeň nezamestnanosti a chudoby. Tie západné kruhy, ktoré spôsobili zmenu vo Východnej Európe, si uvedomujú, že nestačí iba zmeniť politiku a hospodárstvo. Preto sa vyvíjajú mnohé programy, ako kontrolovať masmédiá, vzdelávanie, vysoké školstvo, vedu a umelecké zariadenia, a tým aj ľudí „prevychovávať“ a rozvíjať v nich „nové myslenie“. Tým sa zaoberajú Svetová banka, Európska banka pre obnovu a rozvoj, Európske spoločenstvo a množstvo amerických nadácií. Americká Sorosova nadácia zriaďuje v Prahe a Budapešti „StredoEurópsku univerzitu“ s cieľom „vychovať“ budúcich vodcov regiónu“, a tak im priblížiť ideológiu „civil society“.

Ďalšou možnosťou, ktorá pokračuje aj v súčasnosti stáročným snažením o duchovné ovládnutie Východnej Európy, je Vatikán. Tak ako na začiatku 17. storočia sú to aj dnes poľskí jezuiti, ktorí sa na misiách špecializovali na Rusko. V roku 1992 sa „moskovským biskupom“ stal jeden poľský jezuita, ktorý má po svojom boku 22 jezuitov v bývalej ZSSR a ďalších ôsmich, podporujúcich katolíckeho novosibirského biskupa. Jezuiti vydávajú v Moskve časopis po rusky a zriadili akadémiu, ktorá sa má neskôr prebudovať na katolícku univerzitu. Rusko a celá Východná Európa by sa mali v súčasnosti zaradiť „do nového usporiadania sveta pod vedením USA“ (George Bush), čo však neprebíha bez komplikácií.

Príkladom štátu, ktorý sa pokúsil oslobodiť spod „starého“, ako aj „nového“ usporiadania, je Gruzínsko. 26. mája 1991 bol osemdesiatpercentným počtom hlasov zvolený za prezidenta Gruzínska disident a bojovník za nezávislosť Gruzínska Sviad Gamsachurdia. Po výstupe Gruzínska zo Spoločenstva nezávislých štátov, s čím James Baker nesúhlasil, presne 6. januára 1992, Gamsachurdia zvrhli stará nomenklatúra a mafia s pomocou kriminálnych živlov. Nová vláda na čele s Eduardom Ševarnadzem získala okamžitú podporu USA, Nemecka a Európskeho spoločenstva.

Iným, menej známym príkladom je Tadžikistan, kde občania zvrhli v septembri 1992 stalinistického prezidenta Rachmana Nabijeva. Nahradila ho vláda národnej nezávislosti, ktorá sa snažila o znovuzastolenie tadžickej islamskej kultúry a o výstup zo SNŠ. V decembri 1992 banda kriminálnikov s logistickou podporou armády SNŠ a amerického vyslanectva ovládla hlavné mesto Dušanbe a umožnila Nabijevovmu klanu návrat k moci. Vláda medzitým unikla do pohoria Pamíru, odkiaľ pokračovala vo svojom boji. Odttedy prišlo o život prinajmenšom 50 tisíc ľudí.

Takmer všetky národy Východnej Európy sú v súčasnosti v politickej, ekonomickej a duchovno-kultúrnej oblasti pod silným vplyvom západných síl. Týmto silám ide iba o vlastné egoistické ciele, a nie o skutočné potreby týchto národov. Napriek tomu sa nikto nevzpiera „novému usporiadaniu sveta“ viac ako Rusi a národy Východnej Európy. O tom však naše masmédiá zámerné mlčia. A práve duchovné spojenie a spolupráca s týmito národmi má aj pre nás rozhodujúci význam: „Každý kultúrny vývoj v budúcnosti je otázkou spojenia Strednej a Východnej Európy.“

Článok Dr. Petra Bachmaiera, spolupracovníka rakúskeho Inštitútu pre Východnú Európu, preložil PETER KUBICA

24. novembra 2005 si Poľský inštitút v Bratislave pripomenul 150. výročie úmrtia poľského básnika obdobia romantizmu Adama Mickiewicza. Pri tejto príležitosti sa konala prezentácia reedície knihy Adama Mickiewicza *Balady a romance* v preklade Jozefa Bánskeho. Pritomní si zároveň pripomenuli 50. výročie úmrtia prekladateľa. *Balady a romance* vychádzajú opäť po 50-tich rokoch z iniciatívy vydavateľstva Ivana Panenku Ex tempore.

Na tieto dve výročia reagovalo 26. januára 2006 i mesto Senica literárno-hudobným večerom „Bánskeho Mickiewicza“. Celé podujatie sa nieslo v znamení slovensko-poľských kultúrnych vzťahov a bolo súčasťou osláv 750. výročia prvej písomnej zmienky o Senici.

Dr. Jozef Bánsky, slovansky orientovaný literárny historik, polonista, prekladateľ a bibliograf, rodák z Kunova pri Senici tragicky zahynul pri leteckej havárii, cestou na I. celoslovenskú bibliografickú konferenciu do Košíc, 18. januára 1956. V rokoch 1931-40 študoval na Štátnom reálnom gymnáziu Jána Hollého v Trnave. Už počas gymnaziálnych štúdií bol literárne činný a jeho prvé literárne začiatky svedčia o vyhranenej slavistickej orientácii. Publikoval recenzie i vlastné práce, poéziu i prózu v časopise *Jas* ako člen literárnej družiny toho istého mena, taktiež v časopise stredoškolského študentstva *Rozvoj* a niektoré literárne práce z ranného obdobia mu vyšli v *Almanachu slovenského stredoškolského študentstva Žijeme...* Svoje prvotiny písal pod pseudonymom Andrej Devan a Rudolf Čepan.

Prirodzený talent a schopnosti mohol naplno rozvinúť na štúdiách slavistiky a germanistiky na Filozofickej fakulte UK v Bratislave (1940-45), na univerzitách v Halle-Wittenbergu (1943-45), vo Viedni (1944-45) a s literárnou a jazykovou problematikou južných Slovanov sa oboznamoval na univerzitách v Belehrade, Záhrebe a Lubľane v rokoch 1946-47. Po ukončení štúdií a obhájení dizertačnej práce *Slováci na štúdiách v Halle(1)* pôsobil ako asistent slovenského seminára Filozofickej fakulty UK v Bratislave.

Mickiewicz, romantizmus a poľská literatúra mu bola blízka už počas gymnaziálnych štúdií a zásluhu na tom mal hlavne profesor slovenčiny R. Brtán. Problematika romantizmu sa neskôr stala kľúčovou témou jeho literárnohistorických štúdií o čom svedčia nielen jeho literárne prvotiny, ale hlavne práce literárnovedné, literárnohistorické, prekladateľské a úsilie popularizovať literatúru obdobia romantizmu v slovanských kultúrach. Túto orientáciu rozvíjal veľmi systematicky z hľadiska ideového, metodologického a faktografického. Bibliografia jeho prác(2) a archívna pozostalosť(3) ukazuje na jeho záujem o viaceré literárne zjavy obdobia romantizmu, ako T. Ševčenko, A. S. Puškin, M. J. Lermontov, J. Slowacki, A. Mickiewicz, ale i G. Byron a ďalší.

Polonistom v pravom zmysle slova sa stal počas štúdií na Humanistickej fakulte Jagelonskej univerzity v Krakove (1947-48). Intelektuálna a tvorivá atmosféra Jagelonskej univerzity, ako i mentalita Poliakov, blízkosť slovenského národa a jazyka naňho silne zapôsobili. Získal tu mnoho priateľov a neskôr udržoval kontakty s významnými osobnosťami akademického prostredia Poľska Jozefom Magnuszewskym, Jánom Magierom, Tadeuszom Ulewiczom, Štefanom Kotarskim, Antonim Broszom, Máriou Bobrownickou a ďalšími.

Okrem štúdia poľskej literatúry a iných slovanských kultúr viedol lektorát slovenskej literatúry na Jazykovom kurze pre poľských učiteľov. Krakovský pobyt mu umožnil zvládnuť blízky slovenský jazyk a ovplyvnil i jeho ďalšiu profesijnú orientáciu.

Jeho polonistické ambície možno rozdeliť na činnosť pedagogickú, literárnu, prekladateľskú a bibliografickú. Navzájom sa dopĺňajú a sú významným prínosom pre slovensko-poľské literárne vzťahy.

Jozef Bánsky s dcérkou v náručí

Jozef Bánsky

(1919-1956)

a Adam Mickiewicz

(1798-1855)

O slovensko-poľských kultúrnych a literárnych vzťahoch v kontexte dvoch jubilejných výročí

V rokoch 1950-51 prednášal poľštinu na kurze usporiadanom v Bratislave agentúrou Nové Poľsko. Vo februári 1951 ho Poverenie štola štola požiadalo prednášať poľskú literatúru poslucháčom 1. až 4. ročníka Filozofickej fakulty UK. Od roku 1955 prednášal externe dejiny poľskej literatúry na poľskom seminári pre slovenských študentov FF UK v Bratislave. Od jesene 1956 mal prednášať dejiny poľskej literatúry ako stály zamestnanec katedry histórie poľskej literatúry.

Kľúčovou témou literárnohistorických výskumov J. Bánskeho sa stala problematika romantizmu a nielen poľského. Tejto problematike venoval celý rad článkov, esejí, recenzií, úvodov a doslovov k prekladom z poľštiny. Svoju pozornosť však sústreďoval na osobu Adama Mickiewicza. Pritáhovovala ho nielen jeho mnohoznačnosť, boj o národnú existenciu, ale i jeho mesianizmus a mysticizmus, ktorý mu bol vnútorne veľmi blízky. Atmosféru osláv 150. výročia narodenia preživil v Krakove (1948). Na túto udalosť reaguje viacerými článkami v periodikách. Spomeňme aspoň *Mickiewicz – básnik a publicista slobodného Poľska*(4), *Mickiewiczovské jubileum*(5). Na skreslené interpretovanie spomenutého autora reaguje článkom *Mickiewicz či AntiMickiewicz*(6). Autor v článku uverejnenom v Katolíckych novinách (64, 1949) predstavuje básnika ako socialistu a kritika úradného katolicizmu. Bánsky tu poukazuje na jeho mnohostranosť a protikladnosť. Pripušťa jeho dočasné sektárske poblúdenie počas pobytu v Paríži pod vplyvom A. Towiańskiego, ale zároveň upozorňuje na Mickiewiczov náboženský zápal, čoho dôkazom sú i jeho *Knihy národa poľského a pútnictva poľského*(7) a tým obhajuje jeho katolícke postoje. V závere Bánsky označuje autorov článok za tendenčný a zjednodušujúci. V roku 1955 pri 100. výročí úmrtia A. Mickiewicza Bánsky iniciuje túto spomienku viacerými článkami, recenziami a rozhlasovou reláciou. Synteticky koncipovaná štúdia

Adam Mickiewicz a slovenská literatúra(8) informuje o dejinách slovensko-poľských kultúrnych vzťahov a názoroch našich literárnych historikov a kritikov na danú problematiku. Bánsky tu dokumentuje Mickiewiczove zmienky o Kollárovi a slovenskom národe počas jeho parížskeho pobytu na univerzite. Štúdia je považovaná za najvýznamnejší príspevok slovenskej polonistiky k Mickiewiczovej storočnici(9)

Už spomenutá Bánskeho personálna bibliografia a jeho literárna pozostalosť poukazuje na viaceré preklady poézie a prózy. Spomeňme Kazimierz Brandys: *Samson* (1950), Antoni Olcha: *Most nad priepasťou* (1952), Julian Strykowski: *Návrat do Fragalí* (1954) a ťažiskový preklad Adam Mickiewicz: *Balady a romance* (1955, 2005). Literárna kritika má síce určité výhrady k tomuto jeho prekladu. Citujem „snažil sa do prekladov vniesť prirodzenú piesňovú sylabickosť štúrovskej poézie, ale nepodarilo sa mu ju zladit' s požiadavkou významu, ktorú - ako filológ - považoval za dominantnú“(10). Na druhej strane Mária Bobrownicka kladne hodnotí hľadanie nových rytmických zákonitostí, správne akcentuálne rozdiely medzi poľským a slovenským jazykom a zároveň konzekvencie vo verši. Vyzdvihuje tiež skutočnosť, že autor nepodľahol sylabickému zohde prekladu s originálom. Za najvydarenejší preklad považuje Bobrownicka žartovnú baladu *Pani Twardowska*, ktorú i prekladateľ mal najradšej a rád ju recitoval v uzavretej spoločnosti priateľov a rodiny. M. Bobrownicka vyzdvihuje význam prekladu v päťdesiatych rokoch 20. storočia, keď preklady z poľskej literatúry a hlavne z poézie stagnovali(11). Tento prínos dokumentuje i skutočnosť, že po päťdesiatich rokoch vychádzajú *Balady a romance* znovu a záujem o tento preklad prejavili i viaceré univerzity v Poľsku. Z poézie sa zachovalo

v jeho literárnej pozostalosti mnoho básní zatiaľ nepublikovaných od autorov Stanislaw Wyspianski, František Nowicki, Stanislaw Przybyszewski, Leopold Staff, Jan Lemanski, Kazimierz Tetmajer a ďalší. Jediná publikovaná báseň je od J. Slowackeho: *Uprostred nehoď Pán Boh uderí*(12). Túto báseň preložil J. Bánsky pravdepodobne počas krakovského pobytu. Na Slovensku sa preklad rozširoval medzi veriacimi ako samizdat v časoch totalitného komunistickeho režimu a udivoval svojou aktuálnosťou.

Bibliografom sa stal po nútenom odchode z Univerzity, keď v októbri 1948 nastúpil do Univerzitnej knižnice. Tu bol poverený spracovávať *Bibliografiu novin a časopisov na Slovensku v rokoch 1919-1938*. Popritom spracovával i personálne a odporúčajúce bibliografie a *Bibliografiu slovanských prác na Slovensku*. Ani tu nezabúda na svojho obľúbeného autora A. Mickiewicza a približuje ho slovenskému čitateľovi jeho najvýznamnejšou bibliografiou z oblasti mickiewiczológie *Slovenské mickiewicziana* (13).

Bibliografia má popularizačný charakter a mala slúžiť propagovaniu spomínaného autora vo verejných knižniciach a ako podklad pre výskum Mickiewiczovho diela. Publikácia je detailným súhrnom a odráža záujem o básnikovo dielo na Slovensku. Práca bola zahrnutá ako osobitná príloha k práci o Mickiewiczovi a Slovákoch od docenta varšavskej univerzity J. Magnuszewského. Materiál je prehľadne rozčlenený do štyroch základných skupín: básne pôvodné, básne preložené, prepracované básne a ódy na Mickiewicza a práce o Mickiewiczovi. Úvodná časť má popularizačné poslanie venované životu a dielu básnika. V závere je register prekladateľov a autorov, ktorí sa zaoberali dielom A. Mickiewicza. Práca je odrazom širšieho záberu Bánskeho ako bibliografa, polonistu a literárneho historika, s atribútom precíznosti a komplexnosti.

Bibliografie boli preňho úvodom k modernému vedeckému výskumu v oblasti slavistiky a literárnej vedy. Chápal ju ako živý komunikatívny prostriedok a východisko k ďalšiemu poznávaciemu procesu, prostriedok spájajúci zainteresovaných vedeckých pracovníkov o čom svedčí i horeuvedená bibliografia.

Mnoho autorov, nielen Mickiewicz, čakalo na Slovensku na svoje vzkriesenie cez Bánskeho literárne a prekladateľské ambície. Realizáciu jeho náročných plánov mu znemožnila predčasná smrť. J. Bánsky, milovník revolučných búrlivých období romantizmu, sám zostáva romantikom v období socialistického realizmu. Odchádza z tohto sveta ako romantický hrdina, na vrchole svojich tvorivých schopností. Pred svojim vnútorným tušeným odchodom z tohto sveta si napíše do svojich zápiskov úvahu Z „*Vigilii*“ pripomínajúcu trošku niektoré Mickiewiczove diela, ktorú ukončuje slovami: „Už počujem besnú víchricu krídel tej piesne, už kľbčí sa orkán jej moci v žilách, už sa napínam, rastiem, vybieham hlavou v nebo, už pukajú vlny, už záblesky nekonečna, už oddych večnosti, už ...“. Pod tento text si preloží báseň J. Wyspianskeho *Nech nad hrobom mi nik neplače* a – odíde ...

POZNÁMKY:

1. Bratislava: Ústredný národný výbor 1950, 40 s.
2. Jozef Bánsky 1919-1956. Výberová personálna bibliografia. In *Osobnosť a dielo Jozefa Bánskeho*. Bratislava: Univerzitná knižnica 1997, s.39-84.
3. *Pozostalosť Jozefa Bánskeho 1919-1956*. Martin: Matica slovenská 1973, 35 s.
4. *Krakus, Práca, 3, Vianoce 1948, č.340, s.4*.
5. *Vrch, Lud, 1, 22.12.1948, č.222, s.4*.
6. *Vrch, Lud, 2, 22.1.1949, č.18, s.4*.
7. *Košice, Verbum 1947, 119 s.*
8. *Slovenská literatúra, 2, 1955, č.3, s.305-325*.
9. J. Hviš, *Óda na mladosť*, Bratislava: Lufema, 2004, s.161.
10. (pozri 9)
11. *Ballady i romance Mickiewicza w przekładzie Józefa Bánskiego. Pamiętnik Słowiański, 6, 1956, s.98-114*.
12. *Verbum, 7, 1996, č.1s. 43-44*.
13. Bratislava: Univerzitná knižnica 1955, 47 s.

KATARINA BANSKA

Jozef Bánsky v rozhovore so Škultétym (uprostred). Vlavo Jozef Ciger Hronský

4/2006 (1. marca)

STANISLAV WYSPIANSKI

Nech nik nad hrobom mi neplače

Nech nik nad hrobom mi neplače
krem jednej – mojej ženy
nanič mi vaše slzy psačie
i žiaľ váš vymyslený

Nech zvon nad rakvou mi nekráče
nebijú vreskom piesne
nech dážd' mi pohreb mój opláče
a vyjú vetry besné

Nech kto chce hrudu zeme tisne
až kopec ten sa zvalí
nad rovom slnce bárs nech blisne
a zoschlú hlinu spáli

A kedys možno, kedys hádam
keď sa mi spríkri ležať
rozbúram dom ten, kde sa vkladám
a v slnce začnem bežať

Ak ma uzriete letieť z rovu
kol hlavy s žiarou jasnou
to volajte ma naspäť znovu
tou rečou mojou vlastnou

By ju počul, kde nebies chmáry
spod hviezd baldachýnu
ja zhodím povraz dolu vari
trud ten a strasti zhnúť

Preložil Jozef Bányky

JOZEF BÁNSKY

* * *

Mój Bože, pozri v kraje naše,
na hole polia, lúky, paše!
Koľko v nich smútku, tmy a ľadu
s'aby to bolo všetko bez súladu,
bez harmónie, skvúcej čarovnosti
a plné krívd a tupej zlosti.
Tej zemi oráč skrivil ústa,
do útrobo vošiel, oral zhusta:
pozrite v diaľky do osevných lánov,
vo všetko pučí, rastie i bez ľudských plánov.
Je iba jeden plán a veľký Tvorca,
je jeden život, pravdy Strojca,
na neho myslím, túžim k nemu,
odojmi, Boh mój, srdce a daj jemu!

Do hájov tichých kladíem ruže,
domov mi skrášli z hĺbky duše,
ty básnik prvý, prvý lyrik,
nedaj mi zhnúť a zhnúť sladko,
potrestaj radšej, trestaj stále,
opatruj z lásky moje nevinatko!

10. apríla 1942

JOZEF BÁNSKY

* * *

„Parce, pater, virgins,
iam numquam carmina dicam...“
Vergilius

Z tých polí širých, čo už ležia ladom,
plod času tuhol, vreť, až stiekol vodopádom;
do žíl sa rozlial, tepny nabubrelí:
za mňa ten pot, krč a pocel vreľý,
za moje šťastie, mojich dvadsať rokov,
za nemoc, hrozné sny a prával tokov,
za zlato úst a toľké živé kvety
a v nich je mladost' jeho, jeho deti,
neznáme sny a prvé vanky,
najmenšia zbraň i ťažké oceľové tanky-

Je Tvojich rokov dlhá brázda,
či sen to abo život azda?

Zo srdca úder stieraš, bôľom pišeš,
do svojich listov vkladáš vôňu trávy
a hnedú farbu polí, pooraných plání,
var' preto ešte žiješ a si zdravý,
ach, ži mi, ži a ostaň s nami
i s láskou svojou, so srdcom i snami.

10. apríl 1942

JÚLIUS SLOWACKI

Uprostred nehôd Pán Boh uderí...

Uprostred nehôd Pán Boh uderí zvon,
to slovanskému pápežovi pripravuje trón.
Ten pred mečmi neutecie, ako dáky Vlach,
bát sa nebude ani seče, veď svet je iba prach.
Oči jeho slovom planúce. Nádej v ňom uzrie biely duch.
Za ňím pôjdu národy blúdiace, do svetla kde vládne duch,
jeho modlitby príkazy počívne nie iba ľud.
Veď ak on rozkáže i slnko sa zastaví.
Bo jeho moc nie je blud.

Hľa už sa blíži na tróne novom obnoviteľ
i pozemských síl.
Stíši sa v cieľach pod jeho slovom krv našich síl.
V srdciach sa rozleje jasnosťou Božou pramenný duch.
Sily nám treba, aby sme pozemský pozdvihli svet.
Preto prichádza pápež slovanský – brat nad ktorého niet.
Nájde on balzam liečivý na každú sveta ranu.
Nadšený ľud mu spravi víťaznú slavobránu.
On rozdá lásku – kým svetskí mocnári

dávajú vraždennú zbraň.
Posvätnú moc on prejaví, keď vezme svet na svoju dľaň.
Holubica mieru z rúk mu vyletí, poniesie hymnickú zvesť.
Novinu vzácnu, že duch už sviatí

a zjavná je jeho česť.
Nebo krásne sa nad ňím otvára na každú sveta stranu.
On znakom kríža požehná svet – ľudstvu na obranu.
Národy zbratá hlasom svojím v jeho objatí.
Pôjdeme radi za cieľom pravým

i za cenu veľkých obetí.
Posvätná moc mu silu dá i podporu národov.
A moc tá bude patrná aj pred dušou tmou.

Tohto muža uzriete čoskoro sami,
najprv len tieň a potom tvár.

Zahojí všetky sveta rany, obnoví žiar,
zdravie k nám prinesie, zapáli lásku.
Vývrhne červy a hady a inú chásku.
Prach cirkvi vymetie.
Tvorčíu moc Boha jasne ukáže vo svete.

(1848)

Túto báseň preložil Jozef Bányky, keď bol na študijnom pobyte v Krakove v rokoch 1947-48. Na Slovensku sa tento preklad rozšíroval medzi veriacimi ako samizdat v časoch totalitného komunistického režimu a udivoval svojou aktuálnosťou.

JOZEF BÁNSKY

O návrate

Keby sa naša mladost' navrátila z vrchov,
keby sa o nej nepravalo toľko prázdnych fráz,
keby ten blankyt svietil iba jasnou dúhou
a Tvoje oči páliť jak prvý zimný mráz,
keby som Tvoju lásku poznal ako iní
keby som nebol ako hriešnik vinný
za bolesť Tvojho leta, za vyčkávanie dlhých chvíľ,
keby ma život ťažko skúšal, mučil, bil,
keby sa aspoň slovo navrátilo spiatky...
Ó, život, úsmev, život sladký! ...
Keby len jedna labuť bola v mori,
a keby jedna vlna zakryla jej tvár,
spálili by sme smútok na pohorí
a poničili duše tupý svár.

Leto 1942

(publikované pod pseudonymom
Rudolf Čepan, Akademik, I, 1942, č.1, s.2)

JOZEF BÁNSKY

Mlčanie tvoje –

niet na ňom tónu, zvuku, farby, hláska,
len úsmev, čaro očí, čo nazýva sa láska.
Jak smutno mi je, že si v duši zanemela,
že nepočujem husiel' tvojich tóny,
už iba vravot, vravot monotónny,
posledný ozýv tvojich husiel' –
už dost' je vari toho- sbohom! ...
Viem i bolesť tvoja ťažká, viem to viem,
Ty žiješ azda, a ja kráčam mliečnou cestou,
len moja láska hynie, zmŕza –
anjeli boží pejú rekviev ...

Leto 1942

(nepublikované)

JOZEF BÁNSKY

List

Stretajú sa naše cesty ako živý plot;
cez vrchov úvozy a malé pírite, stráne
idú jak prával prvých jarných vôd.

Počuješ vrchy spievať našu pieseň?
Počuješ tlč' v nej moje srdce a biť moju krv?
Ja som mal slovo najskôr, ty zas lásku prv.

Dnes z nich je báseň o mladosti;
Miskiewicz a Puškin mój,
povedz mi slovo o nej: v boj, večný boj!

Koľko krát Dunaj vidíš, spomni na mňa,
na dávnych rokov zašlý taj,
no krásu mojej hviezdy, tú nikdy nestráhať!

Koľkokrát Dunaj vidíš, sklopuj zrak,
na ňom je moje slovo a mój tieň –
a naše roky – to je rozprávka a sen.

Len krôčik ešte, už sme doma zas,
prečítaj moje listy a potom obráť oko,
kto miloval z nás tak čisto a prehlboko.

Na stole mojom váza s kvetmi,
tá patrí tebe, hoc' vzdialená si preč,
tak patrí ako moje ústa, ako moja reč.

Koľkokrát Dunaj vidíš, spievaj o mne
a potešíš sa ako matka,
zriec pohľad svojho nevinatka.

Koľkokrát Dunaj vidíš, bývaj smutná,
tak ako býval som aj ja,
keď spievala mi tvoja lutna
a ja som blúdil sem a ta.

(publikované pod pseudonymom Rudolf Čepan
v časopise Jas. Almanach
literárnej družiny Jasu, 1942, s. 118-120.)

Posledné tri básne venoval Jozef Bányky svojej priateľke z gymnaziálnych a univerzitných štúdií Alžbete Čeppanovej z Trnavy.

Verš zdraviaci na úsvite šerého rána

Hlas ktorý sa tiež z hĺbky nočnej dviha
a ponad temné brehy zaveje,
nech vyhorí, čo každé slovo stíha
a čo tak krásne zahatané je.

Hlas, ktorý v site rozšumených stromov
a zakvitnutých kvetov svitani
znie vyslovenou chválou povedomou,
nech zo dna duše vymani,

čo zostalo a zahatané žilo.
Nech sklomí sa ti v tejto hodine,
jak vetra kde sú všetky plody zrelé
a za tušenie jediné,

len jedno dobre skytajúce z diaľok,
nech ožije a pravdou stane sa,
čo cíti duch, že nad obzormi horí
a ako kvapky dažďa na plesá

jak malé kruhy spáchajúce prúdi,
sto malých kruhov, stále vzrastanie.
Dve ruky dvihnú misu s ovociami
a oheň, ktorý zaplanie,

keď položia ho na oltáre kvet.
Dve ruky pišu, držia svet
a je to všetko málo. Bolo prvé
a posledné. To bolo, ale niet.

Dnes zápasí sa o všetko, len z boja
sa všetko plne dotvorí,
nech zdvojená to cíti duša tvoja
a žije z pokory.

Jožkovi Banskemu, dobrému chlapcovi,
k jeho meninám pripísal srdečne
Karol STRMEŇ
(Bratislava, Svoradov 19. 3. 1943)

ADAM MICKIEWICZ

Pani Twardowska

(balada)

Jedia, fajčia, vodku chvália,
tanec, hurhaj, dobrá vôľa,
div že krčmu nerozvalia,
cha-cha, chi-chi, hejže-hola!

Twardowski tam konča stola
podopretý v bok jak baša,
„Smej sa, duša, smej sa!“ – volá,
smiech ten figliar do hry vnáša.

Vojakovi, čo tak búcha
a hlas hrubý v klatbe stráca,
blyskol šablou kolo ucha
a zmenil ho na zajaca.

Na obhajcu v tribunále,
čo k víťazstvu býval blízko,
zvonil mešcom neustále
a už z neho povstal psisko.

Ševca za nos stisol panský,
k hlave mu tri privrel točky,
mok z nich púšťa tuhý, gdanský,
vytočil ho za pol bočky.

Jak pil vodku, len to verte,
kalich spráštal, keď v ňom babral,
hľadá na dno: „Ó, ty čerte!
Kde si sa tu, kmotor, nabral?“

Čert v pálenke sedí na dne,
drobný, štihly ako Nemec,
poklony tam strúha ladné,
zdraví, robí kotrmelec.

Ku povale vzlietol trošku,
na dva lakte vyskakuje,
nos jak háčik, kuriu nůžku,
krahulčí necht ukazuje.

„Á - Twardowski ... pekne vítam!“
Takto vraví, beží, chváta.
„Neznáte ma, sa vás pýtam?“
Mefisto som, milí bratia.

Mne si tam na Lysej hore
dušu predal za kus šťastia.

Býčiu kožu v dohovore
podpísal si čertom – basta!

V zmysle toho nášho rýmu,
keď ti druhý rok už miňa,
máš sa vybrať poblíž k Rímu,
chcem ťa mať za svojho syna.

Sedem rokov už utieklo,
úpis zročný, milý bratku,
ty čarami dráždiš peklo,
vydaj dušu ako splátku!

Táto pomsta mešká, zdá sa,
v našu sieť ti cestu mení;
krčma tá Rím nazýva sa,
„A kde je nobile verbum?“

Čo tu robiť, aká rada?
Stratená je jeho hlava...
Twardowski však čosi zbadá,
ujíma sa svojho práva:

„Pozri zmluvu, milý dšase,
tam podmienky také stoja:
po takom a takom čase,
keď má odísť duša moja,

mám ja právo po tri razy
zapriať ňuť ťa do roboty,
ty poslušne na rozkazy
splniš všetko až do joty.

Hľa, tam hore na vývese
kôň na plátne maľovaný;
nechže ma on v sedle nesie
a cvála jak podkovaný.

Sprav mi pritom bičik z piesku,
že by ho mal čím aj šibať,
zmuruj mi dom silou blesku,
maštal'ka mi nesmie chýbať.

Tvary ako na orechu
výška jak štít na Krempaku,
z briad židovských nech má strechu,
pobitú zo semien maku.

Hľa, mieru klínca maj takú:
cól hrubý a dlhý zas na tri,
v každom zo zrníček maku
zabi tri z nich, jak sa patrí.“

Mefistofel sťa duch skočí,
koňa čistí, kými, pojí,
pritom mu bič z piesku točí,
prípravený zaraz stojí.

Twardowski na koňa sadol,
skúša skákať, stranou bočí,
stúpa, letí nahor, nadol,
dom na vlastné vidí oči.

„No, vyhral si!“ chváli dšasa,
„druhá vec však neskončená,
tu je misa, kúp sa zasa,
to je voda posvätená.“

Diabol sa len krčí, dusí,
až chladný pot z neho padá,
lež pán káže, sluha musí,
vo vode sa po krk zbadá.

Letí jak šíp, kolá láme,
striasol vodu, v ktorej úpel:
„Včul' ťa v svojej moci máme,
horúci som prešiel kúpel.“

„Ešte jedno, kvit sme potom,
skončí sa ti služba denná
a teraz už vedz ty o tom:
Twardowska toť – moja žena!“

Rok u tvojho Belzebuba
chcem ja bývať hoci v búde,
nech za ten rok moja ľúba
s tebou ako s mužom bude!

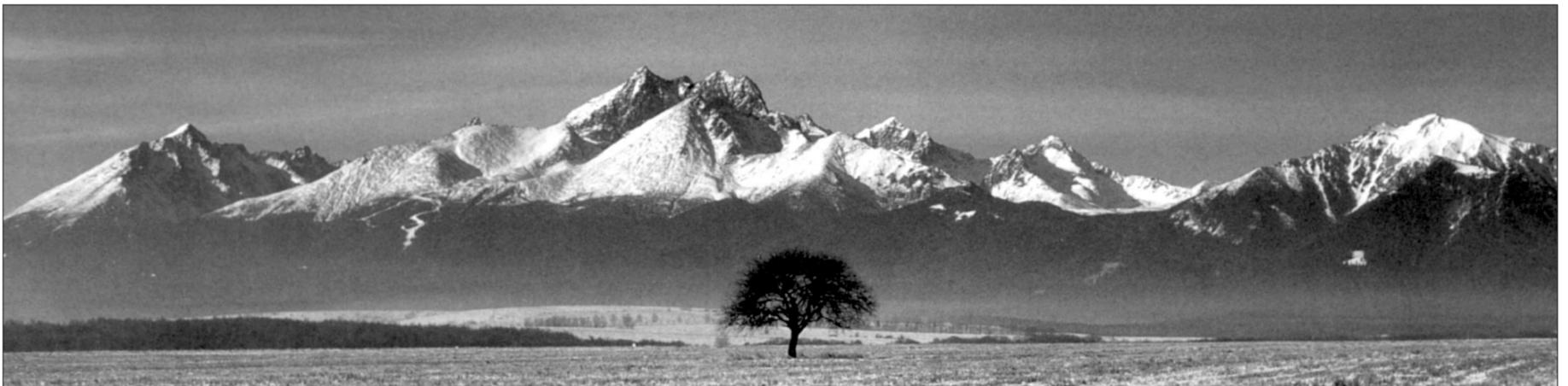
Prisahaj jej lásku, sobáš,
poslúchaj ju, ukáž zdatnosť!
Ak podmienku nezachováš,
tak dohovor stráca platnosť.“

Čert načúva na pol ucha,
na pol oka k žene žmurká,
robi sa, že hľadá, slúcha,
stojí v dverách, kde je kľuka.

Twardowski ho ponauča,
od dvier ženie, z okien, mreží,
ušiel teda dierkou kľúča
a potom len beží, beží.

1822

Preložil Jozef Bányky

Pred sedemdesiatimi piatimi rokmi sa na prahu roka (3. 1.) 1931 v malebnom Liptove, v dedine opradenej históriou a spevom, v rodine lesného robotníka, malo-roľníka a mlynára zároveň, narodilo štvrté-najmladšie dieťa. Omen – nomen; Jurajovo krstné pomenovanie ho preduřilo stať sa bojovníkom za pravdu, spravodlivosť a za vlastné uplatnenie sa vo vede, v pedagogike i v radiaciach funkciách.

Malý Juraj si dispozície pre uplatnenie sa v živote a v práci vypestoval už v útlom veku, teda v rodine, v ktorej sa nežilo ľahko. Práca lesného robotníka bola ťažká aj pre toho, kto horu považoval za súčasť života, pretože na jednej strane začínala temer na záhumní a tá, čo bola pred očami, bola iba kúsoček za Váhom. Napriek tomu že táto robota bola ťažká, nedávala dostatok chleba, preto bolo treba myslieť aj na ďalšiu obživu, ktorú poskytovali malé uzičké políčka a strmé horské lúky. Juraj si teda musel osvojovať základné pracovné povinnosti už v útlom veku pri pasení oviec a husí a postupne sa priučať aj náročnejším prácam otcových zamestnaní.

Predsa ho však čosi ťahal do škôl. Mal na to vrodene predpoklady, ale aj usmernenie učiteľov, znásobené vnútorným hlasom, ktorý ho volal študovať teológiu. Napriek tomu, že po smrti staršieho brata sa on mal stať dedičom otcovizne, v katolíckej Hubovej (predtým Gombáš) nebolo zvykom odporovať Božiemu volaniu, a tak sa ocitol najprv na jezuitskom gymnázium v Ružomberku, odkiaľ po skončení 4. triedy odišiel do Malého seminára v Levoči. Komunistickej zásah do cirkevnej školstva toto gymnázium zrušil, takže sa vrátil späť do Ružomberka, kde v r. 1950 zmaturoval.

Gymnaziálne štúdiá mu dali mimoriadne fundovaný základ vedomostí, ktorý ho uschopnil pripraviť sa na životné povolanie, vrátane na štúdiá na vysokej škole i pri získavaní vedeckých hodností. Na tomto základe staval potom aj neskôr ako pedagóg, redaktor i ako vedec a výskumný pracovník. Táto príprava sa výrazne uplatnila aj v jeho osobnom živote, pretože si ňou upevnil duchovnú orientáciu a náboženské presvedčenie, ktoré neváhal prejavovať aj počas ateizácie i v rokoch presadzovania marxisticko-leninských ideí v myslení i v práci.

Nadaný a s vedomosťami značne presahujúcimi priemer sa prihlásil na Vysokú školu bohosloveckú v Spišskej Kapitule. Prijali ho. No po jej zrušení štátom sa vrátil domov. Na ďalšiu vysokú školu sa neprihlásil. Rátal s tým, že z ideologických dôvodov by ho asi neprijali. Aj preto, že otec po ťažkom pracovnom úraze zostal trvalo na lôžku, nastúpil do zamestnania. Ako prevádzkový úradník pracoval v štátnych lesoch v Ružomberku a v Ošadnici. V otcových šľapajach však dlho nezotrval. Po dvoch rokoch sa prihlásil na Filozofickú fakultu UK, a tak ďalších päť rokov strávil v Bratislave. Študoval ruštinu a slovenčinu.

V tých rokoch sa na vysoké školy dostávali aj študenti prípravkari, ktorí popri štúdiu mali za úlohu starať sa o zvyšovanie ideologickej úrovne spolužiakov a „pomáhať“ im „zbavovať sa náboženských predsudkov“. Robili tak počas verejných diskusií i vo voľnom čase. Juraj nielenže neodstúpil od svojho pre-

svedčenia, ale dal ho najavo aj verejne. Na organizovaných besedách jeho protiargumenty, opreté o teologické a filozofické poznatky z predošlých štúdií boli natoľko presvedčivé, že zožali potlesk prítomných poslucháčov a „školiteľov“ dostávali do bezradnosti.

Vysokoškolské štúdiá ukončil v r. 1957. Neskôr využil politický odmäk a v r. 1970 po úspešnom obhájení dizertačnej práce získal na Univerzite P. J. Šafárika v Prešove doktorát. Neuspokojil sa s tým. V roku 1980 v Literárnom ústave SAV skončil aspirantské štúdium a po obhájení práce: Sociálne aspekty slovenskej literatúry prvej fázy národného obrodzenia získal diplom kandidáta vied a umení.

Všetky tieto študijné aktivity robil popri zamestnaní. Spočiatku ako stredoškolský profesor v Trnave (Jedenástorčná stredná škola), v Ružomberku (Priemyselná škola textilná a papiernická) a ako učiteľ v Lubochni (Základná deväťročná škola).

Po osemročných pedagogických skúsenostiach usúdil, že riziká pedagóga s náboženským presvedčením sa zväčšujú a že toto povolanie mu neposkytuje priestor pre jeho bádateľský nepokoj, využil možnosť pracovať v Matici slovenskej v Martine. Do jej služieb nastúpil v roku 1965. Začínal ako jazykový, neskôr pracoval ako odborný a vedecký redaktor. Napokon sa stal vedeckým pracovníkom a riaditeľom Literárneho múzea – Pamätníka slovenskej literatúry (do r. 1992). Posledný rok v MS bol výskumným pracovníkom s orientáciou na štúdiu zahraničných archívov vo vzťahu k slovenskej literatúre a k cirkevným dejinám.

V máji 1993 ho Spolok sv. Vojtecha v Trnave požiadal vykonávať funkciu šéfredaktora Katolíckych novín. Tento post zastával do konca roku 1995, kedy odišiel do dôchodku.

Jednotlivé pracovné štácie Juraja Chovana naznačujú, že vedomostný s výkonnostný rast tohto mimoriadne nadaného, všestranne vzdelaného a nadpriemerne agilného človeka nielenže výkonnostne a obsahovo grafoval, ale aj vo výsledkoch predstavoval prínosnú, ba až objavovateľskú kvalitu.

Rozvetvené záujmové spektrum reprezentuje jeho publikačná činnosť, ktorá začala už po skončení vysokoškolského štúdia v periodikách Slovenská reč, Slovenský jazyk a literatúra v škole, Slovenská literatúra a pokračovala v ďalších: Slovenské pohľady, Slovenské národné noviny, Knížnice a vedecké informácie, Historický zborník, Slovensko, Biografické štúdie, Múzeum, no najmä v Literárnomúzejnom letopise, ktorý založil, v Katolíckych novinách, vo Verbume, ktorý obnovil, i v ďalších zborníkoch a periodikách. V monografických dielach sa venoval najmä Andrejovi

Radlinskému, Jánovi Hollému, Antonovi Bernolákovi, Alexandrovi S. Puškinovi, ale sprístupnil aj delo Mateja Bela, Jozefa Ignáca Bajzu, Juraja Fándlyho a ďalších.

V každom svojom publikovanom produkte sa predstavil ako vynikajúci znalec literatúry, jazykovedy, sociálnych a politických pomerov a pohybov na Slovensku v kontexte vývoja strednej Európy. Jeho poznatky nepredstavovali iba fakty, ale v spleti mnohých, často protichodných názorov a občas aj nesprávnych tvrdení, interpretoval pravdivé informácie, ku ktorým pridával svoj názor opretý o heuristický archívny výskum. V každom prípade v kontexte celku prejavil zmysel pre vyselektované jednotlivosti, neraz objavy, a logikou filozofa a historika koncipoval teoretické závery, z ktorých v praxi vyrastali literárne a literárnomúzejné podujatia, objekty a pomníky. Nimi sa nebal rúcať predsudky alebo zastarané názory, ktoré vychádzali zo zaužívaných postupov a neraz aj z pohodlného preberania cudzích textov.

Počínal si tak vo všetkých kľúčových problémoch: postavy národného obrodzenia, múzejná systematika, terminológia, puškinológia atď.

Práve vďaka odvahe objavovať vtrvalo študoval a neraz v polemickom štýle posunul značne dopredu literárnomúzejnú teóriu, terminológiu a prax. Aj jeho pričinením veda o literárnom múzejníctve na Slovensku sa dostala na vysokú úroveň. Najmä na základe ním vy-

pracovaného projektu a jeho obhájením vyrástol na Slovensku dôstojný literárnomúzejný stánok: Pamätník slovenskej literatúry, do ktorého sa zhromažďujú predmety vo vzťahu k literárnej kultúre (knihy, špeciálne tlačoviny a múzejné predmety), kde sa vykonáva kultúrno-popularizačná činnosť sprístupňovaním zbierkových foriem expozíciou, lektorskou činnosťou a kultúrno-výchovnými podujatiami. Pamätník sa stal ústredným dokumentačným pracoviskom v Slovenskej republike. Vede centrálnu evidenciu dokumentov v iných literárnych múzeách, o ktoré sa zároveň stará metodicky a usmerňuje výskum a rozvoj literárneho múzejníctva. Výsledky komplexnej činnosti sa prezentujú i posudzujú na vedeckých konferenciách a seminároch a publikujú v Literárnomúzejnom letopise, ktorý Juraj Chovan, ako jeho zakladateľ, aj dlhé roky redigoval. On sa ako gestor a garant postaral o vybudovanie siete literárnomúzejných pracovísk na Slovensku a značnou mierou sa pričínal o kontakty s podobnými pracoviskami v zahraničí.

Juraj Chovan až v závere svojej pracovnej činnosti mohol naplno využiť aj vedomosti a poznatky z teologického štúdia. Vo funkcii šéfredaktora všestranne pozdvihol úroveň Katolíckych novín a v nich i vo Verbume, ktorý obnovil, a v periodiku Viera a život opublikoval viaceré dôležitých stanovísk k morálnej problematike a k praktickému kresťanstvu vôbec.

Juraj Chovan vstúpil do poslednej štvrtiny svojej životnej storočnice

Už dávno predtým, ale najmä ako penzista, veľa prekladal a prekladá, pričom s obľubou siaha po latinských textoch. A neustále pracuje a rozširuje si svoje vedomosti, aby ich sprístupnil verejnosti.

Ako vedec i ako človek bol a je obľúbený. Prednášal i radil. Stal sa členom viacerých komisií, prípravných výborov a pracovných kolektívov, najmä členom výboru medzinárodnej komisie pre literárne múzea ICOM-ICLM, tajomníkom pobočky Slovenskej literárnovednej spoločnosti v Martine, predsedom literárno-hudobnej komisie vtedajšej MS. Jeho členstvo nikdy nebolo formálne. Všade uplatnil svoj nevšedný talent a um, ale aj osobný šarm a ľudský prístup.

Za činnosť a vykonanú prácu dostal vyznamenania: od Ministerstva kultúry Zaslúžilý pracovník kultúry (1980) za rozvoj literárneho múzejníctva a za tú istú činnosť Cenu Andreja Kmeťa a ďalšie ocenenia.

Tí, čo ho poznali na pracovisku a poznajú, vedia, že neodpočíva na vavrínoch, ale pracuje ďalej. Pre rodnú dedinu, región i vedu. Chytá do ruky pero a zo svojich bohatých vedomostí i skúseností rozdáva to, čo je užitočné pre dnešného človeka, ktorý neraz úplne zabudol na to, že „nielen z chleba žije človek, ale z každého slova, ktoré vychádza z Božích úst“. Juraj Chovan z tohto Slova žil a žije a vydáva svedectvo, že ľudské šťastie sa rodí a udržia a udrží len tam, kde sa v harmónii zachovávajú obe časti tejto svätopisemskej pravdy. Jeho život nebol a nie je bez ťažkostí, ale je dôkazom, že vrchol – aj keď namáhavejšie – sa dá bezpečne dosiahnuť úmornou prácou bez túžby po kariére.

Jubilantovi Jurajovi Chovanovi do ďalších rokov želáme zdravie a chuť do práce, aby v optimizme a s Božím požehnaním dokončil všetky zamýšľané práce a úspešne dobehol do cieľa...

ŠTEFAN HANAKOVIČ

Miloš Ondrušek:
Začiatok obdobia dažďov
Artis Omnis, Žilina 2005

Mladý básnik Miloš Ondrušek (ročník 1979) sa predstavuje kultúre verejnosti svojou debutovou zbierkou Začiatok obdobia dažďov. Knižka vyšla v žilinskom vydavateľstve Artis Omnis. Jej autor už predtým publikoval v časopisoch, zborníkoch a v Slovenskom rozhlasu. Za svoju literárnu tvorbu získal viaceré ocenenia v rôznych literárnych súťažiach (Gorazdov literárny Prešov, Poetická Ľubovňa, Wolkrova Polianka a iné). V súčasnosti pôsobí ako interný doktorand na Fakulte medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave.

Zbierka pozostáva z piatich kratších cyklov, ktoré tvoria formálny pôdorys jej obsahovej stavby. Nachádzame v nej niekoľko motívových línií a tematických okruhov. Niektoré verše vypovedajú o láske s prichuťou hriechu – prchavej, nestálej, „plachej ako vietor v obilí“ – o vzťahu medzi mužom a ženou, o sklamaní, bolesti a smútku z rozchodov... Čas osamotenosti je tu prirovaný k obdobiu dažďov.

Cesta dláždená poéziou

Významový oblúk zbierky nás ďalej vedie cez spomienky, návraty a zážitky katarzie k poznaniu, že je aj iná láska, ktorá nevädne, že je možný aj iný uhol pohľadu, z ktorého vidieť bolesť a smútok ako prirodzenú súčasť života: „občas to zabolí / ako keď v peci / pukne chlieb // krásne voňavý / zaslúžený // obilný ornament“ (báseň Láska na chrumkavo).

V záverečnej časti rezonuje najmä vedomie pominuteľnosti všetkého na tomto svete, uvedomenie si malosti i veľkosti človeka, ako aj reflexia o tom, čo nás presahuje. Lyrický subjekt vypovedá: „najkrajšia báseň / je tá každodenná / ktorú si Ty zložil // pravdivo tvrdíš // spravodlivá / je tvoja poézia Pane“ (báseň Prienik III). Psychologickú horizontálu pretína duchovná vertikála, v básni Uzlík soli čítame: „keď už nevládzeme / dotýkať sa zeme // utekáme k Bohu.“

Ondruškov knižný debut obsahuje poéziu vyznačujúcu sa esenciálnosťou, stručnosťou a zároveň hutnosťou vyjadrení. Pôsobí poeticky presne a účinne, čo je zrejme výsledok pocti-

vej autorskej práce s formou, jazykom i obsahom básnickej výpovede. Forma básni je jednoduchá, nie však plochá, uvážlivo použité slová majú váhu a silu. Básnik zrejme ovláda svoje remeslo, vie sa kultivovane vyjadriť a má cit pre mieru, teda vie, že poézii nesvedčí uvravenosť ani bezúčelná opisnosť. Ale autorova tvorivá askéza je hádam až zbytočne prísna. Niekedy by čitateľ možno privítal viac uvoľnenosti a bezprostrednosti, zdanlivé chybičky krásy, nezamieniteľné autorské znamienka.

Táto poézia, hoci napohľad prostá vo výraze, vniká do hĺbky a dotýka sa dôležitých ontologických otázok. Lyrický subjekt hľadá, prechádza (vlastnými) hĺbkami i plytčinami, modlí sa i hreší, nachádza i stráca, ale hľadať neprestáva. Kráča životom s bosým srdcom a nahou dušou. A hoci je tematické rozpätie zbierky pomerne široké, predsa možno povedať, že v jadre hovorí o jednom – podstatnom, hovorí o človeku a jeho hľadaní lásky a zmyslu života.

JÁN MARŠÁLEK

Azasa neopakovateľný Motulko. Solídna básnická knižka, obsahujúca necelé tri desiatky básní (presne dvadsaťdeväť), vystrojená autorovými vlastnými ilustráciami, čierno-bielymi fotografiami vyladenými do podoby úchvatnej, poetickej čierno-bielej grafiky. A poetický rámec vykreslený Motulkovými zbierkami z ostatných rokov – *Fialové žalmy* (1992), *Havrania zima* (1996) a *Strmé schody* (2000)...

[Poému *Čas Herodes*, ktorá knižne vyšla roku 2003, nerátam k tomuto „tandemu“, pretože vznikla ešte v krutom čase ostatnom „merušmom“.]

Rámec predstavujúci vydávanie účtov zo svojho života. Solídne, úprimné a dôkladné básnické účtovanie, uchvacujúce silou obrazu a podmanivosťou slova. Svedčiacie o plnokrvnosti básnického povolania a o zodpovednosti za jeho nasledovanie pred sebou i pred Stvoriteľom. Srdece rozkrývajúce svoje najintímnejšie hnutia a poryvy. Báseň života a život básne. Konec koncov, tvorca v pozhnanom veku má na to neupierateľné právo a, myslím si, aj neupierateľnú povinnosť.

Ustavičné sebaspytovanie v ustavičnom dialógu s Bohom. Prerastajúce za osobný chotár, vŕahujúce do najosobnejšieho verša ako do čiernej diery veci všeludskej i veci kozmické. Dotýkajúce sa rezonanciami membrán čitateľovej duše, oslovujúce jeho najvnútorniejšie ja, oslobodzujúce to, čo je v človekovi pôvodné a od pôvodu dobré. Pritom v lahodiacom alebo aj apokalyptickom vánku všeobjímajúcej krásy. A zároveň Krásky s veľkým K.

Báseň je tu na jednej strane životnou potrebou – *Nasýť ma báseň, / keď som už hladný slova* –, na druhej životným údelom – *A sýť ma zase, / keď ma chceš tvrdo kovať*. Paralelne: *Opoj ma, báseň, / keď budem smädný teba*. // *Do voľ mi v hlase / potom sa sýto nebat*. Skrátka, život má byť tou básňou. A básnik ho ako báseň precituje a žije. Ale vie, že sám ho nevybrúsi do náležitéj dokonalosti. Preto svoje slová brúsi na *Božej brúske* a modlí sa: *Zder ma hoc z kože, / lebo len jachcem, / veď ty ma, Bože, / vybrúsiť môžeš, // ak sa ti zachce*.

Život-báseň je Božia brúska, je Boží lis: vo veršoch venovaných Svetoslavovi Veiglovi básnik konštatuje, že *je celý život v preši* a v „hŕstke rýmov“ napísaných pri skone priateľa básnika

TEOFIL KLAS

„A odhodíš aj slová zrebné“

Zamyslenie sa nad Motulkovou knihou Na Božej brúske

Aloša Stankovského prosí Boha: *A keď vystíkaš ho v svojom preši, / nech tvoja milosť ho do Života vzkriesi*.

Pritom povolaný básnik (v pôvodnom zmysle slova povolaný) neustupuje pred ťažkosťami, ktoré pred neho kladie život (*veď ma ty, Bože, vybrúsiť môžeš*), čo aj v jeho slovách nachádzame alúziu na Jeremiáša 1, 6 (*lebo len jachcem*). Básnik v sebaavedomej pokore [v hranatých zátvorkách: ak možno takto kontradiktórne pomenovať jeho postoj voči najvyššej Skutočnosti] podstupuje ťarchu básnického prorockého povolania.

Zbierka *Na Božej brúske*, uvedená rovnomenou básňou a členená v troje, predstavuje kompozične premyslené ucelené a harmonické dielo. Prvá časť, nadpísaná *Jesenné žnivá*, predkladá čitateľovi reflexie vybudené autorovou vlastnou vnútornou pocitovou skúsenosťou. Druhá, s názvom *Obetovanie Slnka*, akoby dramatický vrchol zbierky, je ohlasom (úzkosťou naplneným ohlasom) svetovo medializovaných udalostí ľudsky katastrofickej povahy, ako teroristického útoku na „dvojčiky“ v New Yorku, amerického napadnutia Iraku a či – v historickej reminiscencii – vypálenia Ostrého Grúňa a Kľaku. A záverečná časť, nesúca s plnou vážnosťou názov *Cez prah*, uzatvára oblúk kompozičného zámeru opätovným upokojením mysle, návratom do vlastného vnútra, k poetickému zamýšľaniu sa nad zmyslom vlastného života a jeho vyústenia do večnosti. Všade sa tu stretávame s rezonanciami citlivého básnikovho srdca, uchopujúceho žitú skutočnosť ako čosi celistvé, čo treba jednoducho prežrieť, hoci aj s bolesťou, a – dal by Boh – pretvoriť. A všetko to žité, na čo básnik chtiac-nechtiac reaguje, je život-báseň.

Motulko narába s výrečnou symbolikou. Jej reč sa rozkrýva na pozadí chápania Skutočnosti s veľkým S. Bez tohto fundamentu, v pravom zmysle slova biblického a súčasne kozmického, by tuším ani nebolo Motulkovej básne. Ak by sme si ho chceli odmyslieť – totiž ten fundament –, niektorým autorovým obrazom by sme vari ani ne-

rozumeli. Tak *obetovanie Slnka* by nedávalo plný zmysel, keby nešlo o Slnko s veľkým S, ako ho básnik všade v zbierke píše.

[Škoda, že vyznačovaciu okolnosť sčasti zahmlňuje verzáková úprava názvov básní a v konkrétnom prípade názvov častí zbierky.]

Ale ani *dozreté žnivá* a *jesenné klásky* by neboli významovo plnokrvné, keby išlo len o konvenčnú metaforiku, totiž keby autorov základný postoj nebol zásadne príuľne teocentrický: *Tvoj Adam som, len jeden z ľudí. / Pomáhaj pritom / nezablúdiť*.

V niektorých poetických situáciách básnik akoby provokoval svojim výrazom. Napríklad v oslovení *Môj Bože, Otec si mi, Matka*. Zdanlivo naozaj. Ibaže – cívumne! – v danom prípade nie je ani náhodou echo feministickej teológie: veci sa majú celkom ináč. Motulko je básnik moderný a svoje výrazivo si nevyhnutne a zákonite požičiava zo súčasného sveta, ako o tom svedčí napríklad báseň *Nanebovstupovanie pary* (citujme: *Tie návratné prechody / cez hranice skupenstiev / do / celý život nechcenej večnosti!*) alebo báseň *Stotina atómov* (ktorá sa končí takto: *Cvakla spúšť, no / život sa v tej chvíli pobral ďalej, / hoci stokrát za sekundu kamenel, / zastavil sa, padol, potkol sa / o svoju čiernobielu / stotinu / atómov života a smrti*). Z kontextu a z celkového vyznenia básne je zrejme úloha poetickej výpožičky. Ale výraz je nepochybne pádny, účinný. A o to v básni ide.

Iný príklad. Zámerné použitie mena *Jehova* [v hranatých zátvorkách: v nesprávnej podobe]: *Jehova je krutý*. Hej, konštatuje sa tu krutosť, ale zároveň je tu svojrázna, priam biblická vídina do budúcnosti: *púšť neviditeľných príslubov / Jehovu*. Ide o priam fotografické vyostrenie predstavy Boha ako trestajúceho. V starozákonnom, starozmluvnom podaní. Nemá to, zasa ani náhodou, nič spoločné s jehovizmom. Skôr je to – zaiste tak! – čosi ako ozvuk Ivana Kraska, hoci s opačne proponovaným vektorom, ale navyše s apellom, ktorý je v podstate jóbovský (*už sa zbud!*). Motulko totiž hovorí: *Vzývam*

ta, / modlím sa k tebe Amen, Amen, / Jehova, Oáza úrodnosti, / vzývam ťa, / zelená nádej datľových paliem, / oblaž blaženou ťarchavosťou / Agar Zem. // Vzývam ťa, / modlím sa k tebe, / Jehova, / už milosrdný bud.

[Mimochodom, alúzia na Kraska sa dá vycitovať aj v básni *Dozreté klásky*. Ak sa tu takéto čosi konštatuje, svedčí to o inšpirovanej kontinuite modernej slovenskej poézie.]

To jóbovské v Motulkovej zbierke *Na Božej brúske* nepochybne je. Čo aj nie zosobnené. Kontext je v každom prípade teodiceálny. Prinajmenšom v otázke, ktorá sa dožaduje odpovede: *Môj Bože, ktorý hriechy snímaš / a neľáskavosť súdiš, / dnes opustil si ľudí? // A či si pustil opraty, / nech ten voz beží, prekliaty? Ako úľava a osvieženie sa však napokon vylejú z otvorených rán verše, ktoré plynú tak prirodzene a hladko, tak jednoducho a tak frapujúco, že si zaslúžia zapamätanie v prostej myšli: *A čo je nádej? Kde je? // Nádej je pohár bez dna, / nikdy sa nedoleje, // nádej je teplo hniezda, / nádej je slovo vďačné, // krčiaztek ešte v hline, / vojna, čo má skôr fine, / ako sa vôbec začne*. Slová, básnické slová, ktoré sa budú citovať – odvažujem sa povedať – v generáciách po nás.*

Všeobecne inšpiratívne je v knižke autorovo zamýšľanie sa nad sebou samým. Inšpiratívne pre každého, kto jeho verše číta s plnou účasťou, s „plným nasadením“ srdca. Veď je tu dennodenná svednosť, dennodenné spytovanie svedomia: *Keď večer sfúkne sviečku, / prezhľadni oči vo tme. // Vezmem si čierne okuliare, aby som / vo sne lepšie dovidel / na uplynulý deň, / cválajúci spiatky. (...) // Aby som nemusel / žmurkať / nad číhajúcou priepastou / budúcných snov*. A potom je tu kresťanský existenciálny otázka, navodzovaná povedomím roztvárajúcej sa večnosti: *Byť starý, čo to znamená? / Byť, či nebyť / stuhnutá magma zajtra pramenná? (...) // A byť i potom, / keď už bolo. / I keď už nebude*.

V básni s príznačným názvom *Giordano Bruno*, vonkoncom nie rebelantskej (akoby navzdor spoločensky

petrifikovanej konvenčnej racionalistickej mienke), vyslovuje básnik poznanie: *Ako ti, Pane, / za stvorené človek vďačí? // Ten des, / ach, ty Bože môj, / že ten tvoj prinebeský stroj / nepočuje tikať. (...) // Ľudia za svojimi plotmi / do Slnka vidia, / no oči hľadajú do Tmy*.

A po poznaní nasleduje zmierenie. Po apostrofovani večnosti je tu vyrovnanosť: *Škrupina ohňu. / Zemi moje kosti. / A jadro? / Do večnosti*. Text až aforisticky účinný a hodný zapamätania. Z čiro ľudského hľadiska, tuzemského, ešte neodpútaného od vecí časného sveta, sú pôsobivé verše: *Keď odidem, / havran zakráka / nado mnou. // A vtedy / vypadne mu ukradnutý orech / na moju truhlu. // Rana z milosti. Nádherný obraz, hoci aj tristný. Ale na druhom brehu je už čosi podstatne iné: *Vyzuje telo nepotreby. / Na zemi ostal z neho ošoh. / Netreba ti ho v tvojom nebi: / do večnosti sa vchádza boso. // A odhodíš aj slová zrebné. / Už sú ti, chvála, nepotrebné*.*

Bodaj by, *chvála!*, nebolo treba slov. Ibaže údelom, prorockým poslaním básnika (a chcelo by sa mi povedať: otrockým poslaním, keby to nebolo povolanie v pravom zmysle slova) je schytávať do slov, do ľudských slov krásu, ktorá je pravdou i dobrom zároveň. Skrátka, svedčiť o Pravde, Dobre a Kráse [v hranatých zátvorkách: všetko s veľkým písmenom]. Motulko celým životom a celou svojou básnickou tvorbou takto svedčí. Už sme to citovali: *Zder ma hoc z kože, / lebo len jachcem, / veď ty ma, Bože, / vybrúsiť môžeš, // ak sa ti zachce*.

Meno Motulko je zárukou poetickej kvality. A Motulkova básnická kniha *Na Božej brúske* je zaručene jedným z najvýznamnejších knižne vydaných diel súčasnej slovenskej poézie za ostatné roky. Ba sám by som jej, keby sa mal robiť nejaký „rebriček“, bez najmenších pochybností priznal prvenstvo. Neohlíadam sa naľavo ani napravo. Ani na zaslúžilých alebo renomovaných tvorcov, ani na autorov akože avantgardných.

V každom prípade je to zasa a nepochybne Motulko. A chvála Bohu! Naozajstný Motulko. Motulko, ako ho poznáme, ako ho máme čitateľsky radi, ako nachádzame s ním vnútorný súzvuk. Nebyť Motulka, boli by sme v slovenskej poézii podstatne, ale naozaj podstatne chudobnejší.

Životné i literárne cesty mnicha a básnika Rudolfa Dilonga boli neraz veľmi kľukaté a strastiplné, no nikdy nestratil vedomie identity k svojej rodnej hrude, ale ani k viacerým jeho prechodným domovom. Pretože Dilong vždy skúšaný svetom, scestovaný niekedy i proti svojej vôli si vždy uvedomoval, že „v umení nemožno nemať domova“¹. A keďže literárny tvorivý duch básnika neutíchal ani v tých najťažších životných obdobiach, odvážime sa konštatovať, že tam, kde tvoril, cítil sa ako doma.

Už je tomu 65 rokov, čo sa mu na niekoľko mesiacov stal takým domovom aj františkánsky kláštor v Hlohovci. Objavteľa mesta sa pri príležitosti vyhlásenia Roku Rudolfa Dilonga rozhodli prejaviť svoju vďačnosť a úctu tomuto veľikánovi slovenskej poézie 20. storočia usporiadaním poeticko-hudobného pásma pod názvom *Ja, Rudolf Dilong*, ktoré sa uskutočnilo priamo v priestoroch františkánskeho kláštora dňa 23. októbra 2005 a bolo spojené s besedou o básnikovi a odhalením pamätnej tabule.

Uvedené skutočnosti nasmerovali súradnice nášho záujmu na

osvetlenie tých Dilongových literárnych aktivít, ktoré sa bezprostredne dotýkajú jeho pôsobenia v Hlohovci.

„Zo všetkého, čo som kde žil, ostal mi v milých spomienkach Hlohovec so svojim Váhom. Prechádzky kolo Váhu ma upokojovali, tečú-

však ocitli na konci Dilongovho priateľstva s Hlohovcom.

Vráťme sa teda na začiatok. Kronikár františkánskeho kláštora v Hlohovci zapísal do kroniky dátum (14. 4. 1939) s týmto textom: „V tento deň bol do kláštora inšpiciovanný pán Rudolf Dilong, náš františ-

Tri literárne priateľstvá Rudolfa Dilonga

ca voda mi mámila zmysly, to bolo všetko.“² Takto vyznáva svoj vrúcny vzťah k Hlohovcu básnik-somnambul Rudolf Dilong vo vlastnej autobiografii *Mladosť z očistca* (1939-1942). Reminiscencie na mesto previazané stuhou rieky zvečnil aj v básnickom cykle *Večery pri Váhu* zo zbierky *Konvália* (1941), kde sa môžeme vhlbiť do veršov: „Kto by tu nežil rád a hľadal svety zamyslený, / keď všetkým ruku dá, už nikto také dlane nemá, / preto je deň môj rodný tvojím, ó, Váh nezmenený, / tvoj rod a tvoja zákruta, tvoj život kolíše ma.“³ To sme sa

kánsky a popredný slovenský básnik a pridelaná mu bola funkcia katechéta, svedoľníka a kazateľa. Je to veľmi zložitá osobnosť a smutný človek.“⁴ Krivka života básnika sa prečala na necelé dva roky (1939 - 1940) s múrmi domov a životmi ľudí mesta Hlohovec.

Na cestách svojho putovateľského kalendária stretáva Dilong aj v Hlohovci mnohé osobnosti, s ktorými uzatvára nové priateľstvá a staré udržuje. Takým je aj priateľstvo so záhadnou androgýnnou postavou, v literatúre známou ako Ria Valé, ktorej vyšli zbierky *Muškat* (1940) a

Môj sen o láske (1941). V prvej zbierke sa nachádzala fotografia údajnej „autorky“ v klobúku so závojom, čím sa vraj kryla Dilongova tvár. Takže sa usudzovalo na Dilongovo autorstvo. Dobová kritika reagovala na to slovami J. Kútnika-Šmalova: „Ria Valé chce zväzdať

terárne stretnutia, cirkevná vrchnosť preložila Dilonga v roku 1939 do Hlohovca. No ani vzdialenosť nebola prekážkou vo vzťahu, pretože Dilong si za peniaz z literárnej súťaže kúpil motoru a ich stretnutia pokračovali. Vali však nebola len obyčajnou priateľkou, nakoľko sa mu zverila v listku: „Ruduško, milujem Ťa, i Tvoj vzdorný a trpký úsmev.“⁷ Odpoveď „Ruduška“: „Predstavte si básnika,..., ktorý nemal, ani nehľadal, lásku - ako ťarchu, predstavte si svoje mňa, a nehovorte mi, že by som celkom spokojne mal prijať takýto list od slečny Vali.“⁸ Mohla vzniknúť z tohto osudového stretnutia, ktoré zasiahlo Dilonga i Vali básnická realizácia a možno čosi viac? Isto áno, keď básnik nemohol ďalej skrývať svoje city a tiež sa vyznáva: „...hľadal som v rôznych škálach omamné drogy všetkých svojich snov, kým som nepoznal Teba, krásna Ria Valé. Milujem Ťa!“⁹

Až takmer po polstoročí snála zo svojich veršov masku s menom Ria Valé autorka Valéria Krivdová. Sama potvrdila autorstvo prvej (*Muškat*) a Dilongovu spoluúčasť na druhej zbierke (*Môj sen o láske*).¹⁰ Zo strany Dilonga nešlo len o básnickú, ale aj o citovú účasť na veršoch, kto-

ale aj o citovú účasť na veršoch, kto-

ré sú, ako to pomenoval Július Paštéka, akýmsi „dvojspevom srdca“ 11. Vali sa stáva Dilongovou múzou. Keďže ich vzájomná ľúbostná náklonnosť by nebola spoločnosťou tolerovaná, tak Dilong premieňa nepomenovateľné „muky svojej lásky“ 12 na trvalý „životný zisk: vidieť svoju veľkú vídinu, vtelenú do Teba, ktorá sa stávaš básňou.“ 13 Jedine v básni môže žiť Dilongova láska bez strachu, pretože jedine tá mu ešte zostala. Svedčí o tom básnikove vyznanie: „Tak potrebujem Tvoju lásku, ako nekonečnosť v jednej básni.“ 14 Azda takouto potrebou životného priestoru, ktorý zaľúbencom poskytovala báseň, možno vysvetliť citovo symbiotič-

Kupcove úteky z domova, až raz však musel poslať jeho matke krásny listok: „Milostivá pani, nehnevajte sa na Ivanka, odišiel na hory imaginácie a je mu tu dobre. Nič neoznamujte četníkovi.“ 20 Dôkaz toho, že Dilong pracoval na svojej svojráznej literárnej a ľudskej spovedi nazwanej *Zakliata Mladosť* (1943) počas hlohovského pobytu, podáva Ivan Kupec, keď spomína, ako sa prechádzal po malej františkánskej cele a zbadal na poličke zväčša so svetskými zväzkami malý zošitok v čiernej väzbe. Ako ďalej vraví: „Bol to ešte nedopísaný rukopis *Zakliatej mladosti*.“ 21

Iná Dilongova hlohovská literárna, či skôr výtvarná známosť bola so

5 PAŠTÉKA, Július: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: LÚČ 2002, s. 111.

6 Tamže, s. 172.

7 DILONG, Rudolf: *Mladosť z očistca*. Bratislava: Petrus 2001, s. 79.

8 Tamže, s. 72-73.

9 Tamže, s. 142.

10 Pozri KRIVDOVÁ, Valéria: *Hlboko utajená spomienka*. In: *Literárny týždenník*, roč. 5, 1992, č. 36, s. 7.

11 PAŠTÉKA, Július: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: LÚČ 2002, s. 269

12 DILONG, Rudolf: *Mladosť z očistca*. Bratislava: Petrus 2001, s. 143.

13 Tamže, s. 147.

14 Tamže, s. 147.

15 Pozri J. K.: *Edičná poznámka*. In: DILONG, Rudolf: *Mladosť z očistca*. Bratislava: Petrus 2001, s. 164.

16 Pozri DILONG, Rudolf: *Ruža Dagmar*. Bratislava: Slovenský spisovateľ 2000, s. 7, 77-78.

17 DILONG, Rudolf: *Ruža Dagmar*. Bratislava: Slovenský spisovateľ 2000, s. 3.

18 KUPEC, Ivan: *Niekoľko momentiek z jedného priateľstva*. In: *Literárny týždenník*, roč. 7, 1994, č. 14, s. 6.

19 KUPEC, Ivan: *Podľa: MOJÍK, Ivan: Brat lampy a hviezd*. In: KUPEC, Ivan: *Denník*. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1999, s. 4.

20 Faksimile Dilongovho odkazu matke Ivana Kupca z apríla 1940. In: *Literárny týždenník*, roč. 7, 1994, č. 14, s. 6.

21 KUPEC, Ivan: *Niekoľko momentiek z jedného priateľstva*. In: *Literárny týždenník*, roč. 7, 1994, č. 14, s. 6.

22 DILONG, Rudolf: *Rukopis listu napísaného Michalovi Karabovi v Skalici 14. 10. 1940*. Pozostalosť Michala Karabu.

23 Pozri DILONG, Rudolf: *Rukopis básne z 2. 4. 1941*. Pozostalosť Michala Karabu.

24 J. K.: *Edičná poznámka*. In: DILONG, Rudolf: *Mladosť z očistca*. Bratislava: Petrus 2001, s. 166.

25 DILONG, Rudolf: *Rukopis listu napísaného Michalovi Karabovi v Skalici 14. 10. 1940*. Pozostalosť Michala Karabu.

LITERATÚRA:

DILONG, Rudolf: *Konvália*. Martin: Matica slovenská 1941.

DILONG, Rudolf: *Mladosť z očistca*. Bratislava: Petrus 2001.

DILONG, Rudolf: *Rukopis básne z 2. 4. 1941*. Pozostalosť Michala Karabu.

DILONG, Rudolf: *Rukopis listu napísaného Michalovi Karabovi v Skalici 14. 10. 1940*. Pozostalosť Michala Karabu.

DILONG, Rudolf: *Ruža Dagmar*. Bratislava: Slovenský spisovateľ 2000.

Faksimile Dilongovho odkazu matke Ivana Kupca z apríla 1940. In: *Literárny týždenník*, roč. 7, 1994, č. 14, s. 6.

J. K.: *Edičná poznámka*. In: DILONG, Rudolf: *Mladosť z očistca*. Bratislava: Petrus 2001, s. 164-167.

KRIVDOVÁ, Valéria: *Hlboko utajená spomienka*. In: *Literárny týždenník*, roč. 4, 1992, č. 36, s. 7.

Kronika františkánskeho kláštora v Hlohovci. Univerzitná knižnica v Bratislave, Oddelenie starých tlačí, Ms. 1013.

KRUŽLIAK, Imrich: *Dilongov vstup do poézie a ... slovo o nej*. In: DILONG, Rudolf: *Honolulu, pieseň labute*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 1998, s. 83-92.

KUPEC, Ivan: *Niekoľko momentiek z jedného priateľstva*. In: *Literárny týždenník*, roč. 7, 1994, č. 14, s. 6.

MOJÍK, Ivan: *Brat lampy a hviezd*. In: KUPEC, Ivan: *Denník*. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1999, s. 3-6.

MARIÁN KAMENČÍK

Autor je doktorand na Katedre slovenskej literatúry UKF v Nitre

Slováci alebo Maďari?

Do roku 1993 sa v zahraničí o Slovanov takmer nehovorilo, málokto vedel, že vôbec existuje. Na Západe žijúci Slováci boli na úradoch registrovaní ako „Tschechen“, „Czechs“, „Tchéques“, „Cecchi“ atď. Ak náhodou niektorý Slovak na príslušnom úrade upozornil na svoju správnu národnosť, povedali mu, že jeho národnosť nepoznajú. Márna sláva, národ bez vlastného štátu medzinárodne neexistuje! Snáď preto sa hovorilo iba o „českej zástave“, „českej korune“ ako oficiálnom názve čs. plátidla (viď v Nemecku oficiálny názov: tschechische Krone). Keď sa zhloha nič nevie o národe, možno o ňom písať, čo sa komu zachce. Istý Dušan Šimko v švajčiarskych novinách *Zürcher Zeitung* (č. 231, 1990) písal o Slovákoch, že do roku 1918 trpeli analfabetizmom. Další sa toho chytili a písali o Slovákoch ako o skôr „neintelektuálnom národe“.

Po nadobudnutí štátnosti v roku 1993 niektorí uvedomelí Slováci začali mapovať vo svete známe osobnosti so slovenskými koreňmi, čo medzi neprajníkmi Slovákov vyvolalo isté znepokojenie. Istý Ján Havlík v *Slovenských listoch* (9/1998) tvrdil, že rozdelením republiky sa Slováci obrali o to málo, čo o nich svet vedel. Predtým ťažili z jednotného Československa, lebo známe osobnosti mali vraj iba Česi a v rámci unitárneho štátu patrili aj Slovákom. Podobne argumentoval aj M. Šimecka a jemu podobní v zahraničných médiách. Po osamostatnení Slovensko vraj nemalo žiadne osobnosti a preto jeho vodcovia (Mečiarova vláda) sa pokúšali nájsť nových národných hrdinov. Dali sa dokonca počuť aj hlasy, že pátranie po slovenských osobnostiach hraničilo na xenofobistický nacionalizmus. K slovu sa prihlásila aj „večne utláčaná menšina na Slovensku“, v zahraničnej tlači tvrdiac, že to všetko smeruje proti nej.

Slovensko dalo svetu hodne osobností. Mnohé z nich ukončili svoju životnú púť či už z ekonomických, pracovných, politických alebo iných dôvodov mimo hraníc svojej vlasti. Nejednen náš rodák so svými výnimočnými schopnosťami sa pričínil o rozkvet tej ktorej krajiny.

Ako príklad výber niektorých týchto osobností, prípadne i spôsob písania hesiel o nich v nemeckých lexikónoch:

ALOJZ SOKOL (1871 Hronec – 1932 Berneceberáti, Maďarsko), syn Pavla Jozefa Sokola z Banskej Bystrice a Emílie Sokolovej, rod. Holubovej, rodáčky z Malužinej. A. Sokol reprezentoval Uhorsko, čiže Maďarsko (POZOR! Iné jazyky nepoznajú pojem Uhorsko, iba Maďarsko a sa stotožňuje s dnešným Maďarskom), na prvých olympijských hrách v roku 1896 v Aténach. Obsadil tam 4. miesto v trojskoku a tretie miesto v behu na 100 m. Po Olympijských hrách v Aténach žal Sokol jeden športový úspech za druhým. Sparta Praha usporiadala začiatkom júla 1896 preteky, na ktorých Sokol získal titul majstra Zemi koruny českej na 100 yardov a dva nové uhorské rekordy na 100 yardov a v trojskoku. Týmto športovým úspechom nasledovali ďalšie.

Poznámka k písaniu priezviska tohoto slovenského športovca: V športových výsledkových listinách – zväčša maďarských – figuruje Sokol ako Alajos Szokoly či Szokolyi. V matrike narodených v Hronci je uvedený ako Szokol, čo neprekvapuje, pretože v tom čase prebiehalo násilné pomad'arčovanie slovenských mien a priezvisk. *Encyklopédia Slovenska* (zv. 5, 1981) uvádza dve formy písania tohoto slovenského športovca: Sokol a Szokol.

Popredným olympionikom bol aj ZOLTÁN HALMAJ (1881 Vysoká pri Mo-

rave – 1956 Budapešť): Olympijský reprezentant Uhorska, čiže Maďarska, v plávaní. Na Olympijských hrách v roku 1900 v Paríži získal dve druhé (200m, 4000m) a jedno tretie miesto (1000m) v plávaní. Na Olympijských hrách v St. Louis v roku 1904 získal dokonca dve prvé miesta (50 a 100 yardov). V roku 1908 na Olympijských hrách v Londýne obsadil 2. miesto (100m vol'ný spôsob a štafeta 4X200m vol'ný spôsob). *Encyklopédia Slovenska* (zv. 2, 1978) uvádza pomad'arčenú formu Halmaj, *Slovenský biografický slovník* (zv. 2, 1987): Halmaj, v zátvorke Halmaj.

JÁN ANDREJ SEGNER (1704 Bratislava – 1777 Halle), lekár, fyzik a matematik: Študoval v Bratislave, v Rábe, v Debrecíne a v Jene. Po krátkej lekárskej praxi v Bratislave a v Debrecíne odišiel do Nemecka, kde pôsobil ako univerzitný profesor matematiky a fyziky v Jene, v Göttingene a v Halle. Segner sa zaoberal matematikou, všeobecnou fyzikou, optikou, hydraulikou, medicínou a botanikou. Najlepšie vedecké výsledky dosiahol však v hydraulike. V roku 1750 zhotovil reaktívny vodný motor, ktorý vošiel do dejín ako Segnerovo koleso. V *Brockhause* (zv. 20, 1993) je vedený ako Johannes Andreas von Segner, národnosť ani miesto narodenia sa neuvádzajú. V *Lexikon der Naturwissenschaftler* (Spektrum Akademie Verlag, Heidelberg-Berlin-Oxford, 1996; ďalej citované: *Lexikon pre prírodovedcov*) a v lexikone *Meyers* (zv. 21, 1977) ako Johann Andreas von Segner, nemecký fyzik a matematik. V lexikone *Meyers* sa uvádza aj maďarská forma a výslovnosť: János András Segner.

VOJTECH ALEXANDER (1857 Kežmarok – 1916 Budapešť): Stredoškolské vzdelanie získal v rodnom Kežmarku. Medicínu vyštudoval v Budapešti. V Uhorsku ako prvý robil röntgenologické pokusy. Patril medzi prvých, ktorí skúmali vývoj ľudského plodu a podrobne rozobral vývoj pl'účnej tuberkulózy. Na univerzite v Budapešti vybudoval röntgenologické centrum, v ktorom ho vymenovali za riaditeľa. Svetové uznanie mu patrí za výskumy v plastickej röntgenológii. Jeho busta sa nachádza v mnichovskom panteóne významných radiológov. Zomrel v Budapešti na následky poškodenia organizmu röntgenovými lúčmi. Pochovaný je v rodinnej hrobke v Kežmarku.

MICHAL IGNÁC LENHOŠEK (1773 Bratislava – 1840 Budapešť): Štúdium medicíny absolvoval vo Viedni, hlavným lekárom bol v Ostrihome, neskoršie profesorom lekárskej fakulty v Pešti, profesorom fyziológie na viedenskej univerzite. Po návrate do Budapešti sa stal protomedikom a radcom kráľovského miestodržiteľstva. Lenhošekove práce vychádzali po latinsky, nemecky, maďarsky a aj po slovensky. Lenhošek bol slovenského pôvodu, preto prekvapuje, prečo ho *Encyklopédia Slovenska* (zv. 3, 1979) uvádza s maďarským pravopisom: Lenhossék.

Osvietený vedec ADAM FRANTIŠEK KOLLÁR (1720-1783) z Terchovej, riaditeľ c. a k. dvornej knižnice vo Viedni, hlavný autor školskej reformy *Ration educationis*. Spolupracoval na školskej reforme Márie Terézie. Kollár pracoval aj na koncepcii „urbára“, ktorú dala vypracovať panovníčka Mária Terézia na novú reguláciu povinností poddaných. Ako poradca cisárskeho dvora mal priamy prístup na viedenský panovnícky dvor. V roku 1777 bol povýšený do šľachtického stavu.

JÁN SAMBUCUS (Trnava – Viedeň). Antické jazyky a filozofiu študoval vo

V tomto kláštore pôsobil v rokoch 1939-1940 významný spisovateľ a básnik katolíckej moderny

RUDOLF DILONG.

K stému výročiu narodenia s úctou občania mesta. 2005

kých charakter zbierky *Môj sen o láske*. Krásny vzťah Dilonga a Vali pokračoval však už mimo Hlohovca a prerástol do nádhernej lásky, ktorej plodom bolo dieťa - dcéra - Dagmar 15, ktorú oslávil v spomienkovej meditatívno-reflexívnej próze *Ruža Dagmar*. 16

Všimnime si slovnú hračku v mene autorky Ria Valé. Ak premiestnime slová v mene, dostaneme Valé Ria, po spojení Valéria. Dilong sa naďalej pohrával s jej menom a šifroval ho do textov básni i samotných názvov kníh (KonVÁLIA: „Bolo to vtedy, keď ty, ktorú som nazval Konváliou, ...“ 17, VALIn).

Hlohovec sa napokon stal aj miestom osobného i literárneho stretnutia sa Dilonga s viacerými talentovanými mladými autormi, poväčšine hlohovskými rodákmi. Azda najznámejším bol vtedy sextán Nitrianskeho gymnázia Ivan Kunoš (Kupec). Dilong mu od začiatku vravel prosto Vaňko. Kupec po rokoch spomína na stretnutie s Dilongom, akoby bol v jeho živote už veľmi dávno: „Neviem už, čím som si vlastne získal jeho pozornosť a ako sme sa vôbec zoznámili vo vtedajšom ospalom, hluchom Hlohovci. Aký už bol, neformálny bezprostredný, zrazu len bol v mojom mladom živote.“ 18 Dilong svojmu zverencovi otvoril cestu k avantgarde, najmä tým, že to bol práve on, kto vytváral naňho „literárny teror“ a nechcel ho uvoľniť z objatia kláštorných stien, kde ho dočasne „uväznili“, skôr, ako nenapíše básnickú knihu. Z tejto literárnej „väzby“ vzišla zbierka so surrealistickým nábojom *Podľa hviezd meníť masky* (1940) s úvodným venovaním: „Venujem svojmu milovanému majstrovi a druhému otcovi Rudolfovi Dilongovi.“ 19 Dilong často kryl takéto

známym maliarom, zabudnutým poetom, Michalom Karabom. Z korešpondenčnej pozostalosti M. Karabu sa dozvedáme, že obaja nespeli v roku 1940 na matičnom súbehu so svojimi veršami: „Viem, že súbeh matičný považuješ tak za humbug, ako i ja, nie preto, že sme obaja prepadli, ale nehľadiac na osoby - je to krivda, spáchaná na slovenskej literatúre (...).“ 22 Ich osobné priateľstvo prerušil až Dilongov odchod do Skalice odkiaľ posielal Karabovi k jeho svadobnému dňu básne, ktorú môžeme nazvať podľa prvého verša: *Láska tak chcela*. 23

Aktivita básnika Rudolfa Dilonga počas takého krátkeho časového úseku, aký strávil v Hlohovci, je nesporne obdivuhodná a trvalo sa vpísala do veršov jeho zbierok. I keď sám autor vyznáva: „...neusiloval som sa ani o chronologický postup, ani o to, kde som žil, ako som sa vial k určitým ľuďom alebo k mestám, aký vplyv to a ono prostredie malo na mňa a čo som tam a tam robil.“ 24 Jeho tvorba je však najlepším dôkazom, že aj v Hlohovci zanechal trvalú stopu. Nech je nám toho svedectvom už skalická spomienka: „(...) spomínam na Váh, na milý kraj hlohovecký a vždy pri tom mám kúsok smútku v duši. Škoda, že je to ďaleko (...).“ 25

POZNÁMKY:

1 RUFUS, Milan: *Podľa: KRUŽLIAK, Imrich: Dilongov vstup do poézie a ... slovo o nej*. In: DILONG, Rudolf: *Honolulu, pieseň labute*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 1998, s. 89.

2 DILONG, Rudolf: *Mladosť z očistca*. Bratislava: Petrus 2001, s. 126-127.

3 DILONG, Rudolf: *Konvália*. Martin: Matica slovenská 1941.

4 Kronika františkánskeho kláštora v Hlohovci. Univerzitná knižnica v Bratislave, Oddelenie starých tlačí, Ms. 1013, Bratislava, s. 130.

Viedni, Lipsku, Ingolstadt, Wittenbergu, Štrasburgu a v Paríži, medicínu v Padove. V roku 1557 sa stáva profesorom bolonskej univerzity, od roku 1564 dvorným historikom Ferdinanda I. a jeho nástupcov vo Viedni. Odovzdaním stoviek vzácných rukopisov zo svojho súkromného majetku do botaniky na wittenberskej univerzite, neskoršie aj jej rektorom. Jessenius vyučoval aj na pražskej Karlovej univerzite, je i jej rektorom. Bol osobným lekárom cisára Rudolfa II. a uhorského kráľa Mateja. V Prahe v roku 1600 previedol prvú pitvu s verejnou účasťou. Tento slovenský učenc, lekár, filológ, politik, verejný činiteľ a autor mnohých lekárskejších, filozofických a politických spisov zomiera 21. júna 1621 na popraviske, na pražskom Staromestskom námestí.

JÁN JESENSKÝ-JESSENIUS (1566 Wroclaw – 1621 Praha), syn turčianskeho zemana, študujúceho a pôsobiaceho po celej Európe, sa stáva profesorom anatómie, chirurgie a botaniky na wittenberskej univerzite, neskoršie aj jej rektorom. Jessenius vyučoval aj na pražskej Karlovej univerzite, je i jej rektorom. Bol osobným lekárom cisára Rudolfa II. a uhorského kráľa Mateja. V Prahe v roku 1600 previedol prvú pitvu s verejnou účasťou. Tento slovenský učenc, lekár, filológ, politik, verejný činiteľ a autor mnohých lekárskejších, filozofických a politických spisov zomiera 21. júna 1621 na popraviske, na pražskom Staromestskom námestí.

L'UDOVÍT ONDREJ MARKUŠOVSKÝ (1815 Štrba – 1893 Opatija) pochádzal z národne uvedomelej rodiny evanjelickeho kňaza. Po stredoškolských štúdiách v Rožňave a v Kežmarku odišiel študovať medicínu do zahraničia, kde našiel aj pracovné uplatnenie. Markušovský sa zapísal do análov medicíny založením prvej katedry hygieny v strednej Európe a krajinskej zdravotníckej spoločnosti v roku 1886. Zostrojil tzv. nosové zrkadlo ako pomôcku na vyšetrenie nosových dutín, ktoré sa v podstate nelíši od dnešného zrkadla.

MAXIMILIÁN HELL (1720 Banská Štiavnica – 1792 Viedeň): Študoval v Banskej Bystrici a v Trenčíne, kde ako osemnásťročný vstúpil do rehole jezuitov. Od roku 1741 je poslucháčom filozofie, matematiky a histórie na univerzite vo Viedni. Od roku 1745 profesorom na levočskom gymnáziu. Po dvoch rokoch odchádza znova do Viedne, aby tam študoval teológiu. Po štúdiách teológie je krátky čas profesorom v Banskej Bystrici, na univerzite v Trnave a v sedmohradskom Kluži. V roku 1755 sa Hell stal riaditeľom cisárskeho observatória a profesorom mechaniky na univerzite vo Viedni. Hell je autorom mnohých vedeckých prác a štúdií, členom mnohých vedeckých spoločností a akademii. Je jedným z najvýznamnejších astronómov 18. storočia a učencov svojej doby. Po ňom je nazvaný aj jeden kráter na Mesiaci. Maximiliána Hella si pripisujú Rakúsko. Keďže Slovensko bolo v tom čase časťou Uhorska, nárokuje si ho aj Maďarsko. Podľa lexikónu Meyers (zv. 11, 1974) je Hell rakúskym astronómom, pôvodným menom Maximilian Höll, nar. v Schemnitz.

FRANTIŠEK X. ZACH (1754 Bratislava – 1832 Paríž), matematik a astronóm: Vojskú akadémiu absolvoval vo Viedni, súkromne študoval matematiku a astronómiu v Londýne. Doktorát práv a filozofie získal v Oxforde. V Lexikone prírodovedcov (1996) a v lexikone Meyers (zv. 25, 1979) je vedený ako Zach, Franz Xaver Freiherr von, nemecký astronóm.

ŠTEFAN LADISLAV ENDLICHER (1804 Bratislava – 1849 Viedeň): Botanik, lekár, historik a filológ. Bol profesorom botaniky na viedenskej univerzite a riaditeľom tamojšej botanickej záhrady, čestným doktorom lekárskejších vied viedenskej univerzity a členom takmer všetkých európskych akademií a vedeckých spoločností. Zaslúžil sa aj o založenie Akadémie vied vo Viedni. Lexikón Meyers (zv. 7, 1973) ho uvádza

ako: Stephan (Ladislav) Endlicher, rakúsky botanik,

Slovenskom sa prehnali viaceré ťažké vlny vyst'ahovalctva. V neposlednej miere sa hodne Slovákov dostalo mimo svojej materskej krajiny aj zmenou hraníc. O slávnych potomkoch týchto Slovákov často ani netušíme. Keby americká filmová hviezda POLA NEGRÍ(ová) nebola napísala svoje memoáre (1970), nikdy by sme sa nedozvedeli, že bola po otcovi Slovenkou. Píše v nich, že jej otec, povoláním klampiar, pochádzal s trenčianskeho kraja, z Nesluše. V Pol'sku sa oženil so zámožnou Eleonorou Kielcewskou, kde sa im narodila dcéra Barbara Apolonia. Ako sedemnásťročná sa Apolonia stala hereckou hviezdou. Po skončení Kráľovskej akadémie dramatických umení vo Varšave a prvých úlohach v pol'ských filmoch odišla do Nemecka, kde nakrútila filmy, ktoré z nej urobili hviezdou európskeho formátu. V roku 1923 sa jej novým pôsobiskom stal Hollywood. Natočila tam množstvo filmov, v ktorých stvárnila prevažne cudzinky s tajuplným pohľadom i životom. Umelecké meno Negri si dala podľa talianskej poetky Ady Negriovej (Ada Negri). Polu Negri(ová) poznal celý filmový a divadelný svet, patrila medzi najvýznamnejšie hviezdy nemej éry. Hrala v desiatkach filmov najvýznamnejšie ženské postavy svetových dejín. Brockhaus (zv.15, 1991) ju uvádza ako Negri Pola (1897? Lipno, Pol'sko – 1987 San Antonio, USA), vlastným menom Barbara Apolonia Chalupiec, herečka pol'ského pôvodu. V Nunzingerovej biografii sa o nej medziiným píše: „Pol'sko-americká filmová herečka, vlastným menom Barbara Apolonia Chalupiec. Jej otec bol maďarský Cigán, povoláním klampiar. Matka bola Pol'ka, majiteľka malého obchodu. Dátum narodenia tejto legendárnej herečky sa nevie, pretože ho zatajovala ...“.

Aj PAUL NEWMAN - americká filmová hviezda, producent, režisér a úspešný podnikateľ objavil svoje s polovice slovenské korene. Píše sa rok 1990 a počas istej návštevy v tom čase ešte federálneho prezidenta Václava v New Yorku sa Paul Newman zdôveril Milošovi Formanovi, známemu americkému režisérovi českého pôvodu - mimochodom dobrého priateľ a V. Havla ešte z detstva, ktorý sa veľkou mierou zaslúžil o Havlovu medzinárodnú publicitu – že pochádza z Československa. Kto vie, či Forman, Havel a Havlovi „politici“ Newmanovi oznámili, že Humenné leží na Slovensku a je ďaleko od Prahy. Bolo by dobre vedieť to, pretože Newmann je známy aj svojou charitatívnuo činnosťou. Každoročne venuje peniaze na sociálne a charitatívne účely. Založil kliniky v USA a v Európe pre deti trpiace vážnymi chorobami. Newman sa narodil v roku 1925 (Ohio, USA). Paulova babička z matkinej strany Mária Hocmanová sa narodila v dedinke Ptičie, pri Humennom. Vydala sa za Michala Fecku. V roku 1895 sa im narodila dcérka Terezka. Na Slovensku je bieda a otec malej Terezky odchádza za prácou do Clevelandu, jeho manželka zostáva doma, na Slovensku. V roku 1900 Terkina matka ako 32ročná zomiera a o malú Terku sa stará jej babička. Ako 8ročná odchádza Terka za otcom do Clevelandu. Keď dospela, vydala sa za Angličana, manželstvo nie je však šťastné, o krátko sa rozpadlo. Terezka sa vydáva po druhýkrát, za Arthura Newmana, obchodníka so športovými potrebami. Narodili sa im dvaja synovia, Arthur a budúca filmová hviezda - Paul.

Podľa Nunzingerovej biografie má tento populárny americký herec nemeckých a maďarských predkov. Len čo Maďari objavili európsky pôvod Paula

Newmana, a to ešte spolovice slovenský, a keďže Slovensko v tom čase bolo časťou Uhorska, čiže Maďarska, Newman má maďarské korene a vedia to využiť na svoje komerčné ciele. (Viaceré legendárnych filmových hviezd malo slovenský pôvod, napr Tom Mix (1871 – 1940). Jeho otec pochádzal z Oravy).

Na prvý pohľad sa zdá byť pritiahtuté za vlasy, uvažovať o slovenskom alebo aspoň čiastočne slovenskom pôvode niektorých európskych, prípadne aj svetových osobností, ako napr. učiteľa a národov – JANA AMOSA KOMENSKÉHO (1592 Uherský Brod – 1670 Amsterdam). Slovenský pôvod tejto veľkej osobnosti bol ako na Slovensku tak aj v Čechách v určitých kruhoch už dávno dobre známy. Zverejniť túto skutočnosť v unitárnom Československu nebolo však možné. Komenský bol vnukom slovenskej kupeckej rodiny z Púchova alebo okolia, ktorá sa usadila na Morave, v Komne pri Brode. Mladý Ján, budúci „učiteľ národov“, sa na počesť miesta, kde sa usadil jeho deda Ján Segeš, pod svoje vedecké práce podpisoval Komnanský, neskôr po latinsky Comenius, v preklade Komenský.

Zaujímavým prípadom je aj FERENC LISZT (1819 Raiding /Rakúsko/ – 1886 Bayreuth (NSR/), maďarský skladateľ, klavirista, reprezentant tzv. novonemeckej školy. Tol'ko Encyklopédia Slovenska. Slovenský hudobný historik Miroslav Demko na základe svojich výskumov tvrdí, že Liszt mal slovenské korene. Jeho otec sa volal Adam List a v rodine nehovorili po maďarsky, po nemecky iba zle (ako hovorili potom?). Listovci žili v Burgenlande, v časti Rakúska, ktorá hraničí so Slovenskom a s Maďarskom a pôvodne bola slovenská. List bol pokrstený ako Francisus a z tejto latinskej formy Maďari tvorili Ferencz. O Liszta sa delia Rakúšania a Maďari. Brockhaus a iné lexikony ho uvádzajú ako: Franz von Liszt, maďarský komponista a pianista. Podľa lexikónu Meyers (zv. 15, 1975) je Liszt maďarsko-nemeckým pianistom a komponistom. Uvádza sa aj maďarská výslovnosť jeho mena a priezviska, detailne píše o jeho živote, kde bol a kde žil. Slovensko sa ani raz nespomenie, hoci k Bratislave mal blízky vzťah.

Podobným prípadom je BÉLA BARTÓK (1881 Sännicolaul Mare, Rumunsko –1945 New York). Tento svetonámy skladateľ, klavirista a hudobný vedec je úzko spätý so Slovenskom. Ako jedenásťročný prišiel do Bratislavy, kam sa jeho ovdová matka, dievčenským menom Voitová, rodáčka z Martína, prísť ahovala. Ubytovali sa v dome na Špitálskej 3. Od roku 1892 – 1899 navštevoval gymnázium v Bratislave. (Maturoval na katolíckom gymnáziu na Klariskej ulici). Základy hudobného vzdelania získal u matky, klavír a hudobnú teóriu študoval v Bratislave. Lexikón Brockhaus (zv. 2, 1987) ho uvádza ako: Béla Viktor Janos, maďarský komponista a pianista. Jeho vzťah k Slovensku sa nespomína. Podobná situácia je aj v iných lexikónoch.

ERNEST FLORENS FRIDRICH CHLADNÝ /Ernst Florens Friedrich Chladni/ (1756 Wittenberg, Nemecko – 1827 Wroclaw, Pol'sko), učenc, fyzik, zakladateľ experimentálnej akustiky. Narodil sa vo Wittenbergu, kam sa jeho rodičia vyst'ahovali pred protireformáciou z Trenčianskej stolicy. Jeho otec a starý otec boli evanjelickými teológmi. Ernest pôvodne študoval právo, po otcovej smrti sa ale plne venoval fyzike, najmä akustike. Relatívne presne určil rýchlosť šírenia sa zvuku v rozličných plynoch a objavil zvukové obrazce, ktoré dostali pomeno-

vane „Chladného obrazce“ („Chladni-Figuren“ alebo „Chladnische Klangfiguren“ /nem./). Tento známy fyzik nechýba v žiadnom lexikóne. O jeho slovenskom, prípadne nemeckom pôvode nepadne ani slovíčko. Je iba zásadne veľkým nemeckým fyzikom.

ALEXANDER PETROVIČ alias Sándor Petőfi (1823 Kiskőrös, Maďarsko – 1849), básnik revolúcie a lásky, ktorý je dodnes najviac prekladaným maďarským lyrikom. Jeho verše boli preložené do vyše päťdesiatich jazykov. Petőfi bol synom slovenských rodičov, žiakom slovenského národovca Štefana Koreňa, spoličnikom Andreja Sládkoviča v Banskej Štiavnici, v slovenskom evanjelickom chráme v Pešti ho konfirmoval Ján Kollár, materčinou mu bola slovenčina, a aj tak vo svojich veršoch napísal „Aj keby Maďar nebol by som, verte, k tomu patrily by som len“. Petőfi sa postavil proti vlastnému národu, keď tento si začal kliesniť cestu k politickej, sociálnej i kultúrnej národnej sebarealizácii. Petőfiho uchvacujúca poézia ovplyvňovala (na účet Slovákov) masy, najmä mladú generáciu. Petőfi je vo všetkých príručkách a lexikónoch vedený ako veľký maďarský básnik. Medzi výnimky patrí lexikón Meyers (zv. 18, 1976). Poznávajú sa tu, že pôvodným menom sa volal S. Petrovics, bol synom másiara so slovenským pôvodom.

DANIEL CARLETON GAJDUŠEK /Daniel Carleton Gajdusek/ (1923 Yonkers (N.Y.)), nositeľ Nobelovej ceny slovenského pôvodu. Brockhaus a iné lexikony píše: Americký detský lekár a virológ. V roku 1976 dostal Nobelovu cenu vo fyziológii alebo medicíne. Nunzingerova biografía uvádza, že Gajdušek otec bol pôvodom Slováč, povoláním másiar, starí rodičia z matkinej strany pochádzali z Maďarska. Uvedené sú všetky jeho akademické vyznamenania, hodnosti a akademické tituly. Je ich veľá. Gajdušek je jazykovo nadaný, okrem angličtiny hovorí po nemecky, po francúzsky, po španielsky, po rusky a okrem toho ovláda niekoľko nárečí v oblasti južného Tichomorja. Podľa tejto príručky však po slovensky nevie. (Nositeľom Nobelovej ceny vo fyzike v roku 1905 bol bratislavský rodák Philipp Eduard von Lenard (1862-1947). K Lenardovi sa hlásia Nemci a prisvojujú si ho aj Maďari, lebo Bratislava v tom čase ležala v Uhorsku).

ANDY WARHOL (1928 Pittsburg – 1987 New York), maliar, grafik, fotograf, filmár, jeden zo zakladateľov pop artu, vlastným menom Andrew Warhola, takto ho uvádzajú všetky lexikony.

V pol'skej literatúre sa mu pripisuje pol'ský alebo český pôvod. Podľa slovenských prameňov Andy Warhol alias Andrej Varchol bol synom Júlie Varcholovej, rod. Závackej a Andreja Varcholu, grécko-katolíckych Rusínov z Mikovej na severovýchode Slovenska, ktorí sa v roku 1913 vyst'ahovali do USA. Podľa Nunzingerovej biografie „neexistujú spol'ahlivé údaje o jeho pôvode. Všeobecne sa zohľadňuje interview, ktoré Warholova matka dala „Esquire“ v novembri 1966, že sa s manželom prísť ahovali do Pensylvánie v roku 1921 z ČSR ...“

ČERNAN, EUGENE A. americký astronout (1934 Chicago): Člen posádky Gemini 9 (1966), Apollo 10 (1969) a Apollo 17 (1972). V rámci poslednej akcie Apollo s H. Schmittom 11.12.1972 vkročil na Mesiac. Tol'ko najdôležitejšie údaje z Brockhausu a iných lexikónov. Andrej Eugen Černan (Andrew Eugen Cernan) je vnukom Štefana Černana a jeho manželky pochádzajúcej z Vysokej nad Kysucou. Nunzingerova bibliografía uvádza, že

Černan je vnukom československých vyst'ahovalcov.

Slovenské korene má aj ďalší americký kozmonaut, TOMAS JONES (1955). Jeho prarodičia – Ján Matl'ák a Katarína Hrebiková – pochádzali z Jakubán. Ján odišiel do zámoria v roku 1901 a Katarína v roku 1903. Drevenica v Jakubanoch, v ktorej žil Ján Matl'ák, stojí dodnes.

Pre zaujímavosť uvádzam, že otec prvého českého kozmonauta Vladimíra Remeka (vzlietol do kozmu 2. marca 1978) bol generálporučík Jozef Remek, Slováč, pochádzajúci z Mojšovej Lúčky pri Ziline.

Uplynulo 13 rokov, čo sa Slovenská republika objavila na mapách ako suverénny štát. Mnohým Slovákom ale, ktorí sú známi aj v zahraničí, sa ešte stále pripisuje česká národnosť. O švajčiarskej tenistke Martine Hingisovej sa zvykne písať ako o slávnej Češke. Pravdou však je, že Martina sa narodila v Košiciach a jej matka je Slovenka. Podobne o herečke Barbore Bobul'ovej, ktorá vyrastala v Martine, študovala v Bratislave, žije v Ríme a vo svete filmu sa o nej veľá hovorí. Patrí medzi popredné hviezdy európskeho strieborného plátna. Médiá ju však prezentujú ako Pražáčku.

Často záleží na nás, od nášho postoju k svojej národnej identite. Máme svetoznáme osobnosti, ktoré sa všade hrdo hlásia k svojmu slovenskému pôvodu, napr. svetoznáma operná hviezda, známa ako druha Callas – Editá Grúberová.

Dal by Pán Boh, aby uvedené riadky boli impulzom na ďalšie spracovanie danej tematiky. Slováci dlho hazardovali so svojimi osobnosťami, čo zčásti bolo aj tým, že príliš neskoro dostali svoj vlastný štát. Je na nás, aby sme sa zaslúžili o to, aby sa tieto osobnosti začlenili tam, kam patria, do histórie Slovenska.

POZNÁMKY:

1 Dušan Šimko, rodák z Košíc, je zaujímavý slovenský rodol'ub. Podľa istého údaju sa po roku 1989 výrazne podieľal na rozvoji kultúrnych, študijných a informačných kontaktov medzi Švajciarskom a Česko-Slovenskom. V máji prvého roku suverenity Slovenskej republiky som mala česť spomínať pána osobne spoznať v nemeckom Karlsruhe počas 11. európskych kutúrnych dní venovaných Slovensku, kde sa aj on prihlásil k slovu. Začal tým, že je Slováč a škodoradostne oznámil, že Slovensko nebolo prijaté do Európskej rady kvôli nedodržaniu práv menšín. Rozprával o tom, ako Slováci utláčajú menšiny. V dobre premyslených a plánovaných dezinformáciách ho prerušil ostrý výkrik „idiot“ jedného profesora pochádzajúceho zo Slovenska, ktorý sa akoby prebral z „omráčenia“ nad tol'kým kydaním na Slovensko hneď v prvých mesiacoch jeho suverenity. D. Šimko sa preslávil aj ako scenárista a vedúci výroby dokumentárneho filmu „6. prápor. Židia v Slovenskej armáde 1941-45“, ktorý prebiehal v nemeckej televízii, ale nielen tam. Na tomto diele sa podieľalo viaceré osobnosti zo Slovenska, napr. Prof. Dr. Pavol Mešťan, Dr. Ivan Kamenc a iní. Finančne na to prispeli rôzne zložky, napr. Open Society Institute New York, Pro Helvetia, ktoré sú veľmi dobre známe aj na Slovensku.

2 Šimko tu vyzdvihuje T. G. Masaryka, M. Kusého, J. Štrassera, I. Hoffmana, M. Šimecku, M. Vašaryovú a haní V. Mináča. 3 Mesačník malej skupiny tzv. Slovákov v Čechách, štedro podporovaných českou vládou, ktorým sa brydilo všetko slovenské. Zaujímavé je, že po prvých zmanipulovaných vol'bách v roku 2002 títo zaujali na Slovensku dobre platené politické miesta. 4 Nunzinger Archiv Biographien, IBA (Internationales Biographisches Archiv).

DARINA VERGESOVÁ

KULTÚRA

dvojtyždenník závislý od etiky
Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnická 41, 841 04 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: Július Binder (predseda), Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalik (Kanada), Vladimír Kubovčík, Peter Kubica. – Šéfredaktor: Teodor Križka. – Grafik: Alojz Tomásek. – Cena jedného čísla je 29,- Sk. Polročné predplatné 290,- Sk, celoročné predplatné 580,- Sk. Mediaprint-Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia

vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlaču, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac@slpost.sk – Telefónické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo 1810/97. – Nevyžiadané rukopisy nevraciam. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk

ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Mätúce pojmy?

Ad: Bol antisemitizmus na Slovensku?

Časopis Kultúra v č. 2/2006 uverejnil článok *Bol antisemitizmus na Slovensku?* z pera J. Hodúra, v ktorom autor reaguje na článok E. Nižňanského „o vzťahu medzi Slováckmi a Židmi“, publikovaný v zborníku *Národnostná politika na Slovensku po roku 1989*. Aj v množstve iných článkov sa hojne používa termín antisemitizmus, a to v spojitosti s vyznavačmi judaistického náboženstva, ktorým sa vo všeobecnosti pripisuje aj etnicita. Pretože toto slovo má aj iný ako len jazykovedný význam, chcem sa v tomto krátkom vyjadrení stručne pozastaviť pri adekvátnosti, presnosti a výstižnosti termínov v súvislosti s tzv. antisemitizmom.

Najprv je potrebné vyjasniť si význam slov *Semita*, *semitický*, od ktorých sú utvorené slová *antisemita*, *antisemitický*. Význam tohto slova je možné nájsť v mnohých slovníkoch cudzích slov a v encyklopédiách vydaných v rôznych jazykoch, niekedy aj v nich v neodôvodnene zúženom slova zmysle. Keďže tieto slovníky v slovenskom či českom jazyku sú každému dostupné, uvediem aspoň význam slova *ak*, ale aj vyjadrený v nemeckej a v anglickej jazykovej oblasti. V nemeckej jazykovej oblasti napr. podľa *Malého slovníka cudzích slov (Kleines Fremdwörterbuch, Bibliographisches Institut, Leipzig 1973, s.319)* slovo *Semita* označuje príslušníka jednej jazykovo príbuznej skupiny národov v juhovýchodnej Ázii a v severnej Afrike. V anglickej jazykovej oblasti napr. v *Encyklopédii Penguin (Penguin Encyclopedia, Penguin Books, Harmondsworth, Middlesex, England, 1965, s. 537)* slovo *Semita* sa vzťahuje len na jazyk a na označenie „rasových“ skupín. *Semitické jazyky* zahŕňujú jazyk amharický, arabský, hebrejský a maltézsky zo živých jazykov.

Termíny *Semita*, *semitický* sa teda vzťahujú na semitické jazyky a semitické národy na Blízkom Východe, medzi ktoré patria Arabi i pôvodní Hebrejci. Teda *Semiti* sú aj Arabi aj Hebrejci. Keďže je viac semitických národov i jazykov, je adekvátne na označenie prejavov namierených proti niektorému z nich použiť predponu *anti*, resp. proti s pridaním názvu národa, napr. *antiarabský*, *antihebrejský* apod., resp. *protiarabský*, *protihebrejský*.

V tejto súvislosti je potrebné všimnúť si aj termíny *žid* a *Žid*. Termín *žid* sa udomácnil najprv v súvislosti s vyznavačmi istého druhu náboženstva – na označenie vyznava-

čov židovskej viery a židovského náboženstva. Obdobne, ako sú termíny na označenie vyznavačov iných náboženstiev, napr. moslim, katolík, evanjelik apod. No na rozdiel od týchto náboženstiev, ktoré neoznačujú etnicitu, isté náboženské, politické a iné kruhy cieľavedome presadili a presadzujú označenie *žid* v etnickom zmysle, t. j. príslušnosť k národu s označením *Žid*. A tak vznikol vo svete zrejme jediný a konfúzný stav – ten istý termín na označenie náboženského viero- vyznania i etnicity. Nepoužívajú sa predsa termíny ako *Moslim*, *Katolík*, *Evanjelik* či *Hinduista* apod. na označenie národnosti. Boli by absurdné, pretože vyznavači týchto náboženstiev sú príslušníkmi rôznych národov a štátov. A vyznavači judaistického náboženstva sú tiež príslušníci viacerých štátov a tiež pôvodom nie jednej národnosti.

Termín *žid* však nie je pôvodný. Podľa písomného vyjadrenia z Jazykovedného ústavu Ludovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave má termín *žid* pôvod v latinskom termíne *judaeus*. V latinskom preklade Nového zákona *Vulgata* od Hieronýma v 4.stor. n. l. sa používa toto označenie, ktoré je východiskom skrátených označení – anglického označenia *Jew*, nemeckého *Jude*, francúzskeho *juif* a zrejme tiež slovenského termínu *žid*. Termín *judaeus* sa pôvodne vzťahoval na geografický celok Júdeu, teda pôvodný význam týchto termínov bol toponymický. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že nápis na križi ukrižovaného Ježiša *INRI* doslovne znamená *Jesus Nazarenus, Rex Iudeorum*, t. j. *Ježiš Nazaretský, kráľ Judejský*, a nie *Ježiš Nazaretský, kráľ židovský*.

Ako vznikol termín *Jew* v angličtine, vysvetľuje vo svojej knihe *Fakty sú fakty (Facts are facts, CPA Books, New York 1998-citované podľa N. Saleh, Nedotknuteľní, Eko-konzult, Bratislava 2004) Benjamin Freedman*, ktorý bol židom a členom organizovaného židovstva. Opierajúc sa o *Oxfordský slovník angličtiny (Oxford English Dictionary)*, ktorý je uznávaný celým svetom ako smerodajný a pôvodný zdroj informácií o pôvode, význame a použití slov v anglic-

kom jazyku, tvrdí, že správne označenie v súvislosti s náboženským viero- vyznaním sú termíny *Judaic (judaistický)* a *Judaist (judaista)* a nesprávne *Jew (žid)* a *Jewish (židovský)*. V slovenčine napísaný judaistický náboženský kompilát od J. Franeka má pomenovanie v súlade s týmto tvrdením – *JUDAIZMUS (Archa, Bratislava, 1991)*.

Na základe uvedeného možno konštatovať, že použitie termínu *antisemitizmus* na označenie prejavov voči jednej náboženskej skupine či jednému náboženstvu je nenáležité, nesprávne a v konečnom dôsledku mätúce. Reprezentuje vnútornú rozpornosť tohto termínu, obdobne ako vnútorné rozporné sú termíny napr. *suchá voda*, či *nemý spevák*. Jedná sa zrejme o vyprázdňovanie pojmov, čoho sme svedkami nielen v dnešnej publicistike, ale aj v politike.

Používaný termín *antisemitizmus* je cieleňá náhrada za vhodný termín *antijudaistický* (resp. podľa citovaného B. Freedmana nesprávne *antižidovský*) resp. v prípade vyznavačov tohto náboženstva pôvodom z Blízkeho Východu je adekvátny pojem *antihebrejský*. Ako samozrejme sa v tejto súvislosti vynára otázka, kedy a prečo sa začal používať vnútorné rozporný termín *antisemitizmus*. Výstižný je názor napr. M. Kleňa, ktorý vo svojom diele (*M. Kleň, SPORY O JOZEFA TISU, Súkromná tlačiareň Jana Kobidová, Martin 2002*) uvádza, že tento termín bol bezohľadne rozšírený v 19. storočí, ale dodnes postráda jasní definíciu. A prečo sa začal používať tento vnútorné rozporný a mätúci termín, čitateľ sa môže dozvedieť z publikovaných diel dnes už aj v slovenčine i češtine. Toto pojednanie by bolo rozsiahlejšie, preto ho ponechám stranou.

Termín *žid*, používaný na označenia náboženskej i etnickej príslušnosti, je preto konfúzný a zrejme vo svete jediný jav. V tejto súvislosti sa vynára otázka, či vyznavači judaistického náboženstva majú semitický pôvod. Odpovede na túto otázku sa rozchádzajú. Sionistická ideológia (pojednanie o termíne sionizmus, používaný na označenie politického hnutia judaistov, ktoré aj

OSN označilo ako rasistické hnutie, ponechám v tomto pojednaní mimo pozornosti) sa zakladá na nezmyselnej domnienke, že židia na celom svete tvoria jeden národ, pochádzajúci z jedného rodu. Zaujímavé by bolo vyjadrenie vednej disciplíny genetiky k tomuto tvrdeniu.

Z publikovaných novších prác plynie záporná odpoveď. Napr. Arthur Koestler, britský občan a rodák z Budapešti, vo svojom diele z r. 1976 *Trinásty kmeň (The Thirteen Trib, 1976)* uvádza, že dnešní židia sú z najväčšej časti potomkovia Chazarov, ktorí na židovskú vieru prestúpili okolo r. 740 n. l. (citované podľa Nidal Saleh, *Proč se vraždí v Izraeli?, Eko-konzult, Bratislava 2002*). N. Saleh uvádza – *Keď v 13. storočí bola ríša Chazarov rozvrátená Mongolmi, židovskí chazarí ušli severozápadným smerom. Stali sa praotcami židov aškenázkych (ruských, nemeckých, baltických, českých, slovenských a poľských). Chazarští židia počtom vysoko prevyšili ostatných židov, ktorí prišli do Európy inými cestami a v iných historických obdobiach. Preto drvivá časť východoeurópských židov nie je vôbec izraelského alebo hebrejského pôvodu.*

Citovaný B. Freedman v svojej knihe tvrdí – východoeurópski židia sú chazarského pôvodu.

Aj slovenský autor J. Franek uvádza na s. 18 svojho náboženského kompilátu *JUDAIZMUS- Napríklad známa je Chazarská ríša, ktorej aristokracia aj obyvateľstvo (aristokracia nie je obyvateľstvom?) prestúpilo na židovskú vieru napriek tomu, že pokrkné nepatrilo k židovstvu.*

Ďalší autor A. Solženecyn v rozsiahlom (416 a 440 strán) dokumentačnom dvojzväzkovom diele *Dvě ste let pospolu, Dějiny rusko-židovských vztahů (ACADEMIA, Praha 2004, 2005)* uvádza napr. na s. 12 – *I neskorší bádatelia potvrdzujú chazarský pôvod judaistického živilu v Kyjeve v 11. storočí a na s. 11 uvádza – Chazarí boli vlastne Turci, ktorí sa priklonili k judaistickému viero- vyznaniu a židia stáli na ich čele.*

Citujúce dielo *Kratkaja jevrejskaja encyklopedija, Jeruzalem 1982* Solženecyn

uvádza na s. 372 – *tri štvrtiny židov celého sveta (a 90 % židov európskych bolo sústredných v troch európskych ríšach - Nemecku, Rakúsko-Uhorsku a Rusku. Pre vyznavačov judaistického náboženstva (i sekularizovaných), pochádzajúcich z týchto geografických polôh, náleží pomenovanie aškenázi židia (aškenázi judaisti), kdeže pre semitických vyznavačov (teda pochádzajúcich z Blízkeho Východu) tohto náboženstva je zaužívaný názov sefardski židia (sefardski judaisti).*

Takže na základe uvedených diel možno konštatovať, že drvivá časť vyznavačov judaistického náboženstva aj na Slovensku nebola semitického pôvodu, ale chazarského. Preto použitie pojmu *antisemitizmus* v tejto geografickej oblasti, vrátane Slovenska, nie je v súlade so skutočnosťou, je nepravdivé a opäť mätúce. Uvádzam samozrejme aj fakt, že na Slovensku nežili semitické etniká, možno na otázku *Bol antisemitizmus na Slovensku?* teda odpovedať jednoznačne záporne.

V tejto súvislosti je významné vyjadrenie svojho času hovorca Ústredného zväzu židovských náboženských obcí, ktorý mi v osobnom rozhovore po poukázani na neadekvátnosť pojmu *antisemitizmus* reagoval (zrejme reprezentujúci túto počtom malú, no vplyvnú významnú náboženskú skupinu na Slovensku) vyslovene veľmi podradznené výrokom – *tak je to zaužívané, tak to treba používať*. Pozoruhodné od takého odborníka, ktorý je navyše v citovanom diele *JUDAIZMUS* charakterizovaný nasledovne – *je vzdelaním a povoláním vedec a učiteľ*. Vzhľadom na to, že je absolventom študijného odboru Fyzika tuých látok na Elektrotechnickej fakulte SVŠT v Bratislave, nie je povoláním učiteľ, ale zamestnaním je učiteľ. Takisto je vedecky činný svojim zamestnaním, a nie povoláním. Teda opäť mätenie pojmov.

V tejto súvislosti je možné považovať za navzájom adekvátne termíny *moslimsko-judaistický*, *arabsko-hebrejský*, *izraelsko-palestínsky*.

Na záver pre jednoznačnosť chcem pripomenúť, že článok si nekladie nárok na úplné vyčerpanie problematiky. Je však pokusom vniesť trochu svetla do tejto konfúzie aj podľa nových publikovaných údajov.

JÁN DUBÁŠ

V dňoch 8. - 9. decembra 2005, teda v predvečer Dňa ľudských práv – 10. 12. 1948 bola prijatá Všeobecná deklarácia ľudských práv – sa konala v priestoroch vládneho hotela Bôrik konferencia na tému „Význam ľudských práv v modernej spoločnosti: Slovensko rok po vstupe do EÚ.“ Organizátormi boli P. Csáky, podpredseda vlády SR pre európske záležitosti, ľudské práva a menšiny, V. Mrázová, výkonná riaditeľka Slovenského národného strediska pre ľudské práva a M. Kusý, predseda správnej rady Nadácie za toleranciu a proti diskriminácii.

Konferencia spadala do projektu vlády SR „Aktívny plán predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie a finančne ju podporil aj Európsky sociálny fond v rámci projektu EQUAL.

Prvý deň sa rokovalo v 5-tich sekciami na spôsob panelových diskusií čiže okrúhlych stolov : „Výchova k ľudským právam“ (R. Valchev, Univerzita v Burgase, Bulharsko ; S. Miháliková UK v Bratislave; J. Šiková, UK v Prahe; V. Dolník, Olympiáda ľudských práv), „Zabránenie diskriminácii na trhu práce“ (V. Kusendová, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny; D. Gemerská, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva; A. Bražinová, School of Public Health v Berkeley, USA; M. Barošová, Stredisko pre štúdium práce a rodiny), „Vymožiteľnosť práv národnostných menšín“ (J. Slaninová, Ľudia proti rasizmu; J. Divincová, Kancelária verejného ochrancu práv; J. Debrecéniová; Občan a demokracia; L. Mészáros, Ústavný súd SR; J. Horváth, právnik, M. Buzinger, nezávislý expert EÚ pre oblasť základných práv), „Rodová rovnosť“ [E. Bauer(ová), poslankyňa EP, Z. Vranová, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny; S. Porubánová, Stredisko pre štúdium práce a rodiny; Z. Kiczková, Centrum rodových štúdií pri FFUK], „Práva dieťaťa“ (P. Gurán a N. Šebová, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva; K. Kovács, Ustredie práce, sociálnych vecí a rodiny; V. Benčatová, Ministerstvo spravodlivosti SR; N. Richterová, Univerzita P. J. Šafárika Košiciach).

Zastavme sa pri tej tretej, o menšinových právach. Samotné menšinové práva sú súčasťou ľudských práv, ktorých význam rastie, či už je to pod nejakým ideologickým vplyvom alebo nie, a to natoľko, že sa stávajú jedným z pilierov OSN a dokonca sa hovorí, že v rámci zamýšľanej reformy tejto všesvetovej medzinárodnej organizácie sa uvažuje o povýšení Úradu pre ľudské práva (Ženeva) na radu ako napr. Rada bezpečnos-

ti. Na európskej úrovni bola reč o Európskom dohovore o ľudských právach, Rámcom dohovore na ochranu národnostných menšín (RD), jedinom záväznom medzinárodnom dokumente, o Charte základných práv. Väčšina vystúpení sa však pohybovala vo všeobecnej a školskej rovine, bez hľadania očakávanej odpovede na otázku vymožiteľnosti ľudských práv všeobecne a menšinových zvlášť.

Konkrétnejší bol ústavný sudca L. Mészáros, ktorý prišiel vysvetliť, prečo hlasoval inak než väčšina členov ÚS SR, ktorí pozastavili platnosť zákona č. 365/2004, známeho ako „antidiskriminačný zákon“, a to najmä pre diskutabilný § 8 o pripustnom rozdielnom zaobchádzaní. Presnejšie, pre ods. 8 tohoto paragrafu, ktorý znie: „Na zabezpečenie rovnosti príležitostí v praxi a dodržiavanie zásady rovnakého zaob-

Postrehy z konferencie o ľudských právach

chádzania možno prijať osobitné vyrovnávacie opatrenia na zabránenie znevýhodnenia súvisiaceho s rasovým alebo etnickým pôvodom.“ Jedným slovom, tento odsek pripúšťa pozitívnu diskrimináciu z titulu príslušnosti k nejakej rase či národnostnej menšine, čo naša ústava zakazuje. Napriek tomu L. Mészáros hľadal všemožné argumenty, „princíp právnej istoty“, a i., hoci sám pozitívnu diskrimináciu vysvetľoval ako nadpráva. Touto obhajobou kontroverzného paragrafu vlastne priznal, že to bola najmä maďarská menšina, ktorej predstavitelia sa najviac pričínili o takéto znenie zákona.

Tak či onak, aj všetky ďalšie vystúpenia sa budú niest' v duchu odmietavého postoja ÚS SR v tejto veci. Pri tejto príležitosti môže niekoho napadnúť, prečo nebol ÚS oslovený v súvislosti s ratifikáciou Charty regionálnych alebo menšinových jazykov, pod ochranu ktorej sa dostala aj maďarčina, a to úplne proti liter tejto Charty, ktorá sa týka len tých menšinových jazykov, ktoré sú ohrozené, čo nie je prípad maďarčiny. Používanie maďarčiny ako úradného jazyka je už „ošetrené“ RD a teda pokiaľ je chránená aj Chartou, ide o pozitívnu diskrimináciu, ktorú naša Ústava nepripúšťa.

Druhý deň konferencie bol venovaný vystúpeniam hlavného host'a zástupkyne generálneho tajomníka Rady Európy pani Maud de Boer-Buquicchio a našich politikov, počnúc P. Csáky. Tento vo svojom príhovore nazvanom „Ponímanie ľudských práv v 21.

storočí“ zopakoval svoju známu tézu o SR ako „multietnickej“ spoločnosti a potreby tolerancie, vzal si na mušku ako zvyčajne – tentoraz možno aj preto, že sa „zvolebnieva - SNS, ktorá ako „antidemokratická“ strana by nemala na slovenskej politickej scéne čo hľadať“, a rozdiel „od stabilnej a demokraciu zaručujúcej SMK“. Pravda je však taká, že strana ako SMK môže pôsobiť len na maďarskom území. Lebo podľa Ústavy SR (čl. 31) ako aj RD (čl. 15), pokiaľ sa príslušník menšiny angažuje politicky, tak len vo veciach, ktoré sa jej týkajú, do slovenských a celoštátnych vecí nemá čo hovoriť. A na zastupovanie v parlamente by za celú maďarskú menšinu stál jeden poslanec – maďarskí Slováci nemajú v budapeštianskom parlamente ani toho jedného. Pokiaľ poslanci maďarského pôvodu, organizovaní politicky v Komárne alebo v Nitre, rozho-

dovali napr. o slovenských školách, konali nad rámec svojho mandátu. Vrcholom však je skutočnosť, že implementácia RD je zverená menšinovému politikovi, takže nemožno objektívne vedieť, ako SR naplnia jednotlivé články tohto dohovoru, ktorými je zároveň viazaná a posielala o tom do Štrasburgu národné správy. Vlani to už bola druhá takáto správa a hrozí, že jej posudzovanie Poradným výborom RD dopadne tak ako posudzovanie tej prvej; to, čo je v nej pozitívne sa zamlčí a niektoré negatívne javy a nafičnú.

Predstaviťka RE sa vo svojom vystúpení zamerala najmä na novú prioritu RE, ktorou je harmonizácia boja proti terorizmu na jednej strane a na druhej strane zaradila medzi ľudské práva aj právo na rozvoj. Rozbiehajúca sa diskusia s ňou však žiaľ, skrátilo naplánované stretnutie s novinármi. A od J. Berényiho, štátneho tajomníka Ministerstva zahraničných vecí, sme sa dozvedeli, okrem iného, ako a s akými sumami podporuje naše ministerstvo opozičné sily na Ukrajine a v Bielorusku. I tu by sme si mohli položiť otázku, či by sa tento rezort neuberal iným smerom, keby nebol obsadený menšinovým politikom, o tom, že ide o apolitický a čisto slovenský post ani nehovoriac.

Prof. M. Kusý, známy ako bojovník proti dogmatizmu v bývalej „Strane“ i v marxistickom myslení natoľko, že sa stal i ideologickým pracovníkom na vtedajšom ÚV KSS, dnes za najväčšie neuhdy slovenskej spoločnosti pokladá intoleranciu, diskrimináciu a potlačanie práv menšín, najmä tej maďarskej. O týchto

neduhoch aj prišiel hovoriť ako predstaviteľ nevládnej organizácie, jedinej, ktorá nielenže dokázala osloviť vládu v osobe jej menovaného podpredsedu – zrejme jediného nediskriminovaného príslušníka maďarskej menšiny, keď to dotiahol tak ďaleko - ale stať sa aj spoluorganizátorkou konferencie. Aby sme si však nemysleli, že jeho Nadácia je nejaká provládna či päťolízacká organizácia, v dialógu s vládou to „niekedy aj iskri“, povedal. Na druhej strane sa aj on pripojil k tým, ktorí ronili krokodílie slzy nad nálezom ÚS SR ohľadom antidiskriminačného zákona, argumentujúc, že keď sa jeden úradný jazyk vyhlási za štátny, aj to je predsa pozitívna diskriminácia (!) Pri všetkej úcte k šedinám, takýto argument alebo príklad nie sú hodné univerzitného profesora, ktorý by mal vedieť, že zákon o štátnom jazyku patrí do štátneho práva, zatiaľ čo práva menšín patria medzi ľudské práva. M. Kusý však nie je jediný angažovaný intelektuál, ktorý sklzol do politiky či politikárčenia. Bývalý oficiálny filozof sa veľmi nezmenil: stal s z neho oficiálny politológ.

Obmedzenie ľudských práv len na niektoré a treba povedať už instrumentalizované kategórie obyvateľstva - pritom takáto instrumentalizácia nemusi skončiť v ich prospech - ktoré kopírovali sekcie prvého dňa, čiastočne prekonalá diskusia zástupcov parlamentných strán, ktorí prišli odpovedať na otázku, ako vo svojich programoch uplatňujú ľudské práva „pri zachovaní dôstojnosti, vzájomnej úcty a tolerancie“. Moderátor J. Alner neskrýval, že omnoho ľahšie znalší neprítomnosť predstaviťka HZDS než prítomnosť mladého poslancu za KSS. Tento okrúhly stôl ukázal, že ľudské práva, to sú aj sociálne práva, spôsob a dopad reforiem ako aj privatizácií. Ľudské práva, ak by sme mali uviesť aj nejaké konkrétne príklady, ktorých bolo vo všetkých vystúpeniach treštuhodne málo, to sú aj práva obyvateľov lužickosrbskej dediny Homo vo východnom Nemecku, ktorú dnes už pravdepodobne, napriek mnohým protestom na národnej i medzinárodnej úrovni, zrovnávajú so zemou mechanizmy na povrchovú ťažbu lignitu. Ale aj práva obyvateľov staničnej štvrte v Trenčíne, ktorí majú prísť o svoje domy a občianske vybavenie z dôvodu zrýchlenia osobnej dopravy na trati Bratislava-Košice, a takto by sme mohli pokračovať.

A nakoniec, účastníci konferencie prijali dost' všeobecné vyhlásenie k Medzinárodnému dňu ľudských práv, v ktorom sa kladie dôraz na výchovu k angažovanému občianstvu ako základu starosti o ľudské práva.

JOZEF ŠIVÁK, bývalý expert pri RE